

AKTIVE BEBOERE I BOLIGSOCIALT ARBEJDE

Om borgerinddragelse og social kapital i udsatte boligområder

Af Trine Loran

Speciale - september 2012

Vejleder: Marianne Skytte

Antal anslag: 237.304

Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde – Aalborg Universitet

ABSTRACT

This thesis sets out to explore the influence of theories of empowerment, asset-based community development and social capital in community regeneration programs. At a wide scale such programs focus on voluntary participation and mobilization of local residents, associations and institutions – with an aim to facilitate capacity building and the creation of social capital in low-income housing areas. At a practical level this involves facilitating social activities and ‘settings’ where local residents can meet and establish *bridging* (and *bonding*) relations with their neighbour as well as attempts to increase participation in local democratic structures. Also activities are aimed at developing a feeling of belonging and ownership towards the development of the neighbourhood among residents. However, the implementation of these activities is challenged by a number of theoretical and practical implications. Thus, a theoretical debate on strategies of social capital and capacity building in urban planning and community regeneration draws attention to 1) the potential exclusive character of social and local democratic participation, 2) the sentimental idea of ‘local community’ as a natural setting for active participation, 3) how being neighbours is a distinctive and vulnerable context for relationships, and 4) the complexity of how people make use of their *strong* and *weak ties* to increase social stability and mobility. To explore these implications at an empirical level the thesis also provides a qualitative case analysis of a community development program in the low-income housing area ‘Gadehavegård’ in Høje Taastrup. The aim of the program is to increase voluntary participation among residents, to support local associations across ethnic and generational divides, and to facilitate the creation of informal social ties among residents. Based on qualitative interviews with key informants, official documents as well as a study based on interviews with residents carried out by the staff of the program, the case analysis confirms that there is ground for arguing for a more nuanced and qualitative approach to *how* participation in local associations, and the potential empowerment of individuals and social capital this brings about, can be transformed into a positive and long term development of low-income communities.

At a theoretical level, this leads to a discussion of the link between *geographical space*, *local identity* and *participation* in urban and social housing development programs. It is argued that a focus on participation and individual capacity building can be seen as a strategy of active (communitarian) citizenship – as a way to fight social exclusion by enhancing individual capacity of self-governance. However, this strategy cannot be seen as a neutral strategy of empowerment, and highlights how a participatory approach in community regeneration pro-

grams can be viewed as a *top-down* created *bottom-up*- strategy. The final argument is that in order for individual capacity and social capital to transform in to a long-term development of the community, a stronger attention needs to be assigned to ‘the missing link’ between individual participation and the expected transformation of low-income housing areas. The challenge continues to be how project and mainstream social services can join forces to create a positive development and strengthen ‘institutional capacity’, to improve existing frames of local services and corporation – based on the social innovation brought about by the participatory approach. Finally, attention must be assigned to the potential excluding effect of a local participatory approach on residents with lesser social capital to invest. Hereby this thesis contributes to a debate on the potential of a participatory approach to development in low-income housing areas, by arguing for a more nuanced understanding of the outcome of social capital, individual empowerment and asset-based development strategies.

Indhold:

1. Introduktion.....	6
1.1. Aktive beboere i udsatte boligområder	6
1.2. Borgerinddragelse og sociale netværk – en løsning på boligsociale problemer?	7
1.3. Specialets opbygning	9
2. Analysestrategi og metode	11
2.1. Teori og analyseramme	11
2.2. Case analyse: Mennesker mødes i Gadehavegård	12
2.3 Metode, databearbejdning og kvalitative kvalitetskriterier	15
3. Boligsocialt arbejde: Baggrund, teori og metode	17
3.1. Udsatte boligområder som et socialt problem?	17
3.2. Bypolitik og boligsociale indsatser – et kort historisk rids	19
3.3. Empowerment og lokalsamfundsarbejde	22
3.4. Borgerinddragelse og ressourcebaserede metoder	24
3.5. Netværk og social kapital	26
3.6. Sammenfatning	28
4. Udfordringer ved borgerinddragelse og sociale netværksstrategier	30
4.1. Borgerinddragelse og social kapital for hvem?	30
4.2. Udfordringer ved den 'lokale' ramme om deltagelse og engagement	32
4.3. Naboskabets særlige karakter	35
4.4. Social kapital i komplekse netværk	36
4.5. Delkonklusion og oplæg til case analyse	39
5. Case analyse: Mennesker mødes i Gadehavegård	42
5.1. Den boligsociale indsats i Høje Taastrup	Error! Bookmark not defined.
5.2. Mennesker mødes i Gadehavegård – om boligområdet og helhedsplanen	43
5.3. Borgerinddragelse, frivillighed og engagement i Gadehavegård	46
5.3.1. Borgerinddragelse, empowerment og eksisterende social kapital	46
5.3.2. Projektform, ejerskab og forankring	51
5.3.3. Opsamling	54
5.4. Det lokale som rammen om deltagelse og engagement	55
5.4.1. Divergerende problemforståelser blandt lokale aktører	55
5.4.2. Beboernes tilhørsforhold og problemforståelser	58
5.4.3. Forventninger og mobilisering af lokale aktører og institutioner	60
5.4.4. Opsamling	62
5.5. Naboskab, tryghed og trivsel	62
5.5.1. Forventninger til naboskab og uformelle sociale relationer	63
5.5.2. Utryghed, fordomme og sladder – brobygning internt i boligområdet	66
5.5.3. Opsamling	68
5.6. Social kapital i Gadehavegård	69
5.6.1. Afgrænsende og brobyggende netværk	69
5.6.2. Individuel og aggregeret social kapital	72
5.6.3. Eksterne netværk og social mobilitet	73

5.6.4. Opsamling.....	75
5.7. Case analysens konklusioner	75
6. Fra individuel handlekapacitet til institutionel forankring: Hvad kan aktive beboere forandre?	78
6.1. Generelle erfaringer med borgerinddragelse og sociale netværk	78
6.2. Individuel kapacitetsopbygning som medborgerskabsstrategi	81
6.3. Aggregeret eller institutionel social kapital? – Forankring og potentiale	84
7. Konklusion og perspektiv	89
8. Litteratur	91
 BILAG 1: Spørgeguide ved kvalitative interviews	 94
BILAG 2: Startkodeskema.....	96
BILAG 3-5: Vedlagt som Cd-rom	

1. Introduktion

"Aktive borgere handler ikke om at plukke de lavthængende frugter. Man får faktisk rigtig meget mere ud af at rykke for alvor blandt samfundets svageste".

Cliff Kaltoft, Landsforeningen for væresteder (Christensen et al, 2012: 32).

Ovenstående citat er hentet fra debatten om de massive udfordringer det danske velfærdssamfund står overfor. Med den økonomiske krise og en demografisk udvikling i retning af flere ældre og færre i den arbejdsdygtige alder står det klart, at der i fremtiden ikke vil være penge til at fastholde det offentlige serviceniveau i dets nuværende form. Der sættes fokus på hvad Knud Aarup refererer til som den gordiske velfærds knude; *"færre skal gøre mere for flere bare billigere!"* (Aarup, 2010: 186). Debatten om fremtidens velfærdssamfund er skudt i gang, og fra alle sider peges der på behovet for nytænkning og innovation på hele velfærdsområdet. Et vigtigt element i debatten er, hvordan den enkelte borger aktivt kan spille en rolle i løsningen af velfærdssamfundets udfordringer. Der peges fra forskelligt hold på nødvendigheden af i langt højere grad end i dag at tænke i egen-indsats, forebyggelse og borgerinddragelse, samt øget brug af frivillige til løsningen af konkrete velfærdsopgaver (se Christensen et al, 2012; Aarup, 2010). Argumentet herfor er økonomisk nødvendighed, men også troen på at det vil øge livskvaliteten hos borgerne. Debatten rejser også diskussionen om, hvorvidt økonomisk og socialt udsatte borgere på lige vilkår med majoritetsbefolkningen, skal forventes at honorere krav om aktivt medborgerskab i løsningen af diverse sociale problemer, eller om denne udvikling er forbeholdt ressourcestærke borgere med en øget målretning af velfærdsydelserne til følge.

1.1. Aktive beboere i udsatte boligområder

I forlængelse af denne diskussion vil jeg med dette speciale vende blikket mod et område indenfor socialt arbejde, hvor borgernes aktive deltagelse og inddragelse længe har sat dagsordenen – *det boligsociale arbejde*. Her har man siden 1970'erne ladet sig inspirere af britiske, hollandske og amerikanske metoder med udgangspunkt i helhedsorienterede, ressourcebaserede og borgerinddragende indsatser – med rødder i en empowerment-orienteret og samfundskritisk tradition (Højgaard Jensen, Andersen og Højring, 2010: 33-36; Hutchinson og Oltedal, 2006: 188). På trods af mange års varierende nationale og lokale indsatser står udsatte boligområder dog stadig centralt på den politiske dagsorden. I dag retter det boligsociale arbejde sig typisk mod geografisk afgrænsede områder af almene boliger eller bydele, hvor

største delen af beboerne udgøres af økonomisk og socialt udsatte grupper som enlige mødre, langtidsledige, førtidspensionister, psykisk syge, samt flygtninge og indvandrere (Kristensen et al, 2011: 337). Mange af de boligsociale indsatser har netop beboernes aktive deltagelse som omdrejningspunkt – gennem borgerinddragelse, ressourcemobilisering og opbygning af lokale netværk. Formålet er, at inspirere beboerne til aktivt at indgå i udviklingen af deres boligområde, ved at styrke tilhørsforhold ejerskab og engagement. Dette indebærer f.eks. aktiviteter, der søger at styrke det traditionelle beboerdemokrati, borgerhøringer og inddragelse ved opstart af nye projekter, ressourcekortlægning og mobilisering ved anvendelsen af antropologiske og etnografiske metoder, økonomisk støtte og rådgivning til beboerdrevne projekter, samt et fokus på at styrke naboskab og uformelle sociale relationer gennem sociale arrangementer og etableringen af 'naturlige' fysiske mødesteder i boligområdet (Posborg, 2006: 222-230). Denne type indsatser implementeres ofte i dag i regi af *boligsociale helhedsplaner*, der udvikles for det enkelte boligområde i et samarbejde mellem boligorganisation og kommune, og med Landsbyggefonden som primær finansieringskilde. Helhedsplanerne implementeres sideløbende kommunale indsatser, som beboerrådgivere, kontaktpersonordninger, gadeplanssmedarbejdere, SSP-samarbejde og fysiske områdefornyelsesindsatser. Spørgsmålet er således, hvordan disse indsatser får betydning for en udvikling i udsatte boligområderne, der imødekommer beboernes udfordringer, ønsker og behov.

1.2. Borgerinddragelse og sociale netværk – en løsning på boligsociale problemer?

Forsker ved Institut for Sociologi og Socialt arbejde ved Aalborg Universitet, Mia Arp Fallov, argumenterer for, at orienteringen mod aktive beboere i det boligsociale arbejde kan ses som en italesættelse af empowerment- og deltagelsesperspektivet ud fra en strategi om at styrke det enkelte individs kapacitet til at forbedre egen livssituation. Ifølge Fallov afspejler udviklingen i bypolitikken siden 1990'erne en generel individualisering af socialpolitikken og en forestilling om selvforsørgelse og arbejdsmarkedstilknytning som vejen ud af social eksklusion og marginalisering (fra *welfare* til *workfare*). I det boligsociale arbejde udtrykkes denne individualisering gennem ideen om at boligsociale udfordringer kan afhjælpes, ved at tilføre beboerne og lokale aktører bestemte ressourcer og handlekompetencer, og dermed tilføre de udsatte områder, hvad der opfattes som manglende kapaciteter. Bypolitikken kan ses som et led i en generel medborgerskabsteknologi, der tilstræber at fremme og fastholde aktivt medborgerskab blandt socialt ekskluderede og marginaliserede borgere, og som en vej til at udvikle disses evne til selvledelse og selvansvarlighed (Fallov, 2010: 19-24; Villadsen,

2003: 235-243). Ole F. Hermansen argumenterer således også for, at empowerment-tankegangen i sin oprindelige samfundskritiske udgave ikke spiller den samme rolle i dag som i tidligere tiders lokalsamfundsarbejde. Han mener, at der i dag i højere grad tale om lokalt miljøarbejde med et neutralt politisk sigte, og med udgangspunkt i en blanding af indvidororienteret og socialt netværksarbejde (Hermansen, 1997: 30). Denne udvikling kan videre synes at hænge sammen med udbredelsen af det teoretiske begreb *social kapital*, som en afgørende forståelsesramme for betydningen af deltagelse og opbygning af lokale netværk i det boligsociale arbejde. Social kapital-tankegangen knyttes her til en forventning om at beboeres aktive deltagelse i formelle og uformelle lokale netværk, vil bidrage til at udvikle individuelle kapaciteter i retning af inklusion, skabe social sammenhængskraft i lokalsamfundet og fremme beboernes aktive deltagelse i udviklingen af området (Blokland & Savage: 2008: 13; Fallov, 2011: 5-6; Andersen og Løve, 2007: 72, 106). Her kobles således *sted*, *identitet* og *socialle relationer* under en samlet diskurs om 'aktive beboere', hvorunder en reorientering af aktører mod *det lokale*, bliver løsningen på de boligsociale problemer (Fallov, 2011: 5-6, 15). Det interessante er således, hvilke implikationer ideen om 'aktive beboere' rummer for det boligsociale arbejdes udfoldelse og betydning i praksis. Hvilke teoretiske antagelser ligger bag forventningen om at øge handlekapacitet og social kapital i udsatte boligområder? Hvordan udfordres koblingen mellem 'det lokale', beboernes tilhørsforhold, deltagelse og engagement? Og hvad kan aktive beboere forventes at forandre i udsatte boligområder? Med udgangspunkt i disse spørgsmål, vil jeg med dette speciale kaste et kritisk blik på anvendelsen af aktiv-beboerstrategi. Med afsæt i følgende problemformulering spørges således:

Hvilke teoretiske og praktiske implikationer rummer indsatser med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk i udsatte boligområder? Og hvordan kan ideen om aktive beboere forstås i en bredere samfundsmæssig ramme og kontekst for socialt arbejde?

I besvarelsen af denne problemformulering tager specialet udgangspunkt i en deduktiv analysestrategi – med afsæt i en række teoretiske udledte implikationer i forhold til en aktiv-beboerstrategi. Disse implikationer formuleres på baggrund af en gennemgang af indflydelser fra teorier om empowerment, ressourcemobilisering og social kapital, og argumenter om, hvordan disse teoris antagelser udfordres i både teori og praksis. De teoretiske implikatio-

ners resonans i virkeligheden vurderes desuden gennem en kvalitativ case analyse af den boligsociale helhedsplan for boligområdet Gadehavegård i Høje Taastrup Kommune. Her inddrages helhedsplanen *Mennesker mødes i Gadehavegård* (2010-2014) som en enkeltstående case, der skal bidrage til at diskutere de teoretiske udledte implikationer ved en aktiv beboerstrategi. Der trækkes på kvalitative interviews med nøglepersoner i forbindelse med implementeringen af helhedsplanen, centrale projektdokumenter samt beboerinterviews foretaget af helhedsplanens projektmedarbejdere. Afsluttende diskuteres en række generelle erfaringer fra boligsociale indsatser med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk, og hvordan det boligsociale arbejde med fokus på 'aktive beboere' kan tænkes ind i en bredere samfundsmæssig kontekst for socialt arbejde. Specialet forholder sig således både til beboerne og boligområderne på mikro- og mesoniveau, og til den bredere ramme for det boligsociale arbejde på makroniveau.

Overordnet argumenteres der med specialet for, at indsatser med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk rummer et potentiale i forhold til at styrke handlekapacitet og social kapital blandt de beboere, som deltager i processerne. Samtidig argumenteres dog for en mere nuanceret og kvalitativ tilgang til, hvordan social kapital og individuelle handlekapaciteter omsættes og får betydning for den enkelte beboer såvel som udviklingen i udsatte boligområder. Der gøres opmærksom på vigtigheden af, at bevare et blik for disse metoders potentielt ekskluderende karakter, betydningen af beboernes individuelle præferencer, og at ikke alle har lige meget social kapital at investere i disse processer. Dertil kommer et vigtigt dilemma i faciliteringen af borgerinddragelse og deltagelse, som en *top-down*-styret *bottom-up*-strategi, og vigtigheden af ikke ukritisk at reproducere bredere strømninger og trends indenfor det sociale område, som f.eks. en 'rumliggørelse' af social marginalisering og forståelsen af social kapital som en mirakelkur i de boligsociale indsatser. Til sidst introduceres et bergreb om institutionel kapacitet, som et bud på, hvordan beboerdrevne processer kan forankres og få indflydelse på eksisterende indsatser og samarbejdsstrukturer i og omkring boligområderne – for at opnå en længerevarende og bæredygtig udvikling.

1.3. Specialets opbygning

I det følgende *kapitel 2* præsenteres specialets teoretiske, analytiske og metodiske afsæt – herunder de metodiske overvejelser i forhold til case analysen af den sociale helhedsplan 'Mennesker mødes i Gadehavegård'.

Efterfølgende introduceres i *kapitel 3* en række relevante historiske, politiske, teoretiske og metodiske udviklingstendenser, med betydning for det boligsociale arbejde. Der beskrives, hvordan særligt teorier om empowerment, ressourcemobilisering og social kapital i dag influerer det boligsociale arbejde, og får betydning for indsatser med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk.

I *kapitel 4* præsenteres efterfølgende en række argumenter, der udfordrer teoriernes udfoldelse og kobling i praksis i forhold til borgerinddragelse og sociale netværksstrategier. Her problematiseres blandt andet borgerinddragelse og dannelsen af lokale netværk som en magtfri proces, 'det lokale' som rammen om deltagelse og engagement, samt naborelationer og netværks komplekse karakter. Der sammenfattes heraf en række teoretiske implikationer og deraf afledte arbejdsspørgsmål, som danner grundlag for en følgende case analyse.

I *kapitel 5* undersøges det, hvorvidt og hvordan de teoretiske implikationer får betydning og udfordres i praksis. Dette gøres gennem en kvalitativ case analyse af den boligsociale helhedsplan for boligområdet Gadehavegård i Høje Taastrup, der netop har borgerinddragelse, netværk og beboerdeltagelse som omdrejningspunkt.

I *kapitel 6* diskuteres til sidst, på baggrund af teori og praksis, hvordan det boligsociale arbejde med fokus på 'aktive beboere' kan bidrage til at styrke udsatte boligområder. Der trækkes paralleller til erfaringer fra andre indsatser med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk, og der udfoldes en diskussion af, hvordan disse strategier kan tænkes ind i en bredere samfundsmæssig ramme og kontekst for socialt arbejde. Dette gælder blandt andet i forhold til argumenter om en individualisering og stedsliggørelse af sociale problemer, aktivt medborgerskab som en styringsstrategi, og behovet for et yderligere fokus på omsætningen af individuel handlekapacitet til *aggregeret* social kapital og institutionel kapacitet.

I konklusionen i *kapitel 7* samles trådende fra de mange diskussioner, og der trækkes kort nogle perspektiverende linjer til betydningen af øvrige strukturelle faktorer med betydning for boligsegregation og boligsociale problemer.

2. Analysestrategi og metode

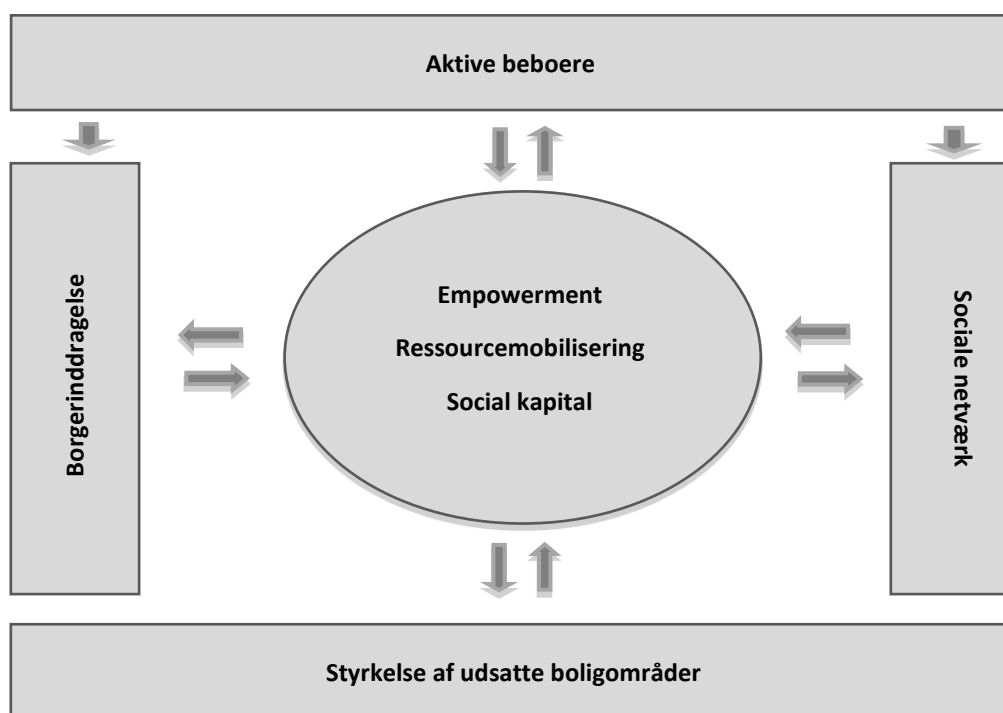
I dette kapitel introduceres specialets metodiske og analysestrategiske afsæt. Først beskrives kort hvordan ideen om 'aktive beboere' i det boligsociale arbejde knytter sig til en kobling af teorielementer vedrørende empowerment, ressourcemobilisering og social kapital. Dernæst præsenteres en række overvejelser og argumenter for anvendelsen af et kvalitativ casestudie, og det strategiske valg af helhedsplanen Mennesker mødes i Gadehavegård som enkeltstående case. Til sidst redegøres for dataindsamlings- og bearbejdningsprocessen, samt for overvejelser om undersøgelsens validitet og reliabilitet.

2.1. Teori og analyseramme

Et fokus på *aktive beboere* i det boligsociale arbejde rummer ud fra et normativt synspunkt et interessant potentiale i forhold til at løfte og udvikle udsatte boligområder i en positiv retning. Mens arkitekter og byplanlæggere fokuserer på formgivning, arkitektur og fysiske mødesteder, og politikere på levevilkår, rimelige pris- og boligvilkår, kan naboskab, sociale netværk og socialt engagement således ses som det sociologiske svar på udfordringerne i udsatte boligområder (Pløger, 2002: 4). Som antydnet i indledningen kobles her et empowerment-perspektiv til ressourcebaserede metoder og begrebet om social kapital, i målsætningen om at mobilisere uudnyttede ressourcer i lokalområdet og blandt beboerne – gennem en aktiv deltagelse i formelle og uformelle netværk. På trods af deres afsæt i forskellige teoretiske traditioner forenes disse metoder i praksis ud fra en fælles målsætning om at facilitere en beboerdrevet forandring i udsatte boligområder. Der trækkes således både på en empowerment-traditionen med et oprindeligt kritisk teoretisk afsæt, på ressourcebaserede metoder med grundlag i socialpsykologien, og på en sociologisk/politologisk (ofte kvantitativ) anvendelse af social kapital-teorien. Alligevel synes teoriernes grundlæggende præmisser at supplere hinanden i målet om at mobilisere beboere til at tage aktiv del i udviklingen af deres boligområde (Guldager, 2008: 113).

Et interessant aspekt ved boligsocialt arbejde med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk er desuden, den tætte forbindelse mellem teori og praksis. De anvendte teorier har karakter af at være 'strategier' eller 'handlingsteorier', og udgør på en gang en *proces* og et *endemål*. Dette gælder strategier i forhold til ressourcemobilisering og empowerment, men også den udbredte forståelse af 'social kapital', som både en *årsag* til og *løsning* på problemerne i udsatte boligområder (Portes, 1998: 19-21; Fallov, 2011: 10). Nedenstående figur

illustrerer overordnet, hvordan de forskellige teoretiske elementer i praksis kobles under indsatser med fokus på borgerinddragelse og dannelsen af sociale netværk.

De teoretiske optikker i forhold til empowerment, ressourcemobilisering og social kapital, deres kernebegreber og betragtningsmåder udgør således et deduktivt og strukturerende grundlag for de følgende diskussioner og case analysen af den boligsociale helhedsplan *Mennesker mødes i gadehavegård* (Andersen, 2008: 18). Målsætningen er ikke at be- eller afkræfte, men at udfordre teoriernes antagelser og forventningerne til deres anvendelse i praksis. I forhold til case analysen, kan denne således ses som et bidrag til at påvise teoriernes gyldighedsområde og grænsebetingelser i forhold til et empirisk genstandsfelt (Antoft og Salomonson, 2007: 42-43). Den teoretiske diskussion udfoldes og uddybes i kapitel 3 og 4 forud for analysen, og derefter i kapitel 6, og centrale begreber indenfor de teoretiske perspektiver defineres i sammenhæng med deres anvendelse.

2.2. Case analyse: Mennesker mødes i Gadehavegård

Almindeligvis har undersøgelser af deltagelse og naboskab i udsatte boligområder en kvantitativ karakter ved at måle *'hvor mange'* og *'hvor meget'*, f.eks. i form af antallet af lokale netværk og foreninger, eller antallet af beboernes kontakter indenfor og udenfor boligområdet. Formålet med denne undersøgelse er dog netop at udfordre en forsimplet og kvantitativ

tilgang til deltagelse og netværk i udsatte boligområder. I stedet lægges der derfor her op til en kvalitativ undersøgelse af indsatser med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk. Som antydnet i indledningen inddrages den boligsociale helhedsplan for boligområdet Gadehavegård i Høje Taastrup Kommune som en enkeltstående case, og værdien heraf er netop, som udtrykt af Antoft og Salomonsen, at kvalitative metoder er *”mere sensitive over for den kompleksitet, som det empiriske genstandsfelt ofte rummer”* (Antoft og Salomonsen, 2007: 43). Som påpeget af Andersen og Løve (2007) udgør det boligsociale arbejde desuden til en interessant case i forhold til potentialet og udfordringerne ved anvendelsen af social kapital som en borgerinddragelses- og empowerment-strategi. Dette skyldes de boligsociale indsatsers ofte multi-dimensionelle karakter, og målsætningen om at skabe både individuel og kollektiv forandring, samt forme interne og eksterne netværk i samspil mellem multiple private og offentlige aktører (Andersen og Løve, 2007: 69). Det strategiske valg af Mennesker mødes i Gadehavegård som case er således både teoretisk og empirisk begrundet. Helhedsplanen fokuserer netop på at mobilisere ressourcer blandt beboere og lokale aktører og på at styrke naboskab, frivillighed og engagement i boligområdet, og der kan herfra trækkes tydelige paralleller til teorier og metoder om empowerment, ressourcemobilisering og social kapital. Dette gør i første omgang Mennesker mødes i Gadehavegård til en **repræsentativ case**, der fungerer som et eksempel på, hvordan teorier i dag anvendes i det boligsociale arbejde. Casen er således repræsentativ i forhold til den generelle sammenhæng den indgår i, og som speciallets øvrige diskussioner og konklusioner forholder sig til (Antoft og Salomonsen, 2007: 45).

Helhedsplanen i Gadehavegård implementeres i skrivende stund på tredje år, og kan derfor naturligt ikke forventes at have skabt endelige målbare resultater. Målsætningen med case analysen er derfor heller ikke at vurdere den endelige effekt af indsatserne, men at undersøge den kvalitative oplevelse af succeser og udfordringer blandt de involverede aktører i forhold til borgerinddragelse og dannelsen af sociale netværk. At Gadehavegård er valgt som case, skyldes således også at dens igangværende implementering gør den velegnet til at give et ’øjebliksbillede’ af udfordringer i forhold til borgerinddragelse og dannelsen af sociale netværk. I forhold til at definere og afgrænse helhedsplanen og dens indsatser som en samlet case, er det klart at en case altid vil være en konstruktion, der afgrænser et udvalgt socialt fænomen i forhold til den omgivende kontekst (Yin, 2003: 32-33; Antoft og Salomonsen, 2007: 52). I forhold til dette studie afgrænses casen således analytisk til implementeringen af helhedsplanen i bolig- og lokalområdet, og til beboere og lokale aktører, som den primære målgruppe. Case analysen vil dog også forholdes til eksterne samarbejdsflader og rammebe-

tingelser – f.eks. i forhold til boligorganisationen, kommunen og Landsbyggefonden en vigtig finansieringskilde. Casens tidsmæssige ramme udgøres i første omgang af helhedsplanens hidtidige implementeringsforløb (2010-). Der medtages dog også erfaringer og oplevelser fra før helhedsplanens opstart, i det omfang det har relevans for analysen af den aktuelle implementering.

Casestudiet som kvalitativ metode muliggør desuden inddragelsen af forskellige datakilder, som en form for 'triangulering' (Antoft & Salomonsen, 2007: 32). Case analysen af helhedsplanen for Gadehavegård (2010-2014) er således baseret på både skriftlige og mundtlige kilder, i form af projektdokumenter, projektets hjemmeside, nyhedsbreve og kvalitative interviews med helhedsplanens projektleder og den boligsocialt ansvarlige i Høje Taastrup Kommune. Dertil inddrages beboernes perspektiv via en baselineundersøgelse foretaget af helhedsplanens projektsekretariat i Gadehavegård. Baselineundersøgelsen er baseret på fokusgruppeinterviews, suppleret med uddelte spørgeskemaer, med ca. 53 beboere, og er udført i perioden februar-marts 2012. Interviewene er udført som 15 opgangsinterviews, og tre øvrige interview med henholdsvis en gruppe unge mellem 14-22 år, et forældrenetværk og to øvrige beboere (Baselineundersøgelse: 4). Baselineundersøgelsen er endnu ikke offentliggjort, men er stillet til rådighed for analysen af helhedsplanens projektsekretariat.

Det har desværre ikke været muligt inden for dette speciales praktiske og tidsmæssige ramme, at interviewe flere af de boligsociale medarbejdere under helhedsplanen, eller repræsentanter for afdelingsbestyrelsen eller boligorganisationen. Dette kunne have været interessant for et endnu bredere perspektiv på interesser og aktørperspektiver i Gadehavegård. Analysens fokus er dog de praktiske erfaringer med borgerinddragelse og sociale netværksstrategier, hvorfor projektlederen og den boligsocialt ansvarlig i kommunen som nøglepersoner, og ikke mindst beboernes perspektiv, opfattes som fyldestgørende. I forhold til baselineundersøgelsen er skal det naturligvis bemærkes, at den i kraft af at være en sekundær kilde potentielt rummer en række fejkilder. F.eks. rummer det beboerperspektiv, der fremsættes i baselineundersøgelsen en potentiel bias – i kraft af at være faciliteret af projektsekretariatet som '*gatekeepers*', hvorfor det ikke kan forventes at eventuelle kritiske røster i forhold til helhedsplanen kommer til udtryk. Der skal dog bemærkes, at undersøgelsen fokuserer på seks temaer med relation til helhedsplanens fire delprojekter: 1) *Naboskab og tilhørsforhold til kvarteret*. 2) *Naboskab og netværk*. 3) *Beboernes følelse af handlekraft i forhold til boligområdet*. 4) *aktiviteter og brug af fællesarealer*. 5) *Skolen og børnefamilierne*, og 6) *Børn og unges muligheder*. Særligt de første to temaer er sammenfaldende med de teoretiske temaer, som ligger til

grund for analysen, hvilket mindsker projektsekretariatets styring af temaer som en potentiel fejlkilde. Samtidig giver baselineundersøgelsen en unik mulighed for at få indsigt i en stor andel af beboernes synspunkter og perspektiver, som ikke ellers havde været muligt inden for specialets ramme. Baselineundersøgelsen og de transskriberede interviews med projektlederen og den boligsocial ansvarlige i kommunen er vedlagt på Cd-rom (Bilag 3, 4 og 5). Analysens empiriske grundlag er sammenfattet i nedenstående matrice.

	Empiri
Skriftlige kilder	• <i>'Helhedsplan for Gadehavegård 2008 - 2011. Ansøgning til Landsbyggefonden om tilskud til sociale og forebyggende indsatser i problemramte afdelinger'</i> • <i>'Projektplan og milepæle for Mennesker mødes i Gadehavegård'</i> • <i>Baselineundersøgelse baseret på opgangsinterviews foretaget af helhedsplanens medarbejdere</i> • <i>Hjemmeside: www.hejnabo.dk, samt nyhedsbreve</i>
Mundtlige kilder	• <i>Struktureret kvalitativt interview med projektleder af 'Mennesker mødes i gadehavegård'</i> • <i>Struktureret kvalitativt interview med den boligsocial ansvarlige i Høje Taastrup Kommune</i>

2.3 Metode, databearbejdning og kvalitative kvalitetskriterier

At strukturere analysen efter teoretiske antagelser udgør ifølge Yin, en foretrukken strategi, hvorefter data kan sammenkædes og fortolkes, så der sikres en stringent og konsistent datahåndtering (Yin, 2003: 106-107). I tråd hermed er case analysen af Mennesker mødes i Gadehavegård bygget op omkring en formulering af en række teoretiske implikationer i forhold til borgerinddragelse og sociale netværksstrategier, der følgende er operationaliseret gennem fire konkrete arbejdsspørgsmål (se afsnit 4.5). Herudfra er case analysens empiriske grundlag underlagt en teoristyret og deduktiv kodning, men med åbenhed for elementer i det empiriske materiale, der falder udenfor eller er i modstrid med teoriernes antagelser (Olsen, 2003: 79). Startkodeliste er vedlagt som bilag 2.

Med henvisning til Steiner Kvale, opfattes den interne validering af undersøgelsen desuden som et spørgsmål om, at den producerede viden i hver stadie i processen er baseret på logiske, gyldige, troværdige og relevante valg og argumenter (Kvale, 1997: 227-232). En grundig

beskrivelse af både case og analyseproces, skal således gøre læseren i stand til selv at forholde casen til andre *lignende* cases, og på denne baggrund vurdere anvendelsen af analysens konklusioner i egen praksis (Kvale, 2007: 228-229). Den interne validitet er yderligere søgt styrken gennem anvendelsen af både mundtlige og skriftlige kilder samt inddragelsen af et beboer- såvel som professionelt perspektiv (jf. Yin, 2003: 42). Selvom Mennesker mødes i Gadehavegård udgør en enkeltstående case, rummer den desuden et implicit et komparativt element, ved at blive sammenholdt med en veletableret teoretisk platform. Det centrale er her at, case analysen *ikke* tilsigter at udvikle hypoteser om generelle udfordringer i udsatte boligområder, men at vise hvordan teorien evt. kan udfordres i praksis. Målet er en kvalitativ *analytisk generalisering*, med fokus på at udfordre et eksisterende teoretisk genstandsfelt – og ikke som ved statistisk generalisering at frembringe statistisk signifikante resultater indenfor en større population (Yin, 1989: 38; Antoft og Salomonsen, 2007: 43, 49). Mens et multiplet case-design givet kunne have bidraget til mere robuste resultater og givet mulighed for en empirisk generalisering af analysens konklusioner, er målet med case analysen i stedet at tilføre den teoretiske diskussion empirisk dybde og relevans, og at bidrage til en øget refleksion af den sociale praksis på området. Spørgsmålet om analytisk generalisering står således også i kontrast til en diskussion af analysens *reliabilitet*, dvs. muligheden for en gentagelse af undersøgelsen i forhold til helhedsplaner i andre udsatte boligområder på baggrund af de beskrevne processer for dataindsamling, analyse og fortolkning (Kvale, 1997: 231). I forhold til at generalisere case analysens konklusioner til andre lignende cases, bliver dette i stedet et spørgsmål om undersøgelsens *eksterne validitet*, forstået som casens relevans for det generelle empiriske og teoretiske felt (Yin, 2003: 45). I denne forbindelse kan det nævnes, at case analysens konklusioner diskuteres i relation til andre undersøgelser og eksempler i kapitel 6. Dette teoretiske, analytiske og metodiske afsæt danner således udgangspunkt for de følgende diskussioner samt case analysen i kapitel 5. I det følgende kapitel introduceres dog først en række historiske, teoretiske og metodiske udviklingstendenser, med relevans for den fortsatte diskussion af borgerinddragelse og sociale netværksstrategier i boligsocialt arbejde i dag.

3. Boligsocialt arbejde: Baggrund, teori og metode

I dette kapitel skitseres de bagvedliggende historiske, teoretiske og metodiske tendenser, som har haft og forsat har betydningen for det boligsociale arbejde. Først beskrives nogle bud på, hvordan bypolitiske og sociale processer medvirker til at skabe boligsegregation og koncentration af sociale problemer i bestemte by- og boligområder, og hvordan problemer opfattes og konstrueres som lokalt forankrede. Dernæst gives et kort historisk rids af den politiske udvikling på det boligsociale felt og af centrale indsatser før og nu, og til sidst skitseres den teoretiske og metodiske indflydelse fra teorier om empowerment, borgerinddragelsesprocesser, ressourcebaserede metoder og social kapital-teorien i nu dagens boligsociale arbejde. De teoretiske og praktiske implikationer ved teorielementernes kobling og anvendelse, diskuteres og udfordres i det efterfølgende kapitel 4, som et oplæg til case analysen af den boligsociale helhedsplan for boligområdet Gadehavegård.

3.1. Udsatte boligområder som et socialt problem?

I debatbogen *'Det delte Danmark'* skitserer journalist Lars Olsen, hvordan det danske samfund står overfor massive udfordringer som følge af en øget polarisering af boligmarkedet. Boligsegregation mellem områder af veluddannede og højtlønnede akademikere i villa, rækkehus eller ejerlejligheder, og på den anden side alment boligbyggeri med overvægt af socialt udsatte lavindkomstgrupper, skaber et splittet samfund, hvor forskellige sociale lag ikke længere mødes. Ifølge Olsen fører dette på kort sigt til en skæv elevsammensætning i lokale folkeskoler, nye kriminalitetsmønstre blandt unge, samt udviklingen af hvad han kalder en 'etnisk underklasse' i de udsatte boligområder. På længere sigt kan udviklingen, ifølge Olsen, få fatale konsekvenser for sammenhængskraften i det danske samfund (Olsen, 2005: 96-116).

Disse tendenser i retning af en ulige opsplitning af de danske byer efter sociale og etniske skillelinjer, bekræftes også af Hans Skifter Andersen og Hans Thor Andersen, der ligeledes peger på tendens i retning af en øget koncentration af mennesker med få ressourcer i de mindre attraktive byområder (Andersen og Skifter Andersen, 2004: 5-6). I dag forbindes udsatte boligområder således typisk med almene boligbyggerier, hvor største delen af beboerne udgøres af økonomisk og socialt udsatte grupper, som enlige mødre, langtidsledige, førtidspensionister, psykisk syge, og flygtninge og indvandrere (Kristensen et al, 2011: 337). Koncentrationen af socialt og økonomisk udsatte borgere tilskrives ofte blandt andet kommunernes anvisningsret til hver fjerde lejlighed i den almene sektor (Olsen, 2005: 207). På trods af at der i

disse år er øget opmærksomhed på en tiltagende opsplitning af boligmarkedet, er koncentrationen af sociale problemer i bestemte bydele og boligområder dog ikke noget nyt. Derimod ændres over tid *hvilke* områder, der opfattes som mere eller mindre attraktive (Kristensen et al, 2011: 352).

Den boligmæssige segregation kan således heller ikke alene tilskrives en generel negativ social og økonomisk udvikling, men må som Skifter Andersen argumenter for, ses som et udtryk for byens *'rumligt-social-dialektik'*. Pointen er her, at den gensidige påvirkning mellem udviklingen i forskellige by- og boligområders objektive mulighedsstrukturer over tid, samt menneskers kortsigtede præferencer i forhold til deres bolig og dennes placering, altid vil føre til eksistensen af mere eller mindre attraktive by- og boligområder. Segregationseffekt forstærkes når attraktive områder oplever større tilstrømning af ressourcer, investeringer osv., mens mindre attraktive områder oplever frastrømning af ressourcer i form af beboere, investeringer, udvikling, vedligeholdelse mv. Boligmæssig segregation kan derfor forstås som samspillet mellem rumlig afstand og sociale/kulturelle forskelle mellem befolkningsgrupper, og er således kun segregation; *"... hvis disse grupper også er socialt ulige eller kulturelt forskellige, og adskillelsen samtidig medvirker til at øge sociale og kulturelle forskelle."* (Skifter Andersen, 2004: 117-119).

Det kan således siges, at være koncentrationen af socialt og økonomisk udsatte borgere i bestemte by eller boligområder, der opfattes som et socialt problem med konsekvenser på individ såvel som samfundsniveau. Opfattelsen af by- eller boligområder som værende 'udsatte' eller 'problemramte', trækker desuden på internationale traditioner og forskningstendenser, der knytter boligsociale udfordringer til en geografisk afgrænset kontekst. Internationalt, og særligt i USA, har man således fokuseret på konsekvenserne af såkaldte *områdeeffekter* (Wilson 1987), hvor kulturelle og adfærdsmæssige mønstre i udsatte områder *i sig selv*, opfattes som en medvirkende negativ faktor for udviklingen i områderne – i interaktion med eksterne sociale, økonomiske og fysiske påvirkninger. Områdeeffekter menes dog at have en mindre betydning i Danmark grundet det velfærdsstatslige sikkerhedsnet, end i f.eks. USA og England. I en dansk kontekst har der f.eks. i højere grad været fokuseret på den negative betydning af kriminelle miljøer blandt unge, samt konsekvenserne af negative eksterne stigmatiseringsprocesser (Kristensen et al, 2011: 354; Fallov, 2010: 21).

Ifølge Mia Arp Fallov rekontekstualiseres debatten om områdeeffekter i Danmark dog gennem et fokus på betydningen af aktive beboere og *lokale* fællesskaber, samt formodningen

om at en fysisk og miljømæssig forbedring af udsatte områder vil påvirke interaktionen imellem beboerne i en positiv retning og tiltrække flere 'ressourcestærke' beboere. Hermed opfattes social eksklusion som værende lokalt betinget, hvilket muliggør en opfattelse af boligområder eller bebyggelser, som værende fanget i 'en negativ spiral' (Fallov, 2010: 21). Denne opfattelse synes til stadighed at influere by- og boligpolitiske initiativer. Almindeligvis opfattes problemerne i de udsatte by og boligområder således, som at omhandle; hærværk, nedslidning, fysisk forfald, imageproblemer, synligt misbrug, støj, husspektakler, konflikter mellem etniske og sociale beboergrupper, kriminalitet, utryghed, social tilbagetrækning og isolation. Dertil kommer en lav deltagelse i lokale aktiviteter, færre sociale netværk, skoleflugt, problemramte skoler og institutioner, samt dårligt omdømme og stigmatisering (Skifter Andersen, 2004: 124-126). I de senere år har man i Danmark også oplevet et voksende problem med udsættelser blandt de svageste beboere, som psykisksyge, misbrugere og andre fra samfundets laveste indkomstgruppe, f.eks. pga. manglende betaling af husleje, larmende og forstyrrende adfærd, hærværk og ødelæggelse af boligen (Højgaard Jensen et al, 2010: 36). Dertil kommer, at der i udsatte boligområder ofte ses en koncentration af sundhedsproblemer relateret til livsstilsrelaterede sygdomme (Kristensen et al, 2011: 350). Dette leder videre til det følgende afsnit med en kort beskrivelse af, hvordan udviklingen i dansk by- og boligpolitik primært siden 1980'erne har sat rammerne for det boligsociale arbejde.

3.2. Bypolitik og boligsociale indsatser – et kort historisk rids

Diskussioner af det boligsociale arbejde i Danmark tager almindeligvis afsæt i udviklingen af området siden 1970'erne og 80'erne, hvor de første problemer begyndte at vise sig i de store almene betonbyggerier opført i 1960'erne og 70'erne. Forud herfor fandtes dog også socialt arbejde i udsatte boligområder, som blot ved begyndelsen af det 20. århundrede havde en privatfilantropisk og selvorganiserende karakter. En generel statslig boligpolitik udvikledes efter 2. Verdenskrig, og havde dengang til målsætning, at skabe sunde boligforhold for befolkningen. Dette gjordes f.eks. gennem sanering af gamle byområder og ved opførelsen af store almene boligbebyggelser (Vestergaard, 2004: 186). De første målrettede offentlige boligsociale initiativer fulgte således først i kølvandet på en række problemer i almenbyggede boligområder i 1980'erne med fraflytninger, hærværk og dårligt image (Højgaard Jensen et al, 2010: 33).

Lokalsamfundsarbejdets historiske rødder

Historisk kan idéerne bag lokalsamfundsarbejdet føres tilbage til settlementbevægelsen i England i slutningen af 1800-tallet. Her opførtes det første settlement, *Toynbee Hall* - efter idé af den unge økonom Arnold Toynbee. Udgangspunktet var en vision om at yde fattige mennesker retfærdighed frem for barmhjertighed, ved at give dem mulighed for at studere og uddanne sig i byerne, hvor universiteterne skulle slå sig ned (*settle down*).

Settlement-tankegangen spredtes hurtigt til andre dele af verden, blandet til USA, hvor den amerikanske pioner og nobelprismodtager Jane Addams m.fl. grundlagde *Hull House* i Chicago. Udgangspunktet for arbejdet i Hull House var at fattige borgere skulle mødes som ligeværdige mennesker og ikke som ofre. Hull House organiserede blandt andet folkekøkkener og børnepasning, husede hjemløse kvinder og børn, og undersøgte arbejdsforholdene på fabrikker i området. Samtidig udførte de fortalerarbejde for fattige og udsatte borgere, og forsøgte grundlæggende at forbedre borgeres sociale rettigheder i det amerikanske samfund. Hull House-bevægelsen, og særligt Jane Addams, havde desuden tilknytning til Universitet i Chicago, og ses i dag som kilden til faget socialt arbejde (Posborg, 2009: 200-201).

Allerede i 1970'erne havde flere større almene boligafdelinger ansat beboerrådgivere, der skulle forsøge at mindske driftstab, som følge af tomme lejligheder pga. udsættelser mv., samt støtte udsatte beboere og styrke lokale netværk. Til at begynde med herskede desuden en tro på, at nogle af de problemer man oplevede skyldtes, at de nye boligafdelinger blot havde brug for en opstartsperiode til at stabilisere sig (Vestergaard, 2004: 188). Op gennem 1980'erne måtte man dog hurtigt erkende, at beboerrådgiverne alene langt fra at kunne løse områdernes grundlæggende sociale udfordringer (Højgaard Jensen et al, 2010: 33). Med Omprioriteringsloven af 1985 muliggjordes således en række fysiske og økonomiske forbedringer i de almene boligområder. Her, såvel som i de følgende indsatser i 1990'erne, var den grundlæggende forventning, at fysiske forbedringer af lejligheder og udendørsarealer i sig selv ville tiltrække mere ressourcestærke beboere, og dermed afhjælpe koncentrationen af sociale problemer i bebyggelserne (Vestergaard, 2004: 189).

Mens tiltagene i kølvandet på Omprioriteringsloven primært omhandlede fysiske og økonomiske aspekter ved boligafdelingernes problemer, kom der med nedsættelsen af det tværministerielle Byudvalg i 1993 for alvor gang i de helhedsorienterede indsatser med fokus på både kulturelle, sociale og fysiske forhold (Fallof, 2010: 22). I 1997 udbyggedes indsatsen under det daværende By og Boligministerium med en række omfattende 'kvarterløftsindsatser'. Her

sattes også for alvor fokus på *beboerne* som drivkraften i projekterne og på udviklingen af lokale partnerskaber (Mazanti, 2004: 154). I 1998 videreudvikledes den helhedsorienterede tilgang i hvad der kaldtes 'helhedsorienteret byfornyelse' (siden 'områdefornyelse' i 2004), hvorunder der afsattes midler, om end langt færre end i kvarterløftene, til indsatser i små og større byer (Højgaard Jensen et al, 2010: 33).

Under VK-regeringen (2001-2011) blev indsatserne i endnu højere grad end tidligere koblet til integrationsindsatser for etniske minoriteter. By og Boligministeriet nedlagdes og den boligsociale indsats flyttedes over i Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration. Fokus blev rettet mod at mindske koncentrationen af borgere med anden etnisk baggrund end dansk, og at "*aktivere etniske minoritetsborgere i udviklingen af normer og værdier, der anses som produktive i forhold til at sikre integrationen på arbejdsmarkedet.*" (Fallov, 2010: 22). Med VK-regeringens strategi til bekæmpelse af ghettoisering formuleredes således også den stadig anvendte 'ghettodefinition', der betegner områder med en særlig høj andel af arbejdsløse, flygtninge og indvandrere, og beboere der er dømt for kriminalitet. I 2001 igangsattes desuden en ordning, hvorunder de almene boligselskaber kunne udvikle og implementere *boligsociale helhedsplaner* – med Landsbyggefonden som primær finansieringskilde. De boligsociale helhedsplaner udarbejdes i samspil mellem boligafdelinger, boligorganisationer, kommunen og eventuelt eksterne konsulenter, og havde til at begynde med særligt fokus på at forbedre boligområdernes image- og *branding*-strategier (Højgaard Jensen et al, 2010: 33). Da midlerne til de sociale helhedsplaner kun kan søges af boligorganisationerne flyttedes forankringen af det boligsociale arbejde med helhedsplanerne fra kommunen ud i boligafdelingerne. I kommunalt regi dækker den boligsociale indsats i dag over opsøgende gadearbejde, partnerskabsaftaler med frivillige organisationer, boligrådgivning, kontaktpersonordninger, samt kommunernes anvisningsret og muligheden for fleksibel udlejning. Kommunerne har desuden mulighed for at søge tilskud fra Landsbyggefonden til etablerer *særboliger* og '*skæve*' boliger, for særligt marginaliserede grupper (Højgaard Jensen et al, 2010: 37). Dertil kommer eventuelle større (fysiske) områdefornyelsesprojekter samt rådgivning i forhold til udarbejdelsen af boligsociale helhedsplaner i de almene boligforeninger.

Af nyere politiske aftaler og initiativer kan afsluttende nævnes (gen)oprettelsen af Ministeriet for by bolig og landdistrikter i 2011, samt en række brede politiske boligaftaler i både 2010 og 2011. Disse omhandler blandt andet en styrket indsats i 'ghettoområder' og anvendelsen af den almene sektors midler, og rummer f.eks. muligheden for at indgå særlige initiativaftaler

og modtage ekstra midler i boligområder, der matcher regeringens ghettodefinition.¹ De boligsociale helhedsplaner er dog forsat et centralt værktøj i den boligsociale indsats. I det følgende beskrives, hvordan disse indsatser ofte har fokus på borgerinddragelse og sociale netværk, og hvordan de trækker på teoretiske og metodiske traditioner og teorier i forhold til empowerment, ressourcemobilisering og social kapital.

3.3. Empowerment og lokalsamfundsarbejde

Historisk set opfattes 'lokalsamfundsarbejde' som en kilde til det, jeg i dette speciale betegnet 'boligsocialt arbejde'. Denne tilgang til socialt arbejde vandt indpas i Danmark i 1970'erne, som en kritik af den i 1960'erne udbredte individorienterede og psykodynamiske tradition. Kritiske socialrådgiverkredse betragtede den individorienterede tilgang som 'lappeskrædder arbejde', og mente at det sociale arbejde havde en forpligtigelse til at forsøge at ændre på de grundlæggende strukturer i samfundet, der skabte problemerne. Lokalsamfundsarbejdets vigtigste målsætning var derfor, at skabe engagement i stedet for passivitet, og at identificere behov og mulige løsninger i fællesskab med lokale netværk og borgere (Posborg, 2009: 199, 204). I lokalsamfundsarbejdet stod empowerment-tilgangen derfor central, som en vej til *"mobilisering af kraft i den enkelte gennem bevidstgørelsesprocesser og mod ændring af problemskabende forhold i samfundet."* (Hutchinson & Olteal, 2006: 188).

Empowerment-tankegangen spiller forsat en nøglerolle i det boligsociale arbejde, og derfor bruges her et par linjer på at klargøre begrebets betydning og anvendelse. Empowerment oversættes ofte til 'bemyndigelse' eller 'at sætte i stand til', og kan, i følge Rikke Posborg beskrives, som en social strategi, der fokuserer på *"processer og principper, hvorigennem borgere kan opnå kraft til at handle og magt til at træffe beslutninger i deres eget liv."* (Posborg, 2009: 218). Empowerment-begrebet anvendes dog i dag i en bred vifte af betydninger, og mens det i sin oprindelige konfliktteoretiske variant udgør en samfundskritisk og solidarisk idé om bevidstgørelse af grupper eller fællesskaber til kollektivt handling, bruges det ofte i dag i en neoliberal variant – som en individuel læringsproces og individets tro på og evne til at forfølge egne mål. En sådan individorienteret anvendelse findes f.eks. hos Knud Aarup, der beskriver empowerment, som *"...den aktive proces, hvorigennem det enkelte menneske ændre sin opfattelse af og forestilling om, hvad det er i stand til"* (Aarup, 2010: 130). Ifølge

¹ For mere information se: Ministeriet for By, bolig og landdistrikter: www.mbbldk.dk, og Social- og integrationsministeriet: www.sm.dk

Andersen og Løve knytter en individuel empowerment-strategi sig i første omgang til et kritisk læringsbegreb, der handler om at udvikle menneskers individuelle kognitive og emotionelle evne til at håndterer deres hverdagsliv, men hvor der ikke tages højde for kollektive handlemuligheder og strukturelle barriere. Som påpeget af Andersen og Løve er det dog i praksis svært at adskille det individuelle perspektiv fra en kollektiv handlingsstrategi, da sidstnævnte forudsætter en ændring af det objektive handlingsrum en kognitiv forandring hos den enkelte i form af erkendelsen af handlemuligheder. På samme måder gælder det, at individers handlerum struktureres af den samfundsmæssige ramme de indgår i (Andersen & Løve, 2007: 73-74).

I relation til det boligsociale område sonder Andersen og Løve desuden mellem empowerment-processer på et *horisontal* og *vertikalt* niveau. Her handler horisontal empowerment om at styrke relationer og handlekapacitet blandt aktører på samme niveau inden for boligområdet, mens horisontal empowerment knyttes til evnen til at påvirke samfundsmæssige vertikale magtrelationer udenfor boligområdet (Andersen & Løve, 2007: 106). Mens deltagelse og borgerinddragelse forsat udgør et vigtigt element i mange boligsociale indsatser, argumenterer andre dog for, at empowerment-tankegangen (som hos Andersen og Løve) *ikke* længere spiller den samme samfundskritiske rolle i det boligsociale arbejde. Hermansen mener f.eks. at nu dagens boligsociale arbejdes har et langt mere neutralt politisk sigte, og han karakteriserer det i stedet 'lokalt miljøarbejde' med udgangspunkt i en blanding af individorienteret og socialt netværksarbejde (Hermansen, 1997: 30). Ifølge Posborg, er boligsocialt arbejde i højere grad end 'lokalsamfundsarbejde', således kendetegnet ved geografisk afgrænsede projekter med konkrete mål for indsatsen, og som ikke nødvendigvis forbinder indsatserne til det omkringliggende samfund. Ifølge Posborg er den primære målsætning typisk "*at højne kvaliteten af hverdagslivet omkring boligen ved at inddrage beboerne i en række forskellige aktiviteter.*" (Posborg, 2009: 222-227). Mens empowerment-perspektivet forsat synes at spille en bagvedliggende rolle for forventningerne til de borgerinddragende og netværksbaserede indsatser, er perspektivets grundlæggende samfundskritiske formål altså i første omgang 'sorteret væk'. I det følgende beskrives, hvordan deltagelse og borgerinddragelse i det bolig sociale arbejde i stedet i dag i stigende grad kobles til ressourcebaserede metoder og teorien og social kapital.

3.4. Borgerinddragelse og ressourcebaserede metoder

Traditionelt set har beboerdemokratiet i almene boligbyggerier udgjort rammen om beboernes mulighed for aktivt at deltage i det boligpolitiske arbejde. Boligorganisationerne er non-profit organisationer bygget op omkring et beboerdemokrati, hvor beboerne kan søge indflydelse på deres boligområde via den lokale afdelingsbestyrelse (Posborg, 2009: 223). I forhold til at sikre en demokratisk inddragelse af beboerne i de udsatte boligområder, er en tilbagevendende diskussion således, hvordan det sikres, at det ikke altid er de samme tordenskjoldssoldater, der inddrages og høres, f.eks. i det etablerede beboerdemokrati. Der peges på, hvordan disse personers engagement naturligvis skal værdsættes og fastholdes, men at det er vigtigt at også andre (svagere) stemmer høres (Møberg Jørgensen et al, 2008; Højgaard Jensen et al, 2010: 35; Tortzen, 2008: 119). I forbindelse med implementeringen af de boligsociale helhedsplaner omfatter borgerinddragelsesprocesser således også borgerhøringer, økonomisk støtte og rådgivning i forbindelse med beboerdrevne projekter, samt facilitering af sociale netværk og aktiviteter i boligområdet. Dertil kommer anvendelsen af ressourcebaserede metoder, som beboerinterviews baseret på etnografiske og antropologiske metoder, til kortlægning af ressourcer blandt beboer og lokale aktører. Højgaard Jensen et al. beskriver således en kombination af et velfungerende beboerdemokrati og alternative borgerinddragende tiltag, som den bedste vej til at sikre at udsatte beboer kan fastholde troen på og håbet om et værdigt liv (Højgaard Jensen et al, 2010: 34).

En tiltagende trend i det boligsociale arbejde i de seneste ti år, er således også anvendelsen af ressourcebaserede metoder, som *Appreciative Inquiry* (IA) og *Asset-Based Community Development* (ABCD). Disse metoder er fokuseret på mobiliseringen af beboeres og lokale aktørers eksisterende ressourcer, og på at skal skabe energi blandt de involverede til – af egen drift – at igangsætte udviklingsinitiativer og projekter. Idéen bag de ressourcebaserede metoder er, at der ved at få beboerne til at sætte ord på deres ønsker og drømme om fremtiden, i samme sekund frigøres energi, der kan omsættes til handling. I modsætning til en traditionel problemorienteret tilgang til socialt arbejde, udforsker disse metoder hvad der fungerer godt, frem for at definere problemer og løsningsforslag (Højgaard Jensen et al, 2010: 35-36; Posborg, 2009: 228-236).

ABCD-metoden

Det boligsociale arbejde i Danmark har også i flere tilfælde ladet sig inspirere af den ressourcebaserede metode *Asset Based Community Development* (ABCD) – udviklet af de amerikanske professorer John McKnight og John Kretzmann. Denne metode handler om at fokusere på ressourcer, styrker og positive forventninger frem for på problemer og bekymringer. Målet er at opbygge lokalsamfundet indefra, gennem en styrkelse af lokale netværk og så lidt indblanding udefra som muligt. Hovedreglen er i følge McKnight; *gør aldrig for andre, hvad de kan gøre selv!* Ved at gøre for andre hvad de selv kan gøre, gør man dem passive og frarøver dem potentielt en vigtig succesoplevelse af at tage ansvar og initiativ. I praksis omhandler metoden blandt andet kortlægning, kobling og mobilisering af ressourcer (Kretzmann & McKnight, 1993: 5-13, Posborg, 2009: 231-336). ABCD-metoden blev for første gang anvendt i Danmark i 2005, som et forsøgsprojekt i boligområdet Nørremarken i Vejle Kommune (Møberg Jørgensen et al, 2006). Siden har ABCD-metoden blandt andet udgjort grundlaget for en helhedsplan for boligområdet Vollsmose i Odense i perioden 2008-2012 (<http://www.vollsmose.dk>).

Argumenter om betydningen af beboerdemokratiet, såvel som andre former for beboerinddragelse, abonnerer grundlæggende på en forestilling om borgeres aktive deltagelse i civile og politiske demokratiske processer, som en forudsætning for individuel og samfundsmæssig velfærd. På denne måde hænger ideen om aktive beboere i udsatte boligområder sammen med en forestilling om aktivt medborgerskab, der i første omgang synes at trække på en republikansk eller *kommunitaristisk* medborgerskabsforståelse. Kort fortalt opfattes medborgerskab ud fra denne tradition som en praksis eller aktivitet, frem for en (passiv) status (Oldfield, 1990: 5). I modsætning til Marshalls (1950) klassiske tredeling af medborgerskabet i *civile*, *politiske* og *sociale* rettigheder, fokuserer den kommunitaristiske forståelse således på borgernes aktive deltagelse og kollektive forpligtigelser overfor hinanden indenfor et lokalt værdifællesskab (Marshall, 2003: 53- 67; Hinge, 2008: 55-56). Som Bjarne Lundager Jensen påpeger, har denne medborgerskabsopfattelse haft et comeback i 1990'erne gennem et fokus på organiseringsformer og løsningen af problemer i lokalsamfundet (Jensen, 2004: 56). Som Thomas Boje beskriver opfattes medborgerskab her, som baseret på solidaritet og tillid indlejret i netværk af civile organisationer, fordi tætte sociale netværk og personlige relationer på tværs af sociale skel, køn, etnicitet, alder og økonomisk klasse, bidrager til demokratiet både lokalt og nationalt (Boje, 2011: 116). Her kobles således også idéen om aktivt medborgerskab

til deltagelse i formelle og uformelle netværk og relationer – og dermed til begrebet *social kapital*.

3.5. Netværk og social kapital

Udover borgerinddragelse, empowerment og ressourcebaserede metoder spiller begrebet *social kapital* således en afgørende rolle i de boligsociale indsatser. Begrebet har på kort tid indtaget en central plads i både samfundsvidenskabelig forskning og politisk praksis, og der peges fra forskelligt hold på, hvordan social kapital er gået fra at være et nyt og spændende begreb i slutningen af 1990'erne, til i dag at være blevet et politisk doxa (Portes, 1998: 2; Blokland & Savage, 2008: 1). Som Talja Blokland og Mike Savage (2008) beskriver; *“Any supposed lack of social capital is now a matter for concern, requiring research and appropriate policy intervention.”* (Blokland & Savage, 2008: 1). I en dansk kontekst beskriver blandt andre Fallov (2011) og Andersen & Løve (2007), hvordan strategier for at styrke social kapital i udsatte boligområder igennem de sidste 10-15 år, er blevet et naturligt element i dansk (og europæisk) byudviklingspolitik. Begrebet optræder ikke nødvendigvis direkte i officielle beskrivelser af projekter og programmer, men figurerer indirekte i sammenhæng med strategier i forhold til borgerinddragelse, netværksopbygning og empowerment (Andersen & Løve, 2007: 67; Fallov, 2011: 8). Her opfattes opbygningen af tillid og sociale netværk, som grundlaget for bæredygtige og robuste forandringsprocesser i udsatte boligområder (Andersen, 2008: 22). Forventningen er, at der gennem en opbygning af social kapital sker en forbedring af levevilkårene, da boligområdet bliver tryggere, og beboerne får en større tilknytning og større stolthed over deres kvarter (Widding, 2007: 126). Begrebet social kapital dækker ikke over én entydig definition, men fælles for dets anvendelse er altså et fokus på elementerne *tillid*, *netværk* og *normer* – der også udgør det primære mål for tilstedeværelsen af social kapital (Widding, 2007: 121). Et gennemgående træk er også præmissen om, at sociale netværk og relationer har værdi i kraft af at skabe 'social kapital', som de mennesker der indgår i relationen kan få udbytte af. Social kapital ses således som en mellemmenneskelig ressource eller produktiv kraft, og rummer en implicit forventning om udbytte og reciprocitet (Boje, 2011: 103; Rosenmeier, 2007: 10). I følge Blokland og Savage giver den brede forståelse og diffuse anvendelse af begrebet det desuden en plads i rækken af klassiske sociologiske begreber som, 'fællesskab', og 'socialsammenhængskraft' (Blokland & Savage, 2008: 2-3).

I sin mest udbredte form, anvendes begrebet dog i forlængelse af Robert D. Putnams forståelse af social kapital, som *”institutionaliseringsformer i netværk, der fremmer skabelsen af*

tillid, normer for gensidighed, der forøger kapaciteten for kollektive handlinger og forfølgelsen af fælles interesser.” (Andersen, 2008: 22). På baggrund af Putnams anvendelse af social kapital-begrebet er forventningen, at deltagelse i formelle og uformelle netværk, kan skabe passende ’svage’ sociale relationer, der danner grobund for tillid og samarbejde til gavn for både samfundets sammenhængskraft og individets sociale mobilitet (Blokland & Savage, 2008: 2). *Brobyggende social kapital* betegner her det positive udfald af svage relationer, der muliggør adgang til information, viden og ressourcer, der ligger udenfor det nære miljø, og som derfor muliggør social mobilitet (*getting ahead*). I modsætning hertil står *afgrænsende social kapital*, som udfaldet af stærke relationer, der hjælper mennesker til at klare dagligdags udfordringer (*getting by*). Afgrænsende social kapital opfattes samtidig, som havende en skyggeside, i kraft af den potentielt ekskluderende effekt for dem der står udenfor netværket/fællesskabet, og som potentiel socialt begrænsende gennem stærke normer og social kontrol (Rosenmeier, 2007: 10; Blokland & Noordhoff, 2008: 107; Rasborg, 2011: 82-83). Alt i alt forventes deltagelsen i netværk altså at danne grobund for udvikling af afgrænsende, og især brobyggende, social kapital, der kan fremme social stabilitet og mobilitet i en positiv retning.

På det boligsociale område kobles social kapital-teoriens antagelser således til strategier om borgerinddragelse og ressourcemobilisering, gennem de positive forventninger til beboernes aktive deltagelse i lokale netværk samt sociale og beboerpolitiske aktiviteter. I en boligsocial kontekst sætter Andersen og Løve desuden lighedstegn mellem empowerment og opbygningen af social kapital, da processerne omkring lokal netværksdannelse relaterer sig til målsætningen om at styrke beboernes individuelle handlekapacitet. Samtidig skaber dannelsen af netværk og handlekraftige beboere ifølge denne logik grundlag for en mulig fælles påvirkning af beslutningstagere og magtcentre på kommunalt og statsligt niveau – som et led i en kollektiv empowerment-proces (Andersen & Løve, 2007: 72, 106). Sammenfattende bliver aktiv deltagelse således omdrejningspunktet, der gennem lokale netværk omsættes til individuel og kollektiv handlekraft. På trods af et gennemgående videnskabeligt fokus på formaliserede sociale netværksrelationer, og i mindre grad på betydningen af uformelle sociale relationer (f.eks. familierelationer, arbejdsrelationer, venskaber og naboskab), er både *uformelle* og *formelle* social kapital dog interessante i forhold til det boligsociale felt (Boje, 2011: 116; Blokland & Savage, 2008: 3). I det boligsociale arbejde omfatter aktiviteter, der skal skabe nye sociale relationer, således også både sociale arrangementer og sammenkomster omkring højtider, såvel som deltagelse i aktiviteter der direkte orienterer sig mod at organisere eller

udvikle boligområdet – f.eks. afdelingsbestyrelsen, generalforsamlinger mv. (Widding, 2007: 133).

Afsluttende kan det bemærkes, at populariteten af social kapital som politisk værktøj kan ses i sammenhæng med, at det i sin kvantitative form giver en række konkrete 'håndtag' at dreje på, målbare indikatorer i form af antal af foreninger mv., og samtidig tilbyder både en definition af og løsning på problemerne i de udsatte boligområder (Fallov, 2011: 9). I en dansk kontekst illustreres dette fokus på social kapital blandt andet ved udviklingen det nationale surveybaserede værktøj 'Naboskabet' (2008), der kan 'måle' mængden af social kapital i det enkelte boligområde. 'Naboskabet' kan benyttes af alle boligselskaber, der ønsker at undersøge de sociale relationer i deres boligområde, og måler blandt andet på naboskab, netværk, beboertilfredshed, tryghed og mødesteder.² Denne i første omgang kvantitative tilgang til social kapital udfordres dog i det følgende kapitel 4.

3.6. Sammenfatning

På trods af mange års varierende indsatser står udsatte boligområder stadig højt på den politiske dagsorden. Udfordringen er fortsat at afhjælpe de sociale problemer, der ikke i tilstrækkeligt omfang er blevet afhjulpet af de mange varierende indsatser siden 1980'erne og 90'erne, og at bryde med den boligmæssige segregering, der koncentrerer socialt og økonomiske borgere i de almene boligområder (Kristensen et al, 2011: 353; Højgaard Jensen et al, 2010: 35-39). Teoretisk og metodisk kan det boligsociale arbejde sige, at have udviklet sig fra kritisk lokalsamfundsarbejde til lokalt miljøarbejde, dog med fortsat indflydelse fra traditioner i forhold til empowerment, borgerinddragelse og ressourcemobilisering. Dertil har begrebet social kapital vundet indpas, som et mål og argument for at styrke sociale relationer og netværksdeltagelse i udsatte boligområder. Forventningen er, at deltagelsen i netværk og opbygningen af social kapital i form af fælles normer, tillid og informationsudveksling bidrager til en empowerment-proces, der vil øge den enkelte beboers, og deraf boligområdets, handlekapacitet (Andersen & Løve, 2007: 72, 106). Med et gennemgående fokus på det 'lokale' som udgangspunkt for beboernes aktive deltagelse og engagement synes disse tilgange desuden, at abonnere på en kommunitaristisk medborgerskabstradition med fokus på at deltagelse og engagement i lokale (værdi)fællesskaber. Set i lyset af de fortsatte boligsociale udfordringer er spørgsmålet derfor, hvad disse strategier reelt kan forventes at skabe af forandring i udsatte

² Naboskabet er udviklet af KAB og NRO - Rådgivende Sociologer og er finansieret af RealDania, Landsbyggefonden, Velfærdsministeriet og Integrationsministeriet. Se www.naboskabet.dk.

boligområder? I det følgende kapitel diskuteres således en række teoretiske og praktiske dilemmaer ved anvendelsen af disse teorier og idéen om aktive beboere.

4. Udfordringer ved borgerinddragelse og sociale netværksstrategier

Som beskrevet i det foregående kapitel udgør aktiviteter, der søger at fremme sociale relationer og deltagelse i lokale netværk et vigtigt omdrejningspunkt for det boligsociale arbejde i dag. Empowerment-strategier kobles direkte eller indirekte til processer omkring lokal netværksdannelse og ressourcemobilisering, da deltagelsen i netværk og opbygningen af social kapital i form af fælles normer, tillid og informationsudveksling, forventes at øge den enkelte beboers handlekapa-citet. Alt i alt samles processer, der skal mobilisere ressourcer og fremme lokal netværksdannelse og social kapital blandt beboerne i de udsatte boligområder – i en fælles strategi om at skabe lokalt engagerede og aktive beboere. I dette kapitel diskuteres dog en række dilemmaer omkring anvendelsen og koblingen af disse forskellige teorielementer. Først præsenteres en række dilemmaer i forhold til betydningen af beboernes eksisterende sociale kapital i borgerinddragelsesprocesser og af ved projektarbejdsformen. Dernæst fremsættes argumenter mod en uproblematiseret anvendelse af 'det lokale' som rammen om aktiv deltagelse og engagement. Derefter diskuteres en række udfordringer ved naboskab som en uformel social relation, og til sidst problematiseres differentieringer mellem afgrænsede/brobyggende og stærke/svage netværksrelationer ud fra en kvalitativ tilgang til sociale kapital. Afslutningsvis sammenfattes de teoretiske implikationer i formuleringen af fire arbejds-spørgsmål, der udgør afsættet for den følgende case analyse.

4.1. Borgerinddragelse og social kapital for hvem?

Ifølge Fallov har orienteringen i byudviklingspolitikken mod en *bottom-up* og inkluderende tilgang et dobbelt sigte: 1) For det første at lokale beboere føler ejerskab og deltager i de igangsatte projekter, 2) og for det andet at afdække lokale ønsker og behov for at sikre en mere effektiv implementering (Fallov, 2010: 24). Her ses elementer fra ideer om borgerdrevnen innovation, der fokuserer på at udnytte borgernes ideer og kreative input i en udviklingsproces – som et betydningsfuldt bidrag til kvalificerede og bæredygtige løsninger (Bason et al, 2009: 18-19). I ifølge Fallov vanskeliggør dette dobbeltsigte dog i praksis empowerment-perspektivet, da de ofte konsensus- og resultatorienterede initiativer reelt kun levner et begrænset rum for konflikter og dermed vanskeliggør en kollektiv 'empowerment' af lokale aktører (Fallov, 2010: 24). Dette rejser diskussionen om, hvorvidt denne type boligsociale indsatser reelt bidrager til en empowerment-proces i udsatte bolig områder – i bedste fald – af enkelte beboere.

I denne forbindelse problematiseres også projekt- og puljeformen, som den primære arbejds-metode i det boligsociale arbejde. Som påpeget af Rikke Posborg, stiller projektansøgninger og fondssøgning almindeligvis krav om en forandringsteori, og der skal fremstilles konkrete resultatmål og indikatorer for hvordan de ønskede forandringer kan opnås. Problemet er, at dette i teorien fastlåser projektets metoder og mål, og dermed begrænser beboernes reelle indflydelse (Posborg, 2009: 224-225). Også Højgaard Jensen et al. mener at projekt- og ansøgningsformen indeholder nogle iboende barriere for det boligsociale arbejde. De mener ikke at denne arbejdsform harmonerer med erkendelsen af behovet for langsigtede – måske endda permanente – og procesorienterede indsatser. De anfægter således at nye projekter i for høj grad starter forfra hver gang, i stedet for at bygge videre på allerede etablerede netværk mv. (Højgaard Jensen et al, 2010: 37- 39). Dette synes at antyde en fare for, at deltagelse og inddragelsen potentielt kan have en pseudo-karakter, der ikke understøtter de officielle målsætninger om empowerment, borgerinddragelse og ressourcemobilisering.

På et praktisk niveau kritiseres dele af det boligsociale arbejde derfor også for, at have en form der tilgodeser bestemte former for social kapital – f.eks. kendskab til de beboerdemokratiske organiseringsformer, projektarbejdsformen mv.. Fallov peger på problemet med, at *”Den måde, man agerer som engageret og aktiv beboer, forudsætter bestemte vidensformer, sproglige orienteringer såvel som sociale relationer, der ofte bliver selvfølgeliggjorte.”* (Fallov, 2010: 28). Et andet aspekt ved forventningen om at tilføre udsatte boligområder social kapital gennem aktiv deltagelse og engagement er således risikoen for, at visse former for social interaktion tilgodeses, mens andre former opfattes som upassende eller mindre legitime. Dette ses f.eks. i et gennemgående forsøg i det boligsociale arbejde på, at mobilisere beboere med etnisk minoritets baggrund i forhold til et traditionelt dansk ’foreningsfællesskab’. Ifølge Fallov er et krav om genkendelige formaliserede foreninger således i sig selv ekskluderende i forhold til grupper borgere med etnisk minoritets baggrund. På baggrund af denne orientering mod formelle foreningsfællesskaber karakteriserer Fallov en dansk forståelse af ’et lokalt fællesskab’, som et *’community of associations’*. Hun henviser her til en mangeårig dansk tradition for deltagelse i formelle foreninger med rødder i blandt andet andels- og højskolebevægelsen mv. (Fallov, 2011: 16; Fallov, 2010: 28). Pointen er, at borgerinddragelsens inkluderende sigte potentielt ekskluderer visse beboere eller grupper af beboere, på trods af intentionen om det modsatte.

I forhold til indflydelsen fra social kapital-teorien rummer den brede anvendelse af social kapital som både *årsagen* til problemerne (fraværet af social kapital) og *virksomheden* (løsning

på problemerne i form af tilførsel af social kapital), er der samtidig en risiko for, at andre forhold, som f.eks. kulturelle former for diskrimination, asymmetriske magtrelationer mv., ikke tillægges betydning i en forklaring af social eksklusion (Portes, 1998: 19-21). Med henvisning til Bourdieu (1985) skriver Fallov: *"The mobilization of social capital as in many ways a simple and unproblematic process obscures how building social capital is enmeshed in complex relations with governing and structural processes. More specifically, how developing social capital is a question of relations of power, as some groups have more capital to invest in the social capital building process and therefore also more chance of benefitting from these processes."* (Fallov, 2011: 10). Alt i alt argumenteres her for, at man ved at anskue social kapital som en uproblematisk og magtfri proces, potentielt overser betydningen af individuelle ressourcer og strukturelle mulighedsbetingelser for at være en engageret og aktiv beboer.

4.2. Udfordringer ved den 'lokale' ramme om deltagelse og engagement

Anvendelsen af social kapital-teorien i en boligsociale kontekst betyder videre, at løsningen af boligsociale problemer bliver en reorientering af aktører mod *det lokale* og målet om at styrke individers lokale tilhørsforhold gennem deltagelse og engagement i udviklingen af de fysiske og sociale rammer i boligområdet (Fallov, 2011: 6-8). Der knytter sig dog en række udfordringer til de tilsyneladende usagte antagelser om fællesskab, identiteter og social kapital's stedsbundenhed. En forsimplet anvendelse af social kapital, som en lokalforankret og primært positiv ressource, møder således kritik i nyere forskning af by- og boligudviklingstendenser. I bogen *'Networked Urbanism. Social Capital in the City'* (2008) kritiserer Blokland og Savage Putnam og anvendelsen af hans social kapital-teori, for at abonnere på en forsimplet forståelse af sammenhængen mellem *fællesskaber* og geografisk afgrænsede *rum*. De argumenterer for, at denne 'rumlige-determinisme' i forhold til ideen om at udsatte geografisk afgrænsede boligområder, byer eller regioner kan være 'tomme beholdere', der mangler sammenhængskraft, og dermed grundlag for social kapital – gør sig bredt gældende i bypolitikker og strategier for fysisk og social udvikling af udsatte boligområder. De beskriver det således: *"It (...) informs wide-ranging attempts to stimulate participation in all sorts of voluntary associations, community action and organization and other forms of civil society, as such participation is hold to create cohesion in a geographical unit as well as to enhance individual's engagement in 'society' and thus by definition their social capital."* (Blokland & Savage, 2008: 13). Blokland og Savage peger dog på nødvendigheden af at udfordre senti-

mentale forestillinger om det lokale som rammen om netværksdeltagelse og individuel kapacitetsopbygning og af forholdet mellem 'sted' (*space*) og sociale relationer (Blokland og Savage, 2008: 8-10). Dette hænger sammen med argumenter om, at der i de senere år er sket markante samfundsmæssige forandringer i retning af sociale relationers flydende og langt mindre stedsbundne karakter. '*The end to urbanism*-tesen' udtrykker således, hvordan både globale strømninger, informationsteknologi og det at 'ressourcestærke' personer ikke længere er geografisk bundne betyder, at forestillingen om det lokale som rammen om et aktivt medborgerskab ikke spiller den samme rolle som tidligere (Blokland og Rae, 2008: 23-25).

Forestillingen om sammenhængen mellem et lokalt fællesskab, det mellem menneskelige møde og trivsel kommer ligeledes til udtryk i internationale studier af boligsocialt arbejde. Med udgangspunkt i et etnografisk studie i en udsat bydel i New Haven, Connecticut, USA, skriver Blokland f.eks. hvordan velmenende middelklasse borgere, der deltager som frivillige i et haveprojekt i en 'nabo-ghetto', abonnerer på ideen om at "*...a sense of warm positive community flourishes through contact, communication and working together, in every location, independent of structural inequalities.*" (Blokland, 2008: 153). Her fremsættes en opfattelse af deltagelse, fællesskab og sammenhold i det lokale miljø som grundlaget for en positiv udvikling i et lokalsamfund – uafhængigt af strukturelle faktorer og mulighedsbetingelser. I tråd hermed, argumenterer Fallov for, at konstruktionen af henholdsvis et '*bevæget subjekt*' og et '*lokalt forankret subjekt*' udgør to vigtige omdrejningspunkter i det boligsociale arbejde i Danmark. *Det bevægede subjekt* relaterer sig til strategier for at styrke og udvikle beboernes følelsesmæssige tilknytning til deres boligområde, mens *det lokalt forankrede subjekt* knytter sig til instrumentaliseringen af begrebet social kapital, som et afgørende element i ideen om at skabe lokalt aktive og engagerede beboere i udsatte boligområder. Den følelsesmæssige tilknytning til boligområdet opfattes her på en gang som en forudsætning for aktiv deltagelse og engagement og som et produkt heraf. Den lokalt engagerende beboer konstrueres således også i modsætning til "*den passive, uengagerede, ensomme og marginaliserede klient i den danske forståelse af social eksklusion.*" (Fallov, 2010: 25-26). Der kan således spores en individualisering og stedsliggørelse af forståelsen af mekanismerne omkring social eksklusion, hvor strukturelle elementer udelades, og erstattes af individets lokalt baserede deltagelse og aktive medborgerskab (Fallov, 2011: 6).

Spørgsmålet er således også, om forestillingen om et homogent og afgrænset kvarter er i overensstemmelse med beboernes oplevelse af deres boligområde, der i praksis kan være langt mere fragmenteret og knytte sig til andre og multiple former for tilknytning (Fallov,

2010: 25-26). Birgitte Mazanti peger her på vigtigheden af, at forholde sig til den potentielle afstand mellem en *udefra* og en *indefra* forståelse af et givent boligområdes problemer. Hun argumenterer for, at planpolitiske og bypolitiske løsningsstrategier bør tænke nyt i forhold til '*det nære*', '*fællesskabet*' og '*det lokale*', som løsningen på problemerne i socialt belastede boligområder, og hun mener dette forsatte fokus skyldes, at man ikke ved nok om "*hvordan man som beboer bruger, oplever og erfarer sit bosted som en del af det hverdagsliv, man lever.*" (Mazanti, 2004: 164). En *udefra* forståelse af problemerne i udsatte boligområdes problemer er således ikke nødvendigvis i overensstemmelse med beboernes *indefra* perspektiv, men får i kraft af at udgøre den officielle problemdefinitionen afgørende betydning for de boligsociale strategier som implementeres (Mazanti, 2004: 151-164). Jørgensen et al (2011) argumenterer ligeledes for en mere nuanceret forståelse af kompleksiteten i relationer mellem sted, mobilitet og lokale identiteter i udsatte boligområder, og for vigtigheden af at have blik for magtdimensionen i politiske konstruktioner af '*det lokale*' (Jørgensen et al, 2011: 32). Her illustrerer også Nira Yuval-Davis' begreb om '*the politics of belonging*', hvordan (unaturlige) afgrænsninger af geografisk afgrænsede fællesskaber, kontinuerligt forhandles, konstrueres og vedligeholdes. Dette understreger '*belonging*', som en performativ, dynamisk, social og kulturel proces, der kun naturaliseres i konstruktioner i et givent hegemonisk magtforhold (Yuval-Davis: 2006: 199, 203-204).

I forlængelse heraf problematiseres også dynamikkerne omkring deltagelse i frivillige foreninger i lokalsamfund. Blokland og Savage argumenterer f.eks. for, at *lokale* foreninger og sammenslutninger ikke er neutrale arenaer, men at de i høj grad kan bidrage til at skabe en 'insider/outsider-status' i den lokale kontekst. Beboeres deltagelse i lokale netværk kan således ikke måles på en endimensionel og simpel skala som '*mere* eller '*mindre*', men må tage højde for beboernes forskellige tilknytnings- og aktivitetsformer (Blokland & Savage, 2008: 11). Pointen er, at man må holde sig for øje, at social kapital knyttet til et afgrænset geografisk sted naturligt vil trække grænser både internt og eksternt mod det omkringliggende samfund. Konstruktionen af det lokale fællesskab må således ses som en kontinuerlig proces af social og rumlig differentiering og grænsedragning (Blokland og Savage, 2008: 12). De forskellige argumenter om det lokale som potentielt ekskluderende, og som en konstruktion af multiple problemforståelser og tilhørsforhold, bidrager således til at nuancere forståelsen af det lokale som en naturlig ramme om deltagelse og engagement.

4.3. Naboskabets særlige karakter

I forlængelse af forestillingen om 'det lokale', som et naturligt afsæt for deltagelse og engagement blandt beboerne i udsatte boligområder, kan der gøres nogle interessante betragtninger om det boligsociale arbejdes fokus på uformelle netværksrelationer og naboskab, som en kilde til social kapital. I sin udbredte anvendelse abonnerer social kapital-begrebet på dette niveau, ifølge Blokland og Savage, på '*the social psychological contact hypothesis*'; dvs. forventningen om, at det at bo tæt på hinanden automatisk fører til at man lærer hinanden at kende, og at det at kende hinanden automatisk fører til, at man nærer omsorg for hinanden (Blokland og Savage, 2008: 10). Med henvisning til Claude Fisher (1982) udfordrer de dog denne hypotese og argumenterer for at; "*...public familiarity, or knowing about others in one's neighbourhood or town by sharing the same space for daily routines, is not the same as, and will not necessarily result in communities rich in social capital, as such familiarity is a context for but not the content of interactions and social relationships. On the contrary; such familiarity, (...) can be just as much a context for exclusion and division among residents, through negative gossip and other mechanisms, as a context for community, trust and the like.*" (Blokland og Savage, 2008: 11).

Forestillinger om 'nabolaget', som stedet hvor social kapital skabes gennem styrkelse af stærke og svage netværksrelationer, problematiseres videre af Blokland og Noordhoff, der beskriver, hvordan svage sociale relationer imellem naboer indeholder en særlig risiko i forhold til potentielle omkostninger, hvis gensidige forventninger ikke mødes. De skriver, med henvisning til Abrams; "*...living near others is a distinctive context of relationships – nothing more. And the most obvious special feature of nearness as a setting for relationships is the exceptional cheapness with which it can permit good relationships and the exceptional cost it can bring to bad ones.*" (Blokland og Noordhoff, 2008: 121). Det interessante er derfor, hvilke forventninger, der rejses til naboskab som en uformel social relation, og om disse forventninger harmonerer med beboernes opfattelse af og ønsker til deres naborelationer.

En dansk national undersøgelse fra 2002 konkluderer i forlængelse heraf, at danskernes sociale relationer til deres naboer ofte er ikke-forpligtende, og at mange heller ikke ønsker et tættere forhold til deres naboer end de har i forvejen. Samtidig har de fleste det fint med, at der ikke alt for mange sociale aktiviteter i deres boligområde. Dog opfattes naboerne også til tider som en ressourcebase, hvor man kan få begrænset hjælp i visse situationer (Juul, 2002: 193-196). Naboskab kan således i første omgang beskrives som *et anonymt skæbnefælles-*

skab, der eksisterer i kraft af en fælles afhængighed af lokale ressourcer og samfundsmæssige fordelingsmekanismer – og f.eks. en høj koncentration af sociale problemer i boligområdet. Denne betegnelse er fremført af Bolette Christensen, der samlet definerer et lokalsamfund som ”... en sammenhængende helhed af en mangfoldighed af fællesskaber...” (Christensen 2000 i Andersen og Løve, 2007: 70). Pointen er, at et lokalområde også kan indeholde både sociokulturelle og politiske fællesskaber, men at disse fællesskaber ’bygger ovenpå’ og ikke er ikke nødvendigvis er det samme som ’det lokale’ fællesskab. Denne opfattelse synes at stå i modsætning til den kommunitaristiske idé om ’det lokale’ som et naturligt og ønskværdigt værdifællesskab. Her henviser Jørgensen et al f.eks. til hvad de kalder ’moraliske pessimister’ (repræsenteret ved Etzioni 1995), der ud fra et normativt standpunkt, problematiserer opbruddet af ’de lokale samfund’. De beskriver her, hvordan denne opfattelse i dag kan genfindes i boligsociale indsatser: *”Etzioni takes an action oriented stance and advocates a kind of moral rearmament encouraging people to establish communities and community spirit on various levels and in many societal spheres including, of course, the local sphere. This wish to revitalize neighbourhood communities resonates with recent political programs for neighbourhood regeneration....”* (Jørgensen et. al, 2011: 29).

Spørgsmålet er således, som antydnet, om forestillingen om et lokalt værdifællesskab er i overensstemmelse med beboerne i de udsatte boligområders ønsker og behov, og om beboerne her overhovedet ønsker tættere relationer til deres naboer. Dertil kommer overvejelser om de potentielt negative konsekvenser af et stærkt socialt integrerende (lokalt) fællesskab, som ekskluderende mekanismer og social kontrol. Dette giver også anledning til at overveje, om der her stilles andre krav til beboere i udsatte boligområder om at komme hinanden ved, end der ville gøre et ’almindeligt’ boligområde. Alt i alt synes disse betragtninger at udfordre forventningerne til, hvad et stærkere naboskab kan forandre i udsatte boligområder. I det følgende uddybes denne diskussion med en række overvejelser om betydningen af forskellige former for netværk i form af ’stærke/svage’ sociale relationer og de teoretiske antagelser om især det positive afkast af brobyggende netværksrelationer.

4.4. Social kapital i komplekse netværk

Udover et fokus på naboskab og uformelle sociale relationer spiller *brobyggende* netværksrelationer en særlig rolle i en social kapital-teoretisk optik – ved forventningen om at øge beboernes sociale mobilitet gennem tilførslen af nye ressourcer, viden og information på tværs sociale, kulturelle, etniske og økonomiske skel. Her trækkes grundlæggende på sontringen

mellem *stærke* (afgrænsende) og *svage* (brobyggende) netværksrelationer (*strong/weak ties*) (jf. kapitel 3). I langt de fleste offentlige by- og boligpolitikker er antagelsen således, at udsatte boligområder typisk har mere *afgrænsende* end *brobyggende* social kapital – blandt andet fordi de 'rigtige' rollemodeller ikke er til stede. I modsætning hertil opfattes boligområder med stor etnisk og økonomisk diversitet at fordre mere alsidige og produktive netværk (Blokland, 2008: 147). Denne opfattelse baserer sig på Granovetters (1973) tese om '*the strength of weak ties*'; dvs. at svage bånd rummer et empowerment-potentiale ved at tilføre underprivilegerede borgere med nye og bedre muligheder for social mobilitet. Samtidig opfattes beboere i udsatte boligområder typisk, som havende flere *stærke* sociale relationer, hvilket forhindrer deres sociale mobilitet, og potentielt kan være med at 'tære' på deres kræfter frem for at opbygge ressourcer (Blokland og Noordhoff, 2008: 107-108). Spørgsmålet er dog, om denne antagelse er rigtig. Er en koncentrationen af socialt og økonomisk udsatte grupper i bestemte boligområder, nødvendigvis ensbetydende med 'social erodering' – forstået som individualisering, manglende sociale strukturer og lokal identitet, samt fraværet af social og politisk deltagelse? (Nilssen og Munk, 2004: 141). En undersøgelse af byudvalgets indsatser i 1990'erne i 200 boligområder med fokus på sociale relationer (Munk 1999), gav f.eks. et overordnet indtryk af et relativt omfattende niveau af svage sociale bånd – dvs. at man opfatter naboerne som venlige, at man hilser, taler sammen og kender hinanden. Flertallet af respondenterne i undersøgelsen havde også stærkere sociale relationer med naboer, besøgte hinanden og hjalp hinanden med mindre gøremål. Samtidig viste undersøgelsen, at der, på trods af mere hærværk, kriminalitet og vold, ikke umiddelbart var mindre deltagelse i sociale og politiske aktiviteter end i 'almindelige' boligområder – hverken blandt etniske danskere eller minoritetsborgere. Dog viste undersøgelsen, at forskellige etniske grupper ikke nødvendigvis blandede sig med hinanden. Selvom to-tredjedele af undersøgelsens respondenter mente, at de deltog i det samme antal sociale aktiviteter før og efter Byudvalgets indsatser, er det uvist om de påviste 'svage' sociale relationer skyldtes Byudvalgets indsats. Det konkluderes derfor, at tiltagene havde styrket sociale netværk i områderne, men at et allerede eksisterende sociale beredskab havde medvirket til denne succes (Munk & Nilssen, 2004: 142).

Et interessant aspekt i forhold til sociale netværk er således den forventede sammenhæng mellem brobyggende netværk og social mobilitet. Blokland og Noordhoff stiller f.eks. spørgsmål ved om kausaliteten, i at mennesker ofte får job gennem deres 'svage' netværk, også automatisk betyder, at mennesker *uden* et arbejde mangler et sådan netværk (Blokland og Noordhoff, 2008: 107). Etnografiske undersøgelser peger således på en række dilemmaer i

forhold til en simpel distinktion mellem stærke (afgrænsende) og svage (brobyggende) social relationer. Amerikanske og hollandske studier af betydningen af 'svage' netværksrelationer for lavindkomstgruppers sociale mobilitet i udsatte boligområder viser f.eks., at beboerne ofte trækker på både stærke og svage sociale netværk i deres lokalområde for at sikre deres økonomiske og sociale situation. Alexandra Curley konkluderer således på baggrund af kvalitative interviews med 28 fattige kvinder flyttet til et nyt boligområde under HOPE VI-programmet³ i Boston, USA, at *både* stærke og svage bånd har en afgørende betydning for kvinderne i deres daglige virke og i forhold til at skabe muligheder, der potentielt kunne få betydning for deres sociale mobilitet. Curleys pointe er, at de to former for netværk ikke kan ses som adskilte dikotomier, men fungerer i samspil med – og afhængigt af – hinanden. Det stærke netværks støtte (f.eks. børnepasning og lån af penge) kan ses som en forudsætning for udnyttelsen af ressourcer i det svage netværk (f.eks. information om uddannelsesmuligheder) (Curley, 2008: 89-96). I forhold til familierelationer, der ofte opfattes som stærke og afgrænsende, har disse desuden en kvalitet i forhold til at være mere elastiske og vedvarende. Portes (1998) henviser til dette alternative standpunkt, som '*the strength of strong ties*' (Portes, 1998: 13; Blokland & Noordhoff, 2008: 109, 120). Omvendt viser forskellige studier også, at stærke sociale relationer til familie eller naboer også kan være en drænende faktor, der til tider kræver flere ressourcer fra beboerne, end de får igen (Curley, 2008: 91-94). Der stilles således her spørgsmålstejn ved en synonym anvendelse af, på den ene side, stærke bånd og afgrænsende social kapital, og på den anden side, svage bånd og brobyggende social kapital. I stedet argumenteres for, at styrken af netværksrelationer må ses på et kontinuum, *både* i forhold til afgrænsende og brobyggende social kapital (Blokland & Noordhoff, 2008: 108-109, 112).

Endvidere peger undersøgelser fra tre større boligområder i Amsterdam og Rotterdam på, at normer omkring stolthed, (u)afhængighed og gengældelse spiller en afgørende rolle, for om underprivilegerede beboere trækker på deres (stærke og svage) netværk (Blokland og Noordhoff, 2008: 120). Dette udfordrer social kapital-teoriens umiddelbare forventningen om udbytte og reciprocitet. Det centrale er, at ikke er nogen garanti for, at en svag netværksrelation omsættes til social mobilitet, da dette forudsætter en tillidsfuld og gensidig relation, som ikke nødvendigvis er til stede, såvel som fraværet af materielle barrierer. Lavindkomstgrupper,

³ HOPE VI-programmet i Boston, USA, arbejder med at flytte enlige fattige kvinder med hjemmeboende børn til andre boligområder, i håbet om at et nyt netværk vil bidrage til at øge deres sociale mobilitet og livs(indkomst)situation (Curley, 2008: 86).

påpeger Curley, mangler f.eks. ofte de nødvendige kvalifikationer og arbejdserfaring til at kunne komme i betragtning til et job, hvis forbindelsen opstod, hvilket får afgørende betydning for, om en svag brobyggende netværksrelation fører til social mobilitet (Curley, 2008: 95). Haynes og Hernandez (2008), fremsætter et lignende argument med fokus på betydningen af magt og institutionelle barrierer. Med udgangspunkt i en etnografisk undersøgelse af social kapital i middelklasse boligområdet 'Runyon Heights' i Yonkers, New York, illustrerer de, hvordan en omfattende lokal deltagelse og engagement blandt områdets majoritet af afro-amerikanske beboere ikke automatisk blev omsat til den forventede 'brobyggende' social kapital. Deres pointe er, at lokal netværksdeltagelse og aktivitet ikke automatisk omsættes til social kapital, da denne proces i høj grad er afhængig af institutionelle barrierer og magtrelationer (Haynes & Hernandez, 2008: 77-79). For det første udfordrer disse argumenter en forsimplet forestilling om afgrænsende social kapital, som netværksrelationer imellem beboerne inden for boligområdet, og brobyggende social kapital, som netværksrelationer mellem beboerne i boligområdet og det omkringliggende samfund (jf. Andersen og Løve, 2007: 73, 107). Vigtigst er dog, at der her lægges op til et større fokus på netværkers *kvalitet* frem for *kvantitet*. Det er altså ikke interessant alene at undersøge om, *hvor lidt* eller *hvor meget* social kapital, der findes i et givent by- eller boligområde, men *hvordan* social kapital formes, udveksles og får betydning. Dette kræver en åbenhed overfor betydningen af forskellige processer og former for netværk i dannelsen af social kapital (Blokland & Savage, 2008: 5).

4.5. Delkonklusion og oplæg til case analyse

Alt i alt rummer disse argumenter en række udfordringer for den praktiske anvendelse af teorier om social kapital, ressourcemobilisering og empowerment i det boligsociale arbejde. Aktiv deltagelse i borgerinddragelsesprocesser og lokale netværksaktiviteter kan altså ikke automatisk kan forventes at omsættes til social kapital og deraf fremme social mobilitet for beboere i udsatte boligområder. Beboernes eksisterende ressourcer og mulighed for at indgå i diverse aktiviteter, samt strukturelle faktorer og magtrelationer spiller en afgørende rolle for, om ny vundne ressourcer fører til øget handlekapa-citet for den enkelte og for boligområdet som helhed. Med udgangspunkt i disse argumenter udfordres således den gængse opfattelse af social kapital, eller 'kapacitetsopbygning', som en mirakelkur, der kan 'tilføres' udsatte borgere i et lokalt og geografisk afgrænset boligområde, gennem en styrkelse af lokalt netværk og deltagelse, og som automatisk fører til bedre livschancer og mulighed for social mobilitet. Grundlæggende argumenteres for en mere nuanceret forståelse af netværksdynamikker

og betydningen af magt i sammenhængen mellem empowerment, ressourcer og social mobilitet, og for en kvalitativ frem for kvantitativ tilgang til sociale netværk (Blokland & Savage, 2008; Haynes og Hernandez, 2008; Blokland og Noordhoff, 2008; Curley, 2008; Fallov, 2011, Portes 1998). De ovenstående dilemmaer kan nu sammenfattes i følgende teoretiske implikationer i forhold til det boligsociale arbejde:

- **Borgerinddragelse** forudsætter eksisterende social kapital, hvilket i praksis kan udfordre beboernes aktive deltagelse og engagementet.
- Konstruktionen af **boligområdet som en 'lokal ramme'** om indsatserne er ikke nødvendigvis i overensstemmelse med beboerens levede hverdagsliv, og rummer et ekskluderende såvel som inkluderende potentiale
- **Naboskab** som en uformel social relation er en særlig sart konstruktion, og beboernes ønsker om at være en del af et lokalt (nabo)fællesskab afhænger af individuelle forhold og præferencer
- **Sociale relationer og netværk** er komplekse og kan ikke entydigt beskrives som afgrænsende (stærke) eller brobyggende (svage), og må anskues kvalitativt, hvis man vil vide noget om hvordan de påvirker social stabilitet og mobilitet.

I forhold til den sociale helhedsplan for boligområdet Gadehavegård bliver det således interessant at undersøge, hvorvidt og hvordan udfordringer ved anvendelsen af strategier i forhold til borgerinddragelse og sociale netværk udspiller sig i praksis. Spørgsmålet er, om ovenstående implikationer finder genklang i de praktiske erfaringer fra implementering af helhedsplanen i Gadehavegård, og hvordan disse erfaringer kan bidrage til at nuancere den teoretiske diskussion. I forhold til casen operationaliseres de ovenstående teoretiske implikationer derfor gennem følgende arbejdsspørgsmål:

1. *Hvordan er erfaringerne fra Gadehavegård med borgerinddragelse og beboernes aktive deltagelse? Hvilke former for deltagelse lægges der i helhedsplanen op til, opleves projektformen som begrænsende?*
2. *Hvordan udfordres konstruktionen af boligområdet som den 'lokale' ramme om beboernes deltagelse og engagement?*

3. *Hvilke udfordringer møder helhedsplanen i forhold til at ville at styrke naborelationer og uformelle sociale relationer i Gadehavegård?*
4. *Og hvilken betydning har forskellige former for netværk i forhold til at skabe social stabilitet og mobilitet?*

I det følgende kapitel vil case analysen af den boligsociale helhedsplan Mennesker mødes i Gadehavegård således eksemplificere, uddybe og nuancere den ovenstående teoretiske diskussion.

5. Case analyse: Mennesker mødes i Gadehavegård

I dette kapitel udgør den boligsociale helhedsplan Mennesker mødes i Gadehavegård det empiriske grundlag for en analyse af boligsocialt arbejde med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk. Mennesker mødes i Gadehavegård implementeres i perioden (2010-2014) i boligområdet Gadehavegård i Høje Taastrup Kommune, og fokuserer på at styrke frivillighed, engagement og deltagelse. Dette gøres gennem aktiviteter, der skal styrke beboerdemokratiet, naboskab og dannelsen af sociale netværk i boligområdet. Erfaringerne fra den praktiske implementering af helhedsplanen vil bidrage til at konkretisere og kvalificere den teoretiske diskussion af udfordringerne ved anvendelsen af strategier med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk. Case analysen bygger på kvalitative semistrukturerede interviews med henholdsvis helhedsplanens projektleder (herefter *'projektlederen'*) og den boligsocialt ansvarlige i kommunen (herefter *'boligsocial ansvarlig'*). Dertil er beboernes perspektiv inddraget via en baselineundersøgelse baseret på fokusgruppeinterviews med i alt 53 beboere – foretaget af helhedsplanens projektsekretariat i Gadehavegård. Der trækkes også på centrale projektdokumenter i form af ansøgningen til Landsbyggefonden: *'Helhedsplan for Gadehavegård 2008 - 2011. Ansøgning til Landsbyggefonden om tilskud til sociale og forebyggende indsatser i problemramte afdelinger'*, og projektplanen: *'Projektplan og milepæle for Mennesker mødes i Gadehavegård'*, der udgør et tillæg til helhedsplanen og beskriver en revideret

organisering af indsatsen. (For yderligere beskrivelse af empirien se kapitel 2). Analysen indledes i det følgende med en kort beskrivelse af den byplanmæssige kontekst Gadehavegård indgår i, og Høje Taastrup Kommunes udfordringer i forhold til udsatte boligområder. Derefter gives en introduktion til boligområdet Gadehavegård, dets beboere og den boligsociale helheds-

plan for kvarteret. Analysen er efterfølgende fordelt på fire afsnit, der forholder sig til de teoretiske implikationer præsenteret i det foregående kapitel. Analysen vil derfor fokusere på; 1) Borgerinddragelse, frivillighed og engagement i Gadehavegård, 2) det lokale som rammen om deltagelse og engagement, 3) naboskab, tryghed og trivsel, og 4) social kapital i Gadehavegård. Analysen afgrænser sig i første omgang til de indsatser under helhedsplanen, der er

relevante for en belysning af den fremsatte teoretiske ramme. Afslutningsvis opsamles analysens konklusioner, forud for den videre diskussion i kapitel 6.

5.1. Den boligsociale indsats i Høje Taastrup

Høje Taastrup Kommune er en større forstadskommune sydvest for København med ca. 48.000 indbyggere (www.hth.dk). Det meste af byen er opført i 1970'erne som større almene boligbyggerier, mens den nyere del af byen er opført i 1980'erne og etableret som en blandet bydel med ejer, lejer og andelsboliger. Høje Taastrup by, også kaldet 'den gule by', fortæller den boligsocial ansvarlige i kommunen, er tit blevet kritiseret for dens planlægning og karakteriseres som en meget 'død by' (Boligsocial ansvarlig: 14). Byen er placeret med den store Høje Taastrup S-, Intercity- og regionaltogstation som midtpunkt, med det almene boligområde, Thorstrup syd for stationen, og Gadehavegård 1 km mod nord. Derudover huser kommunen blandt andet de større almene boligområder Taastrupgård, Blåkildegård og Charlott kvarteret i Hedehusene. Høje Taastrup undergår i disse år en større byfornyelse, og en række fysiske områdefornyelsesindsatser rundt om i kommunen forsøger allerede at skabe bedre forbindelser mellem de forskellige isolerede boligområder og byens centrum (Boligsocial ansvarlig: 1-2, 14).

Flere af de almene boligområder i Høje Taastrup har i dag massive sociale problemer med blandt andet ungdomskriminalitet og høj arbejdsløshed. Der implementeres således i dag boligsociale helhedsplaner i fire af kommunens almene boligområder, herunder Gadehavegård. Helhedsplanerne i Taastrupgård og Charlottkvarteret er netop genansøgt hos Landsbyggefonden for en ny fireårig periode. I disse boligområder implementeres desuden særlige 'initiaftaler' med regeringen, da kvartererne optræder på den såkaldte ghettoliste (Boligsocial ansvarlig: 2; www.htk.dk). Helhedsplanerne implementeres sideløbende med kommunale indsatser, som fysisk områdefornyelse, gadeplansarbejde, SSP-samarbejdet, skole og klubtilbud, samt individuelle indsatser og sagsforløb. Som et krav fra Landsbyggefonden ved mere end én helhedsplan råder Høje Taastrup også over et Områdesekretariat, der skal sikre den tværgående koordination mellem helhedsplanerne – særligt i forhold til evaluering og kommunikation (Boligsocial ansvarlig: 1, 6; www.boht.dk).

5.2. Mennesker mødes i Gadehavegård – om boligområdet og helhedsplanen

Gadehavegård er et alment etagebyggeri opført i perioden 1975-1982 og rummer 995 boliger fordelt på områderne *Murskeen*, *Sylen* og *Øksen*. Kvarteret huser ca. 2000 beboere og fremstår grønt og i generelt god stand. I modsætning til Taastrupgård og Charlottেকvarteret optræder Gadehavegård ikke på den officielle 'ghettoliste'. Alligevel har kvarteret i gennem de senere år ifølge den boligsocial ansvarlige i kommunen oplevet udviklingstendenser, der pegede i en uheldig retning (Boligsocial ansvarlig: 3-4).

I ansøgningen til Landsbyggefonden forud for helhedsplanen beskrives således, hvordan Gadehavegård har oplevet nogle af de velkendte problemer i udsatte boligområder, som fraflytning af 'ressourcestærke' beboere, flugt fra den lokale folkeskole, faldende opbakning til boerdemokratiet, hærværk, ungdomskriminalitet og utryghed blandt beboerne. Samtidig havde Gadehavegård på ansøgningstidspunktet en af de største andele af kontanthjælpsmodtagere og personer, der modtager boligsikring i den almene sektor i Høje Taastrup, samt en arbejdsløshed, der var dobbelt så høj som kommunens gennemsnit.

I ansøgningen til Landsbyggefonden karakteriseres Gadehavegård således også, som et fragmenteret boligområde – både *internt* i forhold til beboergrupper af unge, ældre, etniske danskere og etniske minoriteter, og *eksternt* i forhold til resten af byen og dens forskellige insti-

tutioner (Helhedsplan: 3-6, 16). Andelen af beboere med etnisk minoritetsbaggrund udgør ca. 50 pct., heraf de fleste børnefamilier, mens flertallet af de etnisk danske beboere er ældre og enlige. Beboersammensætningen er således påvirket af en stor andel af relativt små lejligheder (1 og 3 værelser), som betyder, at der bor mange enlige og ældre i Gadehave-

gård (www.domea.dk; Helhedsplan, 4-6; Projektleder: 6, 9). I tilknytning til Gadehavegård ligger også daginstitutioner, klubber samt den lokale folkeskole, Gadehaveskolen placeret langs Gadehaviestien, der afgrænser bebyggelsen mod syd og udgør forbindelsen til Høje Taastrup 'centrum' og togstation. I helhedsplanen beskrives Gadehaviestien, som en transitroute for skoleelever til og fra Gadehaveskolen, og som *"det sted, der har mest graffiti og hærværk og det sted, hvor der er en højere grad af konflikt og utryghed i forhold til andre steder i bebyggelsen."* (Helhedsplan: 4). Til Gadehavegård hører desuden et beboerhus, en genbrugsplads og multi- og BMX-bane. Beboerhuset huser afdelingsbestyrelsen, en bankoklub og forskellige andre aktiviteter – herunder Café Gadehjørnet med en fastansat bestyrer, der serverer varm mad flere gange om ugen (Helhedsplan: 4).

I januar 2010 blev helhedsplanen Mennesker mødes i Gadehavegård skudt i gang, som et forsøg på at i mødekomme nogle af de sociale udfordringer i kvarteret. Helhedsplanen er udviklet i et samarbejde mellem det administrerende boligselskab DFB/Domea, Høje Taastrup Kommune, konsulentnetværket Urban Task Force, og den daværende afdelingsbestyrelse i Gadehavegård (Helhedsplan: 5). Det samlede budget for helhedsplanen er ca. 10 millioner kr. fordelt på 4 ½ år. Heraf finansieres 3/4-del af Landsbyggefonden, 1/8-del af boligorganisationen og 1/8-del af Høje Taastrup Kommune (Boligsocial ansvarlig: 4; Projektleder: 10). I det daglige implementeres helhedsplanen af et projektsekretariat bestående af en projektleder og en række projektmedarbejdere, som er bosiddende i en midlertidigt opstillet pavillon i udkanten af boligområdet. Af øvrige centrale aktører kan nævnes en *styregruppe* med medlemmer fra projektsekretariatet, kommunen, afdelingsbestyrelsen og boligorganisationen, samt et *kvarterpartnerskab* bestående af repræsentanter fra lokale institutioner, frivillige, foreningsliv, erhvervsliv samt beboere/ afdelingsbestyrelse og med projektlederen som tovholder (Projektplan: 3).

Helhedsplanen lægger i første omgang op til en gennemførelse af fire delprojekter med borgerinddragelse, engagement, frivillighed og naboskab som omdrejningspunkt. De fire delprojekter, *'Hej Nabo'*, *'Kvarteret ind i skolen – skolen ud i kvarteret'*, *'De usynlige Stier'* og *'Kom med ud'*, skal således på forskellig vis facilitere mødet mellem beboerne i Gadehavegård, skabe et øget engagement i området, samt 'bygge bro' mellem forskellige aktører i området (Projektplan: 4-7). I et af helhedsplanens første nyhedsbreve kunne beboerne videre læse, at projektet har fokus på netværk og naboskab, frivillighed, engagement, aktiviteter og sundhed, og at projektets ansatte sammen med beboere, lokale klubber og foreninger, virksomheder og institutioner, skal sætte aktiviteter i gang, som giver beboerne mulighed for at

mødes og lære hinanden at kende (Nyhedsbrev – juli 2010). I den følgende analyse inddrages der erfaringer og referencer til de forskellige delprojekter og fokusområder i en diskussion af de teoretiske implikationer og arbejdsspørgsmål vedrørende borgerinddragelse og sociale netværksstrategier.

5.3. Borgerinddragelse, frivillighed og engagement i Gadehavegård

Som allerede antydnet har indsatsområderne i Mennesker mødes i Gadehavegård tydelige paralleller til både ressourcebaserede metoder og social kapital-teoriens positive forventninger til naboskab og sociale netværk i udsatte boligområder. I det følgende vendes blikket mod helhedsplanens intentioner om at styrke frivillighed og engagement blandt beboerne, og ambitionen om at styrke et repræsentativt beboerdemokrati såvel som alternative organiseringsformer. Med afsæt i de teoretiske implikationer vedrørende deltagelse og social kapital som en uproblematisk og magtfri proces, diskuteres således i det følgende, hvorvidt kritikken af projektformen i forhold til beboernes indflydelsesmuligheder, samt en risiko for kulturelt betingede forståelser af social kapital mv., giver genklang i Gadehavegård.

5.3.1. Borgerinddragelse, empowerment og eksisterende social kapital

Et af hovedformålene i Mennesker mødes i Gadehavegård er som antydnet, at styrke beboernes frivillighed og engagement i boligområdet. I første omgang beskrives formålet med delprojektet 'Hej nabo', således som at kortlægge områdets ressourcer og facilitere processer, der bringer de gode ideer frem hos beboerne og de lokale aktører, samt at mobilisere uudnyttede kræfter i området. I projektplanen beskrives desuden en intention om at arbejdes ud fra en gennemgående demokratisk og åben proces, der skal give beboerne mulighed for at tage ejerskab til nye aktiviteter og sikre forankringen af indsatsen i boligområdet (Projektplan: 2, 4). Derudover kan der i ansøgningen til Landsbyggefonden spores en indirekte målsætning om at styrke individuelle empowerment-processer. Her beskrives en fremtidsvision som at beboerne gennem den opsøgende indsats;

"...(har) fået mod på at overskride nogle personlige barrierer og deltaget i aktiviteter og arrangementer de ellers aldrig ville have gjort. Dette har både fået mange flere ideer og kræfter frem i dagens lys og modvirket den ensomhed og sociale polarisering, der er et af de problemer som Gadehavegård har kæmpet med." (Helhedsplan: 10).

Ressourcemobilisering, empowerment og inddragelse af beboerne i udviklingen og gennemførelsen af nye ideer er tydeligt i centrum. Visionen om at overkomme ensomhed og social

polarisering kan desuden ses i sammenhæng med beskrivelsen af kvarteret i ansøgningen til Landsbyggefonden, som præget af en fragmenteret beboersammensætning og en begrænset deltagelse i beboerdemokratiske aktiviteter og det lokale foreningsliv (Helhedsplan, 3, 7). I tråd med den generelle beskrivelse af boligsociale indsatser med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk i kapitel 3 og 4, er en målsætning i Mennesker mødes i Gadehavegård således, at få flere beboere til at engagere sig – *både* i forskellige frivillige aktiviteter og i det etablerede beboerdemokrati. Nogle af de igangsatte initiativer, der skal fremme beboernes deltagelse og engagement, er således afholdelsen af idégenereringsmøder eller *nabotræf*, en projektpulje med midler til beboerdrevne projekter, og nedsættelsen af et *aktivitetsudvalg* til at forvalte projektpuljen og bistå afdelingsbestyrelsen i forbindelse med sociale arrangementer (Projektplan: 3; Projektleder: 2, 4). På trods af disse aktiviteter fortæller projektlederen dog om store udfordringer med at mobilisere frivillige blandt beboerne i kvarteret:

”Der skal gøres rigtig meget benarbejde, for at få folk til at forstå at de faktisk kan få noget indflydelse. Og så er det rigtig svært på den måde, at der skal være nogen, der vil tage sig af det – og være frivillige. Og vi baserer jo vores arbejde på, ikke at vi går ud og leger med børnene, men at vi finder nogle voksne, der vil lave nogle frivillige projekter sammen med børnene. Og det er rigtig rigtig svært i et område som det her. Det er en meget stor udfordring. Også fordi, der er mange, som gerne vil, men som ikke kan. Der er mange som gerne vil, og som prøver og går i gang, men så kan de alligevel ikke holde fast. Så falder de i en eller andet misbrugssituation, som de er i, det kan være kvartalsdrankere eller noget andet. Eller også er de syge, eller er sygemeldte med dårlig ryg eller med psykiske lidelser. Der er rigtig mange folk som går hjemme i dagtimerne, og som faktisk har tiden til det, men det er ikke sikkert at ressourcerne er der.” (Projektleder: 1).

Denne fremstilling af beboerne står i kontrast til målsætningen om at skabe aktive og engagerede beboere, som tager ejerskab og ansvar for udviklingen i boligområdet, og synes at fokusere på hvad der opfattes som ’manglende ressourcer’ blandt dele af beboerne. Projektlederen fortæller således også, at hun oplever, at mange beboere i kraft af at være lejere er forventet med at forskellige tiltag i området finansieres som en naturlig del af den lejen, og dermed ikke er vant til at gøre en aktiv og frivillig indsats i boligområdet. Hun oplever, at nogle beboere er passive og klientgjorte i forhold til både kommune og boligorganisation (Projektleder: 1).

Hensigten med det ovenfor nævnte aktivitetsudvalget er således også, at det skal fungere som ’rugekasse’ for fremtidige medlemmer af afdelingsbestyrelsen, og på længere sigt skal styrke en mere repræsentativ afdelingsbestyrelse på tværs af alder og etnicitet (Projektplan: 3). I skrivende stund har aktivitetsudvalget dog kun fire medlemmer – alle danske og over 45 år. Dette

betegner projektlederen som alt for få. Hun peger på at det er svært at finde nogle, der vil være med, og dermed at sikre en bred beboerrepræsentation (Projektleder: 3). Hun fortæller desuden, hvordan tilstedeværelsen af den samme magtfulde 'bestyrelsesforkvinde' i næsten 20 år forud for helhedsplanen, har medført et efterslæb på afdelingsdemokratiet. Af denne grund opfatter projektlederen opgaven med at få folk til at 'turde' blande sig og engagere sig endnu vigtigere og tiltrængt (Projektleder: 2). Projektlederen fortæller dog også, at arbejdet for at engagere flere (og nye) folk i bestyrelsesarbejdet, blandt andet gennem aktivitetsudvalget, har betydet, at der i dag sidder en etnisk blandet bestyrelse, og en formand med arabisk afstamning. Hun fortæller i første omgang, at de folk, der nu sidder i bestyrelsen, har mødt hinanden i aktivitetsudvalget:

"Så noget af det vi gør hos os, det er jo at prøve at engagere nogle flere folk. Simpelthen at få nogle flere til at turde. Og jeg vil da også sige, at det her arbejde har da betydet, at der nu sidder en blandet bestyrelse. Der sidder en bestyrelse, hvor de fleste er danske, men hvor der er én med arabisk baggrund, det er formanden, og én med tyrkisk baggrund, og det er jo rigtig rigtig fint (Projektleder: 2).

Som citatet antyder, kan mobiliseringen af beboere med etnisk minoritetsbaggrund, såvel som andre underrepræsenterede beboergrupper, ses som en vigtig del af helhedsplanens intention om at styrke frivillighed og engagement i Gadehavegård. Derudover illustrerer citatet, hvordan mobiliseringen af beboere med etnisk minoritetsbaggrund i forhold til det etablerede beboerdemokrati opfattes som en særlig succes. I lyset af de teoretiske implikationer i forhold til kulturelt betingede former for social kapital, kan initiativer som *nabotræf* og oprettelsen af et *aktivitetsudvalg* således tolkes, som et forsøg på at overkomme en potentielt ekskluderende orientering mod et formelt foreningsfællesskab – ikke mindst i forhold til beboere med etnisk minoritets baggrund (Fallov, 2010: 28). På trods af at disse alternative repræsentationsmuligheder også udgør organiserede aktiviteter, der på sin vis bekræfter orienteringen mod et genkendeligt og formelt foreningsfællesskab, synes de at give muligheden for at flere forskellige former for social kapital kan sættes i spil. Dertil kommer, at det ud fra en normativ demokratisk betragtning, synes rimeligt at ville styrke en mere etnisk repræsentativ afdelingsbestyrelse, eftersom etniske minoritetsborgere udgør ca. 50 pct. af beboermassen. I baselineundersøgelsen fremsættes desuden et interessant forslag om oprettelsen et 'ungeråd', der kan rådgive afdelingsbestyrelsen og være et politisk talerør for de unge i kvarteret (Baselineundersøgelse: 28). Dette kan ses som endnu en idé til at styrke forskellige former for repræsentativitet af forskellige beboergrupper.

Selvom deltagelse i f.eks. aktivitetsudvalget ligeledes må antages at forudsætte et vist forudgående kendskab til projektarbejdsformen, arbejdes der altså i Mennesker mødes I Gadehavegård med flere strategier for at inddrage beboere med varierende forudsætninger. I forlængelse heraf kan det bemærkes, at projektlederen fortæller, at hun oplever en forskel mellem ressourcerne hos beboerne af dansk oprindelse og beboerne med anden etnisk minoritets baggrund. Hun beskriver det således:

” ...mange af de etniske familier oplever jeg egentlig som om, det der med at holde en fest det er da ikke noget særligt, det kan man godt. Og det der med at lave mad til 100 eller 200 mennesker, det finder vi da også nok ud af. (...) Så det synes jeg faktisk er ret imponerende, hvor gode og dygtige nogle folk er nogle gange. Og jeg vil så også sige, her i Gadehavegård, der er mange af de danske familier og singler, som ikke er så ressourcestærke – hvor jeg oplever at de etniske familier er mere ressourcestærke.” (Projektleder: 3).

Dette citat understreger, hvordan et blik for forskellige former for social kapital udfordrer en forsimplet fremstilling af etniske minoritetsborger, som værende begrænsede i at deltage aktivt i udviklingen af deres boligområde. Selvom denne antagelse primært retter sig mod det formelle beboerdemokrati, bekræfter dette vigtigheden af at fastholde en nuanceret forståelse af beboeres varierende forudsætninger og ressourcer.

I forlængelse af diskussionen om beboernes ressourcer, deltagelse og engagement i Gadehavegård konkluderer baselineundersøgelsen at beboerne kan opdeles i to grupper: *Den første* udgøres af et mindretal af aktive og engagerede beboere, der har godt styr på og kendskab til deres mulighed for at søge indflydelse i boligområdet. De kender til processerne omkring beboerdemokratiet, diverse aktiviteter, har generelt tillid til de forskellige arbejdsgange, og opsøger selv nødvendige informationer. Ifølge undersøgelsen, er dette typisk den samme gruppe af beboere, som benytter tilbuddene i beboerhuset. Den *anden gruppe*, som udgør størstedelen af de inkluderede i baselineundersøgelsen oplever omvendt, at de mangler overblik over, hvem, hvor og hvordan man kan søge indflydelse i boligområdet. Her nævnes f.eks. afdelingsbestyrelsens og ejendomskontorets manglende synlighed som en væsentlig årsag, men også for visse beboere, en sproglig udfordring i forhold til opslag og informationer på dansk. Andre har ikke ressourcer pga. fysisk eller psykisk sygdom eller lign., mens nogle blot ikke har interesse i eller ønsker at involvere sig (Baselineundersøgelse: 15-16).

Her bekræftes den teoretiske implikation i forhold til, at den måde man agerer på som engageret og aktiv beboer, forudsætter forudgående viden, sproglige kompetencer og sociale relationer (Fallov, 2010: 28). Baselineundersøgelsens konklusioner peger netop på, at borgerind-

dragelse og deltagelse – særligt i forhold til det etablerede beboerdemokratiske system – kræver et forudgående kendskab til diverse sagte og usagte procedure og arbejdsgange, f.eks. gennem et eksisterende netværk, der formidler viden og information. Dette styrker endnu engang argumentet om, at styrke alternative inddragelsesformer, men peger også på vigtigheden af at have blik for værdien af eventuelle organiseringsformer og sociale relationer, som ikke umiddelbart tager form af formelle genkendelige netværk. Sådanne sociale relationer og netværk synes at få betydning, som en 'indgang' til viden og information om mulighederne for indflydelse. Samtidig kan det her bemærkes, at visse beboere ifølge baselineundersøgelsen blot ikke *ønsker* eller har *interesse i* at involvere sig. Dette rejser overordnet spørgsmålet om, hvorvidt der i det boligsociale arbejde stilles krav til beboere i udsatte boligområder om lokal deltagelse og engagement (ikke kun i forhold til beboerdemokratiet, men også i forhold til samvær og sociale relationer), som ikke stilles til beboere i 'almindelige' boligområder. Her kan også trækkes en linje tilbage til spørgsmålet i specialets indledning, om hvorvidt økonomisk og socialt udsatte borgere på lige vilkår med majoritetsbefolkningen, skal forventes at honorere krav om aktivt medborgerskab i løsningen af diverse sociale problemer.

I forlængelse heraf er det interessant, *hvem*, der deltager og inddrages i de forskellige aktiviteter i Gadehavegård. På trods af intentionen om at tilgodese forskellige former for social kapital peger projektlederen således på, at det er svært, at nå ud til de mest udsatte beboere. Dette kommer også til udtryk i baselineundersøgelsen, der – og som projektsekretariatet selv gør opmærksom – i første omgang inkluderer beboere, der i forvejen i større eller mindre grad er aktive i foreninger eller aktiviteter i Gadehavegård. Dette forklares med, at man i rekrutteringen 'værter' til opgangssamtalerne har trukket på projektsekretariatets eksisterende netværk og en 'sneboldeffekt' i forhold til beboerne, men også at fokusgruppeinterviewformen ikke kan forventes at tiltale sårbare beboere med psykisk sygdom eller misbrug (Baselineundersøgelse: 3).

Den boligsocial ansvarlige i Høje Taastrup Kommune rejser i denne sammenhæng en interessant diskussion. Han mener ikke, at de ressourcebaserede indsatser nødvendigvis *skal* rettes mod de allermest udsatte beboere. Han mener at disse processer netop skal ramme bredt, og derfor alene skal ses som et supplement til de individorienterede kommunale indsatser (Boligsocial ansvarlig: 6-7, 9). Han forklarer det sådan her:

"Man kan sige, at meget af det her handler om at skabe et attraktivt boligmiljø, og det handler også om at inddrage dem, der har ressourcer til at skabe det. Det skal række bredt ud. Det er ikke de aller svageste, nødvendigvis, man skal forvente er med i en borgerinddragelsesproces. Men der kan godt være

nogle med flere ressourcer, som så kan være med til at lave beboerfester og løfte en eller anden legeplads, lave legepiloter – som der er i Gadehavegård – og som er med i de her processer. Og som bagefter også er dem som kan stå for dem. Og det kommer også til at smitte af på de andre beboere i kvarteret, fordi man bliver mere stolt af at være i et kvarter, hvor der er nogle der tager ejerskab, og hvor der er de aktiviteter.” (Boligsocialt ansvarlig: 6).

Citatet her synes at afspejle social kapital-teoriens positive forventning til, at enkelte beboeres deltagelse og engagement har en automatisk afsmittende effekt på samlede boligområde. I lyset af de teoretiske udfordringer skitseret i kapitel 4 giver dette anledning til to vigtige overvejelser: For det første synes denne forventning at betragte ’social kapital’ som en uproblematisk og magtfri proces, hvormed borgerinddragelsen og ressourcemobiliseringens ekskluderende karakter i forhold til de mest udsatte beboergrupper overses – eller accepteres (Portes, 1998: 19-21; Fallov, 2011: 10). Det kan her bemærkes, at den ressourcebaserede ABCD- metodes grundlæggende idé netop er, at *alle* mennesker har ressourcer, der kan være til gavn for lokalområdet, og at et stærkt lokalsamfund netop formår at udnytte og inkludere disse ressourcer (Kretzmann & McKnight, 1993: 6, 27). For det andet rejses spørgsmålet om, hvorvidt man overhovedet kan forudsætte denne afsmittende effekt, eller om man i stedet skulle arbejde mere målrettet med borgerinddragende med tiltag over for de mest udsatte beboere. Til eksempel nævner den boligsocialt ansvarlige i kommunen da også muligheden for at etablere selvhjælps- eller støttegrupper for psykisk syge eller beboere med misbrugsproblemer, som en måde at arbejde med borgerinddragelse i forhold til disse beboere (Boligsocialt ansvarlig: 6). Dette lægger også op til en videre diskussion af udfordringen med at inkludere udsatte beboere, samt dilemmaet mellem vægtningen af *brede* og *målrettede* aktiviteter, der vil blive taget op igen i de følgende afsnit.

5.3.2. Projektform, ejerskab og forankring

Spørgsmålet er desuden, hvordan man sikrer, at beboernes ideer og ønsker til boligområdet forankres og får en længerevarende betydning i boligområdet. Kritikken af projektarbejdsformen i det boligsociale arbejde går f.eks. på, at beboerens ønsker skal passes ind i en prædefineret projektramme og de forventede resultatmål. Dertil kommer hvordan en tidsafgrænset ramme har betydning for indsatsernes videreførelse og forankring efter at et projekt, i dette tilfælde helhedsplanen, er afsluttet. Det kan her bemærkes, at den projektpulje som beboerne kan søge midler fra stiller en række krav til projekterne om at være; ”*til gavn for mange beboere*”, ”*skabe netværk og godt naboskab på tværs*” og/eller styrke ”*sundhed og trivsel blandt beboerne i kvarteret*” (Projektpulje: 1). Selvom disse kriterier er bredt formuleret sy-

nes de at afspejle to gennemgående formål med den boligsociale indsats under helhedsplanen; at forebygge og mindske oplevelsen af konflikter mellem forskellige beboergrupper og at forbedre den generelle 'sundhedstilstand'. I forhold til sundhedstemaet må dette forstås bredt i sammenhæng med f.eks. *tryghed* og *trivsel*. Et fokus på sundhed afspejles i øvrigt i aktiviteter, der skal fremme motion, ude-liv og mødet omkring mad og madlavning – jf. delprojektet *Kom med ud* (jf. Projektleder: 10). Derudover er sundhedstemaet knyttet til samarbejdet med et parallelt kommunalt projekt; Sundhed i Gadehavegård.⁴

I forhold til projektkriterierne er det dog spørgsmålet ud fra et borgerinddragelsesperspektiv, om ikke sådanne krav på forhånd afgrænser, hvilke former for social interaktion der tilgodeses, og hvilke der opfattes som upassende eller mindre legitime. Direkte adspurgt oplever projektlederen dog ikke problemer med at udvikle og udføre beboernes ideer under projektets formål og kriterier. Hun beskriver det således:

"Det er det muliges kunst, langt hen ad vejen. Og jeg synes vi har rimelig vide rammer. Og når der er et eller andet jeg gerne vil ændre, også i vores succeskriterier, så har vi faktisk også en enkelt gang eller to fået lov til det af Landsbyggefonden. Det kan godt tage lidt tid, før man får svar, men det ved man jo bare, der skal man bare blive ved. Jo jeg synes faktisk, at vi har ret vide rammer." (Projektleder: 10).

Denne opfattelse bekræftes i første omgang af, at helhedsplanens projektsekretariat i forhold til prioriteringen af projektets fokusområder har tilpasset sig til beboernes ønsker og behov. F.eks. synes et krav om brobyggende foreninger på tværs af alder og etnicitet i forbindelse med projektpuljen at være i overensstemmelse med et stort ønske blandt beboeren om mere tryghed og dialog mellem forskellige beboergrupper (mere om dette i de kommende afsnit). Andre fokusområder, der oprindeligt optog plads i ansøgningen til Landsbyggefonden, som beskæftigelse og aktiviteter i Hakkemosen, er omvendt (i første omgang) nedprioriteret (Projektleder: 8-9).

Derimod giver projektlederen udtryk for, at helhedsplanens tidsafgrænsning er en udfordring i forhold til at opbygge relationer og netværk til beboerne og aktører i området. Hun fortæller at den slags tager tid, og vanskeliggøres af, at nogle lokale aktører opfatter dem som betydningsløse grundet deres midlertidige tilstedeværelse i kvarteret (Projektleder: 8, 15). I forhold til at videreføre og forankre de aktiviteter, der sættes i gang under helhedsplanen siger hun således:

⁴Sundhed i Gadehavegård: http://www.htk.dk/Voksne_og_aeldre/Sundhed/Sundhed_i_Gadehavegaard.aspx

"Altså jeg tror det er rigtig rigtig svært at fastholde de aktiviteter man sætter i gang... altså man kan ikke forankre alt det vi laver. Det kan man simpelthen ikke, det er der ikke ressourcer til. Til noget af det, ville der skulle være nogen ansatte herude. En ansat på ejendomskontoret, som havde fokus på det sociale – kunne det godt være – en social vicevært af en slags." (Projektleder: 11).

Hun fortæller også i denne forbindelse, at de initiativer, der i sin tid blev igangsat af en tidligere boligrådgiver forud for helhedsplanen (blandt andet 'blokråd' som et instrument til at løse nabokonflikter), heller ikke eksisterer i dag. Én nuværende aktivitet igangsat under helhedsplanen – en ugentlig filmklub for børn – nævner hun dog som værende stort set selvkørende og baseret på frivillige beboerkræfter. Det vil her være op til boligafdelingen at bestemme, om de forsat vil finansiere det udstyr og den licens aktiviteten behøver, og som i dag finansieres via projektpuljen, efter helhedsplanen er afsluttet. I forhold til planlægningen af sociale arrangementer i forbindelse med diverse højtider, ser hun desuden et potentiale i, at dette engagement blandt visse beboere vil videreføres udenfor helhedsplanen. Det samme gælder pigeklubben, som man nu har fået Ungdommens Røde Kors til at være tovholdere på (Projektleder: 11; Nyhedsbrev – juli 2012).

I spørgsmålet om konsekvensen af at være 'et midlertidigt projekt' kan det afsluttende diskuteres, hvad beboernes deltagelse i aktiviteterne forventes at forandre. Projektlederen peger i denne forbindelse på, at *oplevelsen* hos den enkelte af at kunne gøre en forskel, er lige så vigtig som selve den aktivitet der udføres. I forhold til beboernes oplevelse af handlekapacitet nævner projektlederen således opstarten af Natteravnene, med især en gruppe ældre (danske) beboere:

"... altså jeg ved ikke hvor stor en effekt Natteravnene reelt har, de går jo heller ikke hver aften, de går fredag aften her ude i øjeblikket. De skal være rigtig mange medlemmer før de kan gå noget mere af ugen. Men det at der er nogen der har fået mulighed for selv at gøre noget, det tror jeg også betyder rigtig meget. Jeg tror i virkeligheden, at det betyder ligeså meget for dem selv, som for de øvrige beboere. Fordi de har fået en mulighed for at gå ind og spille en rolle i deres eget kvarter. Og det er virkelig det vi gerne vil styrke herude – engagementet og frivilligheden, og så troen på at man selv kan gøre en forskel." (Projektleder: 4).

Projektlederen ser her en værdi i, at få folk til at tage action og handle på de problemer de oplever i Gadehavegård, selvom dette i første omgang er afsat for en individuel empowerment-proces, og ikke en egentlig løsning af områdets problemer. Ud fra denne betragtning bliver *oplevelsen* af handlekapacitet hos de beboere, som deltager i diverse aktiviteter, ligeså vigtig som en videreførelse af aktiviteterne på lang sigt. I et empowerment-perspektiv synes helhedsplanen således i første omgang at være fokuseret på, at facilitere individuelle empo-

werment-processer, hvor den enkelte beboer udvikler sin kognitive og emotionelle evne til at håndtere sit hverdagsliv (Aarup, 2010: 130; Andersen og Løve, 2007: 74). I forhold til en distinktion mellem horisontal og vertikal empowerment er opmærksomheden dog til dels også rettet mod at styrke en *horisontal* empowerment af grupper af beboere internt i boligområdet. Dette kan også i forhold til et mere repræsentativt beboerdemokrati, ses, som et bidrag til en potential kollektiv *vertikal* empowerment-proces, ved f.eks. at styrke boligområdets repræsentation i forhold til kommunen. Udfordringen bliver således, at skabe rum for en mobilisering af forskellige beboergrupper og de potentielle konflikter det måtte indebære, som en naturlig del af en empowerment-proces (Fallof, 2010: 24).

5.3.3. Opsamling

Erfaringerne fra implementeringen af Mennesker mødes i Gadehavegård synes gennemgående at understøtte diskussionen i kapitel 4, om betydningen af beboernes eksisterende sociale kapital i form af viden, kendskab til beboerdemokratiske arbejdsgange og procedure, netværk og evt. sproglige kompetencer i en borgerinddragelsesproces. Dette gælder særligt i forhold til det etablerede beboerdemokrati, der kan opfattes fjernt, utilgængeligt og måske endda ekskluderende af visse beboere. Her bekræftes argumenter om at sikre forskellige aktiviteter, der tiltaler og forudsætter forskellige former for social kapital. Dertil kommer, at nogle beboere gerne vil, men ikke kan, og forskellige former for sygdom, misbrug mv. synes at udgøre et reelt problem for flere af kvarterets beboere. Fortællingerne fra Gadehavegård tydeliggør således, hvordan nogle beboere har mere social kapital at investere i borgerinddragelsesprocesserne end andre. Generelt opfattes det som svært, at inddrage de mest udsatte beboere, hvilket understreger disse metoders potentielt ekskluderende effekt. Som et modspil til projektformens potentielle begrænsning synes projektsekretariatet dog generelt at prioritere delprojekternes fokusområder med fleksibilitet og lydhør over for beboernes ønsker og behov. Til gengæld kan den midlertidige tilstedeværelse i kvarteret ses som en udfordring for en langsigtet forankring af de aktiviteter som sættes i gang. Et positivt resultat er dog den individuelle empowerment-proces for de beboere, der involverer sig i helhedsplanens aktiviteter. Selvom dette ikke nødvendigvis har en større afsmittende effekt på resten af kvarterets beboere, kan det ses som den spæde begyndelse til en bredere repræsentativitet af forskellige beboergrupper i beboerpolitiske og sociale aktiviteter (*horisontal empowerment*). I teorien vil dette på længere sigt kunne styrke en vertikal empowerment af boligområdet som politisk aktør, f.eks. i forhold til samarbejdet med kommunen.

5.4. Det lokale som rammen om deltagelse og engagement

I forhold til Gadehavegårds position overfor andre politiske aktører, blandt andet Høje Taastrup Kommune, er det interessant, hvordan forskellige aktørers opfattelser af boligområdets sociale udfordringer har haft, og forsat har, betydning for opbakningen til og implementeringen af helhedsplanen. At der i dag implementeres en boligsocial helhedsplan i Gadehavegård kan f.eks. ses som et udtryk for, at en definition af kvarteret som et 'problemområde' har vundet indpas. I de følgende afsnit diskuteres således, hvordan forskellige aktør-opfattelser samt indefra og udefra forståelser af Gadehavegård udfordrer forventningerne til 'det lokale' som en naturlig ramme om ressourcemobilisering, deltagelse og engagement.

5.4.1. Divergerende problemforståelser blandt lokale aktører

Mennesker mødes i Gadehavegård tager naturligt afsæt i boligområdet eller 'kvarteret' Gadehavegård, som rammen om sine aktiviteter. Gadehavegårds fragmenterede beboersammensætning samt erfaringerne fra implementeringen af helhedsplanen illustrerer dog, hvordan beboernes identifikation med og relation til kvarteret såvel som opfattelsen af Gadehavegård som 'problemområde', differentierer mellem forskellige aktører og beboergrupper. De forskellige oplevelser og problemforståelser i forhold til boligområdet, både internt i mellem beboere og eksternt i mellem en *indefra* og *udefra* forståelse, kommer blandt andet til udtryk i projektlederen og den boligsocialt ansvarliges beretninger om samspillet mellem beboerdemokratiet og det boligsociale arbejde i Gadehavegård. Forud for helhedsplanen opfattede man f.eks. ikke i afdelingsbestyrelsen Gadehavehavegård som et problemområde, mens kommunen mente at udviklingstendenserne i kvarteret kaldte på en indsats, der kunne forhindre en forværring af de sociale problemer i området. Forud for helhedsplanen udfasedes da også den tidligere beboerrådgiverordning, da man i boligområdet ikke længere mente at behovet var til stede (Boligsocialt ansvarlig: 3). Denne beretning fra den boligsocial ansvarlige i kommunen illustrerer, hvordan konstruktionen af Gadehavegård som et problemområde forud for helhedsplanen har været genstand for politisk forhandling mellem divergerende problemforståelser. Dette understøtter argumentet fremsat i kapitel 4, om at have blik for magtdimensionen i politiske konstruktioner af 'det lokale' (Jørgensen et al, 2011: 32).

På trods af, at den daværende afdelingsbestyrelse efterfølgende stemte for helhedsplanen, beskriver projektlederen ligeledes perioder med modstand fra beboerdemokratiet, som en af de større udfordringer i det boligsociale arbejde under helhedsplanerne. Hun fortæller at den siddende afdelingsbestyrelse i Gadehavegård og projektsekretariatet i dag har et godt samar-

bejde, men det er hendes oplevelse, at ekstraordinært hurtigt skiftende bestyrelser i projektets levetid (5 bestyrelser på 2 ½ år) løbende præget helhedsplanens implementering (Projektleder: 2). Hun udtrykker det på denne måde:

"Ja det med beboerdemokratiet, det er jo så en af vores ramme betingelser, at dem (afdelingsbestyrelsen red.) skal vi samarbejde med. Og det mener jeg, og hvis du spørger rundt i de boligsociale helhedsplaner, er den allerstørste udfordring for mange af dem, at afdelingsbestyrelserne ikke altid bakker op om helhedsplanerne, selvom de ofte selv har været med til at skrive ansøgningen. At de ikke forstår hvad det er vi skal herude, og at de faktisk heller ikke selv, eller nogen af dem, ikke synes at der skal ske forandringer. Så derfor kan man godt møde rigtig meget modstand derfra. Det burde jo være vores bedste og vigtigste samarbejdspartner. Det er det bare ikke altid." (Projektleder: 2).

Dette citat rummer to vigtige problemstillinger: På den ene side er det ud fra projektsekretariatets synspunkt, en fordel for implementeringen af helhedsplanen, at den nuværende afdelingsbestyrelse bakker op om deres arbejde, da dette giver arbejdsro og en god samarbejdspartner. På den anden side illustrerer dette et interessant dilemma i forhold til samspillet mellem tilstedeværelsen af en udefrakommende aktør i form af i helhedsplanen og det etablerede beboerdemokrati. Til at illustrere dette, fortæller projektlederen, hvordan man som en del af en tryghedskampagne under helhedsplanen ønskede at hænge et til formålet udviklet kunstværk op på en gavl. Afdelingsbestyrelsen modsatte sig planerne, og kompromiset blev en aftale om at kunstværket kunne stå på to pæle over Gadehaviestien i en begrænset periode på tre måneder (Projektleder: 12). Projektlederen giver i denne sammenhæng udtryk for, at hun er bevidst om, at hun kommer med en udefra forståelse:

"...og det kan godt være at du har en masse visioner og sådan noget, men man skal også respektere, okay, jeg kommer udefra, jeg bor i København, og så fortæller jeg dem hvor skabet skal stå, og hvor kunsten skal hænge og hvordan den i øvrigt skal se ud. Og jeg kommer her med min lange uddannelse og alle mine sjove fjollede ideer. Og jeg arbejder i folks baghave, og det skal man bare respektere. At man kan nå så langt, men hvis der så ikke er noget ønske om, at her skal vi skabe en forandring og det skal vi gøre på den og den måde, så er man nød til at rette ind." (Projektleder: 13).

De ovenstående citater rejser således et interessant dilemma i forhold til det boligsociale arbejdes fokus på at skabe forandring 'fra neden' gennem borgerinddragelse og mobilisering af lokale ressourcer. Intentionen om at tage udgangspunkt i beboernes drømme og ønsker for deres boligområde, synes i dette tilfælde udfordret af, at helhedsplanens tilstedeværelse og initiativer ikke nødvendigvis er i overensstemmelse med beboernes, eller i dette tilfælde afdelingsbestyrelsens, ønsker. Dette kan ses som et iboende dilemma i denne type indsatser, hvor en udefrakommende professionel aktør skal 'facilitere' en borgerdreven udvikling af bolig-

området, og som uundgåeligt vil abonnere på forudgående forestilling om, hvad der skal forandres i kvarteret. Dette relaterer sig således til det klassiske dilemma i socialt arbejde, i forhold til den naturligt ulige magtfordeling mellem 'den professionelle' som systemrepræsentant og 'klienten' (i dette tilfælde beboerne), som genstand for velmenende sociale indsatser (Järvinen, 2002: 241).

Omvendt er det dog en velkendt erfaring fra det boligsociale område, at beboerdemokratiet ikke altid opleves som repræsentativt af den bredere beboerskare. Dette gælder f.eks. i forhold til den begrænsede repræsentation af beboere med etnisk minoritetsbaggrund, men kan også skyldes den længerevarende tilstedeværelse af en kvarter konge/dronning. Begge disse problematikker synes at have været gældende i Gadehavegård (jf. afsnit 5.4.1). At beboerdemokratiet ikke altid opleves som repræsentativitet af resten af beboerne kan desuden illustreres af en episode med afgang af en bestyrelse i begyndelsen af 2012 – efter en underskiftsindsamling og nedlæggelse af et mistillidsvotum fra en gruppe af beboere. Den daværende bestyrelse opfattedes ifølge projektlederen, den boligsocial ansvarlig og baselineundersøgelsen, af store dele af beboerne som radikal muslimsk og vakte rører efter en række kontroversielle ytringer og tiltag i boligområdet. Bestyrelsens afgang havde desuden voldsomme konsekvenser for projektsekretariatet, da den pavillon de har til huse i efterfølgende fik smadret fire vinduer, og projektets udsmykkede campingvogn, der fungerede som et mobilt og synlighedsskabende værktøj i projektet, blev væltet og trampet i stykker. På trods af at helhedsplanen intet havde at gøre med bestyrelsens afgang, er projektlederen overbevist om, at vreden blandt visse beboere så kanaliseredes over på projektsekretariat (Boligsocial ansvarlig: 11; Baselineundersøgelse: 4; Projektleder: 13).

At afdelingsbestyrelsen, på trods af at være demokratisk valgt, ikke altid repræsenterer den samlede beboerskare, taler således for et forsat (udefrakommende) forsøg på at styrke et repræsentativt beboerdemokrati og anvendelsen af alternative metoder til at involvere 'nye' beboere (Højgaard Jensen et al, 2010: 35). Ikke desto mindre peger denne diskussion på dilemmaet mellem indefra og udefra forståelser, og samspillet mellem midlertidige projekter og den vedvarende demokratiske organisering og drift i boligområderne – en diskussion, der vil blive uddybet i kapitel 6). Dertil viser disse hændelser, hvordan forskellige lokale aktører indgår i kampen om at definere og sætte dagsordenen i Gadehavegård og bidrager til en kontinuerlig grænsedragning og social/rumlig differentiering (Blokland og Savage, 2008: 12). Dette gælder både *internt* i boligområdet og i forhold til '*eksterne*' aktører, herunder kommunen og helhedsplanen.

5.4.2. Beboernes tilhørsforhold og problemforståelser

Erfaringerne fra Gadehavegård understreger således, hvordan en forestilling om et lokalt værdifællesskab, udfordres af beboerens divergerende tilhørsforhold og interesser. I forhold til beboernes – og forskellige beboergrupper – identifikationen med området, oplever projektlederen således blandt de mange ældre danske beboere, en identifikation med området som *'det var engang'*. Dette er knyttet til erindringen om en engang, hvor Gadehavegårds beboere var mere ressourcestærke, og hvor beboersammensætningen afspejlede boligselskabets navn *'Danske Funktionærers Boligforening'* (DFB) (Projektleder: 14).

I forlængelse heraf giver et flertal af beboerne i baselineundersøgelsen udtryk for, at boligområdet har mange positive træk – f.eks. de grønne arealer mellem blokkende, gode lejligheder med store altaner, gode indkøbsmuligheder og gode stisystemer, så børnene ikke skal krydse trafikerede veje for at nå hen til skolen. Samtidig nævnes det at bo tæt som en fordel, hvis man ønsker at skabe sociale relationer og at møde nye mennesker (Baselineundersøgelse: 8). Selvom Gadehavegård er særlig grønt, kan det bemærkes, hvordan denne indefra forståelse af området står i kontrast til en udbredt (udefra) forestilling om en nedslidt og isoleret *'betonghetto'* (Fallov, 2010: 24).

Projektlederen fortæller dog også, at visse beboere er splittede i forhold til deres tilhørsforhold til kvarteret, ved på den ene side at være glade for deres kvarter, samtidig med at de føler sig utrygge og f.eks. oplever at deres venner ikke tør besøge dem om aftenen (Projektleder: 14). Generelt peger både projektlederen og baselineundersøgelsen på, at oplevelsen af utryghed og uløste konflikter i de forskellige blokke, og særligt i egen opgang, spiller en betydelig rolle for beboernes tilhørsforhold og glæde ved at bo i kvarteret. I baselineundersøgelsen peges der således på, hvordan de interviewede beboere har en klar forestilling om, *hvilke* blokke, dvs. øksen, Murskeen og Sylen, der er mest uro og ballade i, og hvor det er *bedst* at bo. Én beboer henviser f.eks. til at Øksen engang blev kaldt *'Nålestreet'* (på grund af narkomaner), mens flere peger på en bestemt række af opgange som særligt konfliktfyldte, da det er der de unge hænger ud (Baselineundersøgelse: 4-5). Generelt er de interviewede beboere glade for kvarteret, men er samtidig utilfredse med særligt de unges opførsel i boligområdet. Baselineundersøgelsen peger også på, at flere giver udtryk for et ønske om at flytte, men *'sidder fast'* på grund af deres økonomiske situation, delebørn eller andet (Baselineundersøgelse: 10).

Indefra forståelsen af og tilknytning til kvarteret varierer således mellem beboerne i forskellige områder og opgange i bebyggelsen og efter deres individuelle livssituation. Dette bliver endnu mere tydeligt i forhold til 'de unge' interviewede i baselineundersøgelsen. Denne gruppe af unge har en helt anden opfattelse af kvarteret, og mener ikke at Gadehavegård er blevet mere utrygt i de senere år, tvært i mod. De giver udtryk for at føle sig hjemme og er glade for at have en stor omgangskreds i kvarteret. Da dette er nogle af de samme unge, som har deltaget i delprojektet *De usynlige stier*⁵ samt i opstarten af Natteravnene, oplever de, at det, at de ældre nu kender dem, skaber større tryghed for alle (Baselineundersøgelse: 69). Hvordan andre unge i kvarteret opfatter deres relation til de andre beboer fortæller dette ikke noget om. At de unge beboere med etnisk minoritetsbaggrund generelt har en positiv identifikation med boligområdet, bekræftes dog af projektlederen, der fortæller:

"Men der er også mange af de unge med etnisk minoritets baggrund, de er jo født og opvokset her. De kender jo ikke til andet. Jeg har egentlig indtryk af, at de er meget glade for at være her. Det er deres boligområde. Og så er det først, når man begynder at få venner udenfor området, at man begynder at tænke over det. Så længe du kun har venner og familie i sådan nogle områder, som ligner det her, så tænker man jo ikke over det." (Projektleder: 14).

Citatet her synes på én gang at rumme forestillingen om de unges positive indefra forståelse af kvarteret, og en udefra forståelse af, at hvis de kendte til andet, ville de måske mene noget andet. Det væsentlige er dog her, at *hvor* man bor, *hvor længe* man har boet, og *hvorfor* man bor i Gadehavegård, har betydning for tilhørsforholdet og opfattelsen af problemer i boligområdet. Som diskuteret i kapitel 4, understreger dette at tilhørsforhold – eller '*belonging*' – er en performativ, dynamisk, social og kulturel proces (Yuval-Davis: 2006: 199, 203-204). Dette udfordrer forestillingen om et lokalt værdifællesskab og konstruktionen af Gadehavegård, som en naturlig ramme om beboernes deltagelse og engagement. Dertil understreges, hvordan lokale identiteter også kan bidrage til at opretholde en social (ekskluderende) grænse-dragning mellem forskellige beboergrupper. En opfattelse blandt beboerne af andre beboergrupper som '*de andre*', kommer således til udtryk i både baselineundersøgelsen og i projektlederens fortællinger. Dette gælder både på tværs af etniske og aldersmæssige skel, men også i forhold til f.eks. 'alkoholikerne' og 'hundeejerne', der opfattes som en gene eller irritationsmoment af andre beboere (Baselineundersøgelse: 19). Dette ligger også op til en diskussi-

⁵ Delprojektet *De usynlige stier* havde blandt andet til formål at styrke de unge i boligområdets tilhørsforhold og stolthed over deres kvarter. I samarbejde med Taastrup Teater, og med teater som kreativ metode, udarbejdede en gruppe unge her en film om deres liv i Gadehavegård. Filmen kan ses her: <http://www.youtube.com/hejnabo>

on af lokale netværks potentielt inkluderende og ekskluderende karakter, der tages op i afsnit 5.6.1.

5.4.3. Forventninger og mobilisering af lokale aktører og institutioner

De forskellige aktører og beboergrupperes tilhørsforhold og problemforståelser kan desuden forventes at afspejle sig i divergerende interesser, præferencer og forventninger til helhedsplanens aktiviteter. Som projektlederen påpeger er målgruppen stor, idet projektet overordnet sigter mod at forbedre trivslen for samtlige ca. 2000 beboere – uafhængigt af alder og individuel livssituation (Projektleder: 5). Hun oplever således også, at de i implementeringen af de forskellige indsatser navigerer mellem mange og varierende interesser og forventninger. Hun fortæller blandt andet at projektsekretariatet møder kritik fra forskellige beboere, for kun at lave noget for *andre* beboergrupper, og hun oplever, at de bruger meget tid og energi på at retfærdiggøre helhedsplanens tilstedeværelse i kvarteret (Projektleder: 5). Hun beskriver det således:

”Og så synes jeg, at noget af det, der er svært at holde balancen i forhold til, er beboerens forventninger på den ene side – de vil gerne have at vi går ud og spiller bold med børnene, så laver de ikke hærværk så længe vi gør det, de vil gerne have at vi er gadeplansmedarbejdere i langt højere grad, end vi er det – og på den anden side, en forventning fra projektejerne til, at vi ikke bare holder børnene hen, men at vi er med til at udvikle familierne, og er med til at udvikle kommunens arbejde omkring Gadehavegård. Og kommunen forventer, at vi kommer med nogle af de penge de ikke har, og arbejder på deres præmisser osv. Så der er virkelig mange forskellige forventninger til os.” (Projektleder: 10).

Som citatet peger på, er udfordringen at finde en balance mellem målrettede og brede tiltag, der sikrer at alle parter, ikke mindst beboerne, føler at deres behov tilgodeses. Citatet rejser dog også en anden central problemstilling – udfordringen med at mobilisere og samarbejde på tværs af lokale institutioner og aktører. I forhold til at mobilisere lokale aktører omkring en fælles udvikling af Gadehavegård kan det f.eks. bemærkes, at intentionen om at oprette et *medborgercenter* på Gadehaveskolen ud fra tanken om at skabe et mødested og kulturinstitution i boligområdet, i praksis vanskeliggøres af manglende ressourcer og plads – f.eks. ved at biblioteket indtil videre ikke har åbent i weekenden (Boligsocial ansvarlig: 2; Projektleder: 8). I forhold til samarbejdet med skolen vedrørende børnefamilierne i Gadehavegård under delprojektet *Kvarteret ind i skolen – skolen ud i kvarteret*, fortæller projektlederen ligeledes, at det er en udfordring, at lærerne i praksis skal indgå frivilligt i arbejdet – udover deres almindelige arbejdstid (Projektleder: 6). Dette synes at udfordre et holdbart grundlag for en længerevarende koordineret indsats. Ønsket om at bidrage til boligområdets udvikling er

sandsynligvis til stede, mens ressourcerne ikke nødvendigvis følger med. I forhold til samarbejdet med eksterne aktører beskriver projektlederen desuden, hvordan hun oplever den delvise udelukkelse fra f.eks. SSP-samarbejdet, som en udfordring i forhold til et samarbejde omkring kvarterets unge:

”Og det kan godt være enormt frustrerende at man ikke sådan rigtigt er inviteret med i det der SSP-samarbejde. Og der er selvfølgelig lavet sådan for at beskytte os, det er det jo. Det er jo for at vi kan få et tættere forhold til beboerne, et mere åbent forhold til dem... Men på den anden side, det kan jo ikke nytte noget, at en pige kommer herved og fortæller, at hendes far slår, og jeg så ikke går videre med det. Det skal jeg jo gå videre med. Så på den måde er det sådan en lidt kunstig omsorg for os, at vi ikke skal inddrages – for vi er inddraget.” (Projektleder: 6).

Det skal selvfølgelig nævnes, at der også er områder, hvor det er lykket at samarbejde på tværs. Den boligsocial ansvarlige i Høje Taastrup kommune fortæller således om et kommunalt projekt i forbindelse med klubben i Gadehavegård, hvor kommunen, klubben og helhedsplanens projektsekretariat arbejder sammen, hvilket også fremgår af klubbens hjemmeside (Boligsocial ansvarlig: 2-3; www.gadehaven.htk.dk). Af det seneste nyhedsbrev til beboerne fremgår det desuden, at der er etableret et samarbejde mellem f.eks. forældrenetværket og sundhedsplejen, sådan som der lægges op til i delprojektet vedrørende samarbejdet med Gadehaveskolen (Nyhedsbrev – juli 2012).

På trods af at helhedsplanen således på visse områder samarbejder med kommunen og de lokale institutioner, synes ovenstående udfordringer at pege i retning af antagelse hos til den ressourcebaserede ABCD-metodes fædre, Kretzmann og McKnight (1993). De påpeger netop, at det ofte er langt nemmere at *kortlægge* institutionelle ressourcer inden for et lokalområde, end det er at *mobilisere* dem i retning af et fælles mål og ansvar for udviklingen i området. På trods af oprettelsen af et *'kvarterpartnerskab'* under helhedsplanen med frivillige foreninger, politi og SSP-medarbejdere, der netop skal sikre at helhedsplanen involverer lokale ressourcer og forankres i det lokale, synes ideen om at samle og mobilisere lokale ressourcer omkring Gadehavegård, at udfordres i en spare tid, hvor der generelt skæres ned på kommunens budgetter (Projektplan: 3). I tråd med Kretzmann og McKnights argumenter, kan det desuden antages at være endnu vanskeligere at mobilisere lokale institutioner i en dansk (end i f.eks. en amerikansk) kontekst, da de typisk *offentlige* institutioner refererer til kommunen, og ikke – udover i forhold til forældrebestyrelsen – står 'til ansvar' for lokalområdet. Dertil kommer at der er tale om professionelle, der ofte ikke selv bor i bolig- eller lokalområdet (Kretzmann & McKnight, 1993: 173). Som de ovenstående eksempler peger på, er det såle-

des essentielt at samarbejdet mellem forskellige lokale aktører styrkes, hvis det geografisk afgrænsede lokalområde skal danne udgangspunkt for en samlet løsning af de udsatte boligområders sociale udfordringer. Dette tema tages videre op i det efterfølgende kapitel 6 i en diskussion af forankring og institutionel kapacitet.

5.4.4. Opsamling

I overensstemmelse med argumenter om den politiske og magtladede konstruktion af boligområder som udsatte eller problemramte, udfordres opfattelsen af boligområdet Gadehavegård som en naturlig ramme om beboernes deltagelse og engagement. Indefra og udefra forståelser af boligområdets sociale udfordringer afspejler sig i forskellige interesser, forventninger, præferencer mv., som Mennesker mødes i Gadehavegård skal arbejde og navigere imellem. Dette illustrerer, hvordan 'det lokale' kan have en inkluderende såvel som ekskluderende karakter, og at beboernes identifikation med deres boligområde sker i en afgrænsning til andre beboergrupper. Dertil kommer at mobiliseringen af lokale aktører og institutioner i forhold til helhedsplanens aktiviteter udgør en udfordring – ikke mindst i en tid præget af store kommunale besparelser. Dette er ikke i sig selv overraskende, men tydeliggør hvordan det boligsociale arbejde inden for et afgrænset lokalområde, i højere grad kommer til at *arbejde for at afhjælpe og mediere mellem lokale interesser*, frem for blot at tage afsæt heri. På denne måde bliver en fragmenteret beboersammensætning både *målet* for og et *vilkår* for indsatsen. Erfaringerne fra Gadehavegård illustrerer således vigtigheden af, at nuancere en opfattelse som 'det lokale', som en naturlig ramme om inkluderende sociale relationer, og som grundlaget for et aktivt medborgerskab.

5.5. Naboskab, tryghed og trivsel

I forlængelse af de overstående betragtninger om blandede tilhørsforhold og varierende interesser er det interessant, hvilke udfordringer helhedsplanen møder i forhold til at ville styrke naboskab og uformelle sociale relationer i Gadehavegård. Ønsker beboerne en tættere relation til deres naboer sådan som helhedsplanen lægger op til? Og hvad kan et styrket naboskab forventes at forandre? I det følgende illustreres, hvordan naboskabet i Gadehavegård påvirkes af den fragmenterede beboersammensætning og oplevelsen af direkte og indirekte konflikter mellem beboere. Dertil kommer, hvordan en af helhedsplanens primære opgaver derfor bliver at styrke brobyggende relationer på tværs af alder og etnicitet internt i boligområdet.

5.5.1. Forventninger til naboskab og uformelle sociale relationer

Naboskab som en uformel social relation spiller en væsentlig rolle i Mennesker mødes i Gadehavegård. Helhedsplanen er i et betydeligt omfang fokuseret på at fremme naboskab og sociale relationer gennem initiativer, der søger at få beboere til at mødes og skabe nye netværk på tværs af forskellige beboergrupper (Helhedsplan, 10, Projektplan: 4). Her er det tydeligt, hvordan et fokus på naboskab og uformelle netværk er inspireret af social kapitalteoriens antagelser om sociale relationers positive betydning, og af byplanlægningens fokus på det mellemmenneskelige møde.

I ansøgningen til Landsbyggefonden beskrives da også, hvordan stærkere naborelationer forventes at gøre Gadehavegård til et mere attraktivt boligområde, og at bidrage til at afhjælpe nogle af kvarterets sociale udfordringer. I en fremtidsvision for boligområdet beskrives således:

"Gadehavegård er blevet et kvarter, der kan hele og forny sig selv. (...) Det betyder ikke at kvarteret er uden problemer selvom arbejdsløsheden er faldet og det er de ressourcestærke, der flytter ind i stedet for at flytte ud. Men den store forskel er at kvarteret i højere grad er i stand til at "hele" sig selv. Det betyder helt enkelt at når f.eks. en familie kommer i en trængt situation så er naboen parat til at give en hånd." (Helhedsplan, 10).

Selvom ansøgningen ikke nødvendigvis afspejler en generel holdning blandt projektsekretariatets medarbejdere til, hvad helhedsplanens indsatser kan forandre i Gadehavegård, synes dette at illustrere en bagvedliggende forestilling om, at flere bekendtskaber og eventuelle venskaber blandt naboer og beboere vil øge trivslen og den sociale stabilitet i området. I projektplanen kommer denne forestilling også til udtryk i forbindelse med delprojektet *Hej nabo* – gennem et fokus på det mellemmenneskelige møde og udviklingen af venskaber og naborelationer. Det beskrives således:

"Flere beboere har allerede nu forskellige ideer til aktiviteter i afdelingen f.eks. filmklub, jobvejledning, pilatetræning, oprettelse af Natteravne-forening, motionsrum, værested for børn/unge, lektiecafé, kvindeforening osv. Der er også mulighed for at opstarte en mindre social-økonomisk virksomhed i området med beskæftigelse som hovedoverskrift. Disse aktiviteter/foreninger giver mulighed for flere kontakter og venskaber blandt beboerne, mere liv i området når langt flere beboere bruger fællesarealer og beboerlokaler, samt i sidste ende bedre naboskab og større trivsel hos den enkelte beboer." (Projektplan, 4).

Her trækkes også på antagelsen om, at det fysiske møde mellem beboere automatisk vil afføde flere sociale relationer. Spørgsmålet er dog, hvordan beboerne opfatter deres naborelationer, og hvad et styrket naboskab reelt kan forventes at forandre i boligområdet.

Som beskrevet i kapitel 4, synes antagelser om den positive virkning af sociale relationer i nabolaget at abonnere på en *'social psychological contact hypothesis'*. Denne hypotese rummer forventningen om, at det at man bor tæt på hinanden, vil føre til, at man lærer hinanden at kende, og vigtigere, at det at kende hinanden automatisk vil føre til, at man nærer omsorg for hinanden. Et af temaerne i baselineundersøgelsen er netop naboskab og netværk, og det konkluderes her, at beboernes lyst til at knytte flere bekendtskaber med nabofæller er stor. Nogle har endda valgt at bo i Gadehavegård, netop fordi man bor tæt og har mulighed for et bredt netværk (Baselineundersøgelse: 14). Dette skal naturligvis ses i lyset af, at de beboere, som har deltaget i opgangsinterviewene, må antages at være beboere med en vis interesse i at møde og lære sine naboer at kende. Projektlederen fortæller således også, at de i forbindelse med undersøgelsen ikke kunne finde deltagere i opgange prægede af alvorlige konflikter:

"Og det er klart, vi blev ikke inviteret ind i de opgange, hvor det er værst. Det gjorde vi ikke. De havde ikke lyst til noget som helst. Der var nogle opgange hvor man absolut – selvom man spurgte fra kælder til kvist, ikke kunne få nogle til at være med." (Projektleder: 7).

Det er dog heller ikke alle de interviewede i baselineundersøgelsen, der er opsøgende i forhold til at skabe nye sociale relationer. Nogle giver udtryk for, at de allerede har et tilstrækkeligt stort netværk i eller udenfor Gadehavegård, og de ønsker derfor ikke nye bekendtskaber. Andre ville flytte, hvis de havde muligheden, men sidder af forskellige årsager 'fast'. Samtidig nævnes en jævnlig udskiftning af beboere, som en væsentlig og ærgerlig faktor for engagementet i forhold til nye naboer (Baselineundersøgelse: 5, 9-10).

Disse betragtninger synes at bekræfte argumentet om en nuanceret tilgang til udfaldet af naborelationer, som en uformel social relation. Beboernes udtalelser viser netop, at ønsket om at knytte tættere relationer til sine naboer i høj grad er et spørgsmål om individuelle vilkår og præferencer. I tråd med diskussion i kapitel 4 ser nogle beboere i baselineundersøgelsen således en fordel i at kunne kigge efter hinandens børn, mens andre synes de har rigeligt hjælp og støtte i deres eksisterende netværk af familie og venner (jf. Curley, 2008: 89-96). Generelt kan det da også bemærkes, at mange af de interviewede beboere mener, at det er beboernes eget ansvar at engagere sig og opsøge mennesker, steder og aktiviteter i boligområdet, hvis man vil lære nye mennesker at kende (Baselineundersøgelse: 9-10). Alt i alt understreger dette, at beboernes brug, oplevelse og erfaring af deres bosteds betydning i deres hverdagsliv, må ansues individuel, og ikke som fælles lokale behov (jf. Mazanti, 2004: 164).

Den teoretiske implikation fremsat i kapitel 4 om 'naboskab' som en særlig sårbar konstruktion, synes videre at have genklang i fortællingerne fra Gadehavegård. Beboernes og projekt-

lederens beretninger peger således på, at oplevelsen af konflikter og den sårbarhed man som beboer har i forhold til sine naboers adfærd har betydning for naboskabet. I baselineundersøgelsen konkluderes det, at særligt uløste konflikter i opgangen eller blokken har stor indflydelse på, om beboerne 'føler sig hjemme'. I forhold til mindre konflikter med andre beboere nævnes f.eks. hundeefterladenskaber, røg, skrald, larm og opmagasinering af genstande i opgangene, mens mere alvorlige konflikter omhandler mistanke om vold, misrøgt af børn, psykisk syge beboere, der kaster med ting, trusler mm. Ifølge undersøgelsen håndterer beboerne disse konflikter forskelligt, nogle går til ejendomskontoret, mens andre konfronterer forulemperen direkte – naturligvis også afhængigt af konfliktens mere eller mindre voldsomme karakter (Baselineundersøgelse: 13). Projektlederen fortæller således også, at der er opgange, som har været stabile i mange år, og som selv organiserer en form for konfliktløsning/opgangsmøder (Projektleder: 9). Samtidig fortæller hun dog, at hun oplever eksistensen af et 'parallelsamfund', hvor beboerne ikke blander sig i hinandens sager, eller ønsker at ordne tingene internt uden myndighedernes indblanding. I forhold til naboskabsrelationens særegne karakter er det således interessant, når hun fortæller, at beboerne generelt undgår at melde oplevelser med vold, hærværk, misrøgt af børn og lignende til myndighederne (Projektleder: 1, 8). Hun fortæller blandt andet:

"Vi arbejder med at sige til folk; jamen hvis du ser noget hærværk, eller hvis du ser noget vold eller noget handel med stoffer, så skal du melde det til politiet selv, du skal jo ringe selv. Men arh... så vil man ikke have politiets indblanding. Det er også en af de ting, vi slås med, at der er et parallelsamfund. Man vil egentlig gerne klare tingene internt. Der er også mange beboere, der ikke stoler på, at samfundet vil dem det godt. Og det er egentlig både borgere med etnisk minoritetsbaggrund, og det er borgere med dansk baggrund, der ser politiet som nogen, man ikke skal snakke med." (Projektleder: 1).

Ovenstående citatet synes først og fremmest, at aktualisere pointen om, at svage sociale relationer imellem naboer indeholder særlige omkostninger, hvis gensidige forventninger til relationen ikke mødes, i kraft af at man bor fysisk tæt på hinanden. Frygten for at blive indblandet i noget, som potentielt kunne blive ubehageligt, kan ud fra dette perspektiv antages at mindske lysten til at indgå i tætte relationer med visse naboer. Hun fortæller videre:

"Jeg har det selv personligt sådan, hvis jeg ser en mor... det oplevede jeg, en mor der slog sit barn midt på græsplanen. Altså okay, over fingrene, men det var et hårdt slag. Så går jeg jo hen og blander mig og siger, det må man altså ikke. Og det burde jeg selvfølgelig også gøre, hvis jeg var hendes nabo, men det gør hendes nabo ikke. Så det er man ikke vandt til herude. Det er i hvert fald nogle af de problemstillinger vi kæmper med herude i det daglige." (Projektleder: 1).

Selvom citatet her udtrykker en ærgrelse over at beboerne ikke blander sig eller melder konkrete hændelser til myndighederne, kan dette måske netop ses som et udtryk naborelationens særegne karakter. Ligeså positive og praktiske fordele gode naborelationer kan bringe med sig, ligeså omkostningsfulde kan dårlige relationer til personer i det nære miljø antages at være (Blokland og Noordhoff, 2008: 121). Spørgsmålet er således også, om beboere i andre 'almindelige' boligområder ikke i lige så høj grad ville være tilbageholdne med at melde deres naboer, og at dette må betragtes som et meget følsomt emne (jf. Juul, 2002: 207). Det kan desuden bemærkes at projektlederen, i en anden sammenhæng, fortæller at hun også selv oplever det som svært, at indberette oplevelser i forhold til alvorlige sociale problemer, som f.eks. misbrug, kriminalitet og misrøgt af børn. Hun oplever det som en stor udfordring, at være den som oplever problemerne på tæt hold, uden at kunne sætte rigtigt ind:

"Altså vi er ikke helt klædt på til det. Og det er noget af det jeg gerne vil arbejde videre med; at kommunen bliver bedre til at klæde os på, som boligsociale medarbejdere. For jeg er ikke socialrådgiver, jeg er projektleder. Jeg er uddannet akademiker, jeg har ikke forstand på hvordan man indberetter, det skal jeg lære. Og det synes jeg der skal gøres noget mere ud af. For det er faktisk os der høre alle historierne. Og det er os der møder ungerne, de 14-årige, der står og er skæve. Det er en del af vores hverdag. Sagsbehandleren oppe på kommunen, hun ser jo ikke 'Ali' når han er skæv, så derfor er det vigtigt at jeg ved hvordan jeg indberetter, og får det gjort, og det er smadder svært at få tid til." (Projektleder: 6). (navne ændret, red.)

Udover at naborelationens særlige karakter kan det således ikke udelukkes, at et kendskab til *hvordan* man indberetter, og hvad det kan have af konsekvenser, også gør sig gældende blandt beboerne. Det kan hertil bemærkes, at der i et nyhedsbrev fra juli 2012 henvises til et tryghedsmøde for beboerne i oktober 2011, hvor nærpolitiet netop var inviteret med for at fortælle om, hvordan man anmelder (Nyhedsbrev – juli 2012).

5.5.2. Utryghed, fordomme og sladder – brobygning internt i boligområdet

Generelt spiller utryghed desuden en stor rolle i beboernes oplevelse af naboskabet i Gadehavegård. I forbindelse med konflikter fokuseres der, som antydnet, blandt beboerne særligt på 'de unge' som årsagen til ballade i kvarteret. Allerede i ansøgningen til Landsbyggefonden beskrives fraværet af mødesteder for de unge, som en kilde til utryghed, hærværk, klager og konflikter mellem unge og ældre beboere (Helhedsplan, 6, 17).

Et gennemgående tema i baselineundersøgelsen er således også, hvordan 'indirekte konflikter' mellem unge og ældre præger Gadehavegård. Her refereres til at mange beboere føler sig utrygge, truede eller provokerede af store grupper af unge i gadebilledet og deres opførsel,

uden at egentlige konfrontationer eller overgreb finder sted. Det beskrives, at når sådanne oplevelser kædes sammen med ting man har hørt fra andre beboere eller læst i avisen, skabes oplevelsen af en reel konflikt. Baselineundersøgelsen tilskriver disse indirekte konflikter mangel på forståelse og tolerance for hinandens kulturer – ikke nødvendigvis på tværs af etniske skel men i ligeså høj grad på tværs af generationer (Baselineundersøgelse: 12). Projektlederen har således også en opfattelse af, at 'historier' blandt de ældre beboere i visse sammenhænge bidrager til at 'blæse en stemning op' og skaber øget utryghed (Projektleder: 4). Her aktualiseres pointen om, at naboskab og naborelationer ligeså vel kan være en kilde til eksklusion, negativ sladder og polarisering mellem beboere, som det kan danne grobund for fællesskab og tillid (Blokland og Savage, 2008: 11, Juul, 2002: 196-213).

I Gadehavegård bliver et vigtigt omdrejningspunkt for helhedsplanen, derfor at 'bygge bro' både på tværs af alder og etnicitet og generelt mellem beboere med etnisk dansk og etnisk minoritetsbaggrund. Ét målrettet tiltag i forhold til at skabe tryghed er delprojektet *De usynlige stier*, hvor unge og ældre i Gadehavegård har mødtes om at lave en film om kvarteret. Et andet initiativ, der skal modvirke en stigende polarisering mellem unge og ældre beboere, er afholdelsen af 'tryghedsmøder' mellem de unge drenge og de etnisk danske ældre beboere. På tryghedsmøderne får de unge og ældre mulighed for at mødes og tale sammen, og de skal blandet andet indgå i fælles gruppearbejde (Projektleder: 3-4). Det primære resultat er ifølge projektlederen, mere tryghed – både for de unge drenge og for de ældre beboere. Samtidig står det dog klart, at det i første omgang er de beboere, som *selv* har deltaget i tryghedsmøderne, der får noget ud af det. Dertil kommer, at en 'hårde kerne' både blandt unge og ældre, ikke ønsker at deltage i denne type aktiviteter. Adspurgte, hvad projektlederen mener, at der kommer ud af disse møder svarer hun:

"Tryghed. Mere tryghed. (...) jeg tror, at man får rigtig meget ud af det. Hver enkelt beboer får meget ud af det, når de har været med i sådan noget. Og drengene siger faktisk også... de føler også en større tryghed ved at bo her og være her, fordi nu ved de, at 'fru Hansen' ikke er så bange mere. Og også det der med at Hanne går forbi drengene og siger "Hej", fordi hun kender Nadin. Så kan man ligesom ånde lidt ud." (Projektleder: 4). (Navne er ændret, red.)

På trods af, at naborelationer må anskues som et selvvalgt og individuelt anliggende, lægger de mange konflikter og følelsen af utryghed blandt beboerne således op til at arbejde for, at styrke uformelle sociale relationer mellem forskellige beboergrupper. Dette er i øvrigt i overensstemmelse med en rapport om konflikter i boligområder, der netop peger på at man kan forebygge konflikter og oplevelsen af utryghed, f.eks. mellem unge og ældre, ved at styrke

netværk og social relation i boligområdet (Børresen, 2008: 6-8). Unde helhedsplanen handler aktiviteter som nabotræf (jf. afsnit 5.4.1), derfor heller ikke kun om borgerinddragelse, men i høj grad om at facilitere mødet mellem beboere på tværs af etnicitet. Projektlederen fortæller i denne forbindelse:

”Det er en stor udfordring at få folk til at mødes på tværs. Det er noget af det vi prøver at få folk til hele tiden, og det tror jeg man gør de fleste steder faktisk – at prøve at få de gamle beboergrupper, de danske beboere, til at møde de etniske beboere, og finde ud af, at man er ikke så forskellige. Få dem til drikke kaffe sammen, få dem til at snakke sammen. Det er en stor udfordring også. Der er meget modstand på det – især fra de danske, men også fra de etniske. Der huserer rigtig mange fordomme fra begge sider.” (Projektleder: 4).

Som citatet antyder, er det en klassisk disciplin og udfordring i det boligsociale arbejde, at få beboerne til at mødes på tværs af etniske skel. I tråd hermed fortæller projektlederen, at det, at ’begge sider’ møder op til et nabotræf, ikke betyder at de også snakker sammen, og at disse processer tager tid (Projektleder: 15). Det kan derfor ses som en vigtig målsætning i helhedsplanen, at styrke relationer og samspillet mellem beboere i Gadehavegård. I forhold til social kapital-teoriens positive forventninger til udfaldet af formelle og uformelle sociale relationer, bliver dette i Gadehavegård til et spørgsmål om at styrke brobyggende relationer på tværs af alder og etnicitet, og i mindre grad om at skabe svage bånd til personer med ’flere ressourcer’. På trods af intentionen i den oprindelige ansøgning til Landsbyggefonden om at kæde beboernes hverdagsliv og muligheder sammen lokale aktører i form af skolen, teateret, teknologisk institut osv., synes projektet således i første omgang at have nok at gøre, med at ’bygge bro’ internt i boligområdet (Helhedsplan: 3, 10). På denne måde kan Mennesker mødes i Gadehavegård synes at sætte ind, hvor problemet opleves som størst. For de beboere, som deltager, skaber denne type møder uformelle sociale relationer, og derigennem større tryghed og trivsel for den enkelte. Pointen er dog også, at det ikke kan forventes, at alle beboere ønsker at deltage i sådanne initiativer – og i særdeleshed dem som kunne have allermest brug for det.

5.5.3. Opsamling

Erfaringerne fra Gadehavegård synes alt i alt at aktualisere diskussionen af naboskab som en særegen uformel social relation. Det at bo tæt sammen får betydning for hvordan og hvorvidt, man ønsker at opbygge sociale relationer til sine naboer – både for dem som gerne vil og ikke vil. Direkte og indirekte konflikter i opgangene samt mellem kvarterets unge og ældre beboere, spiller en afgørende rolle for, hvordan beboerne oplever deres relation til andre beboere og

særligt dem, der ikke ligner én selv. Brobyggende relationer internt i boligområdet bliver derfor til et spørgsmål om at få mennesker til at mødes på tværs af aldersmæssige og etniske skel – og ikke at få mennesker til at mødes på tværs af sociale og økonomiske lag. Dialog og kendskab til hinanden bliver et vigtigt redskab til at mindske følelsen af utryghed og til at forebygge konflikter, og de brobyggende relationer skal i første omgang skabe øget social stabilitet. I en social teoretisk optik kan færre konflikter i kvarteret kan desuden antages at styrke fælles normer, tillid og gensidighed i beboernes relationer, der muliggør en videre udnyttelse af relationer på tværs af etniske og aldersmæssige skel. Alt i alt synes ovenstående således at bekræfte de teoretiske implikationer i forhold til naboskabets særlige karakter, og at beboernes brug og oplevelse af deres bosted i deres hverdagsliv altid vil afhænge af deres individuelle forhold og præferencer. Samtidig kan behovet for at styrke brobyggende relationer på tværs af alder og etnicitet dog ses som en nødvendigt, for at mindske beboernes oplevelse af utryghed i kvarteret.

5.6. Social kapital i Gadehavegård

I forlængelse af diskussion af naboskab og brobyggende relationer på tværs af alder og etnicitet er det interessant, hvordan beboernes øvrige deltagelse i netværk og aktiviteter i boligområdet får betydning for deres trivsel og oplevelse af handlekapacitet. Som argumenteret for i kapitel 4, er sociale relationer og netværk komplekse og kan ikke entydigt beskrives som afgrænsende (stærke) eller brobyggende (svage). I dette afsnit rettes blikket derfor mod den kvalitative betydning af forskellige former for netværk – både internt og eksternt – og deres betydning for social stabilitet og mobilitet i en social kapital-optik.

5.6.1. Afgrænsende og brobyggende netværk

Begrebet 'social kapital' nævnes kun direkte én gang i begyndelsen af ansøgningen til Landsbyggefonden. Her henvises til en forudgående beboerundersøgelse, der viser at andelen af beboere engageret i foreningslivet, klubber og beboerdemokratiet i gadehavegård er markant lille og peger på en *"manglende social kapital"* (Helhedsplan, 3). Et fokus på at fremme social kapital gennem aktiv deltagelse og netværksdannelse videreføres i projektplanen i form af en række kvantitative succeskriterier; som at *"10% af beboerne deltager aktivt i projektet og at 30-40% deltager passivt"*, og at *"der skabes 10 nye netværk/foreninger"*, og *"at der indkommer 40 forslag til konkrete projekter, hvoraf 15 projekter realiseres og 4-5 bliver permanente."* (Projektplan, 4). Mens sådanne kvantitative resultatmål kan ses som et ufravi-

geligt krav fra donorer som Landsbyggefonden, er det som problematiseret i kapitel 4 i højere grad *kvaliteten* end *kvantiteten* af netværk, der er interessant for, hvordan social kapital udveksles og får betydning (Blokland & Savage, 2008: 5). Udover aktiviteter, som tryghedsmøder og nabotræf, findes der således også forskellige netværk og aktiviteter i Gadehavegård, som ikke har en 'brobyggende' men i højere grad en 'afgrænsende' karakter. Spørgsmålet er, hvilken *kvalitativ* værdi disse netværk tilfører den enkelte beboer og boligområdet som helhed.

I forhold til aktiviteter, der eksisterede forud for helhedsplanen, peger baselineundersøgelsen såvel som projektlederen på bankoklubben 'Optimisten' og beboercaféen 'Gadehjørnet', som klubber eller 'aktiviteter', der primært henvender sig til et ældre og etnisk dansk beboersegment (Baselineundersøgelse: 18-19; Projektleder: 12). Beboernes og projektlederens fortællinger giver et indtryk af, at beboerhuset er et velfungerende mødested, der bidrager til at skabe sociale netværk blandt denne gruppe af beboere. Omvendt gives det hos projektlederen og visse beboere udtryk for, at netværket opleves som ekskluderende på andre beboergrupper. I baselineundersøgelsen peger flere beboere f.eks. på, at de ikke kommer i beboerhuset, da de oplever, at stemningen og menuen i cafeen udelukkende imødekommer de ældre danske beboere. Beboere med etnisk minoritets baggrund, men også etnisk danske familier eller personer med små børn, føler sig derfor ikke velkomne (Baselineundersøgelse: 18). Også projektlederen peger på de muligheder beboerhuset rummer for forskellige andre aktiviteter, men at der ikke er et ønske fra caféens side, om at ændre på f.eks. menuen eller brugen af huset (Projektleder: 12). Dette tydeliggør, hvordan lokale aktiviteter både kan virke inkluderende og styrke lokal integration, men også kan være med til at skabe insider/outsider status inden for den lokale ramme (Blokland og Savage, 2008: 11).

At den fastansatte kok i caféen finansieres på årlig basis af ejendomskontoret synes således også at afspejle en prioritering fra ejendomskontoret/boligorganisationens side, om hvilke aktiviteter, der anses som ønskværdige i boligområdet. Af netværk som er kommet til under helhedsplanen kan nævnes en *pigeklub*, primært med piger med etnisk minoritetsbaggrund, og en nu, forhenværende *kvindeklub*, der bestod primært tyrkiske kvinder, et *forældrenetværk*, en *hundeejerforening*, en *musikgruppe* og en *sportsklub/træningssted*. Andre aktiviteter tæller som allerede nævnt en ugentlig *filmklub* for børn og en ugentlig *børneaktivitet* i beboerhuset mm. Flere af disse netværk kan i en social teoretisk-optik betegnes som 'afgrænsende', og dermed som i første omgang som positive i forhold at støtte medlemmerne i deres hverdagsliv (*getting by*). På trods af helhedsplanens målsætning om at fremme brobyggende

netværk (jf. kriterierne til projektpuljen) peger projektlederen da også på samværet, f.eks. mellem kvinderne i kvindeklubben, som noget udpræget positivt (Projektleder: 14). I forhold til pigeklubben handler den etniske sammensætning desuden om, at der bor meget få etnisk danske teenagepiger i Gadehavegård, og at de som bor der typisk anvender fritidstilbud uden for kvarteret. I stedet for at fokusere på disse netværks etniske afgrænsende karakter, fokuserer projektlederen således på den kvalitet netværket rummer for de piger, der deltager deri (Projektleder: 5, 15). Andre netværk, som f.eks. *hundeejerforeningen* og *forældrenetværket*, kan ligeledes antages at danne grobund for nye stærke og svage bekendtskaber, selvom medlemmerne forventeligt vil være fra samme beboersegment. F.eks. synes hundeejerne at være særlig udskældte af andre beboere, og de kritiseres løbende i baselineundersøgelsen for en manglende respekt overfor renholdelsen af udendørsarealer ved at lufte hunde ureglementerede steder og ikke at fjerne hundeefterladenskaber (Baselineundersøgelse: 8, 20). Deres netværk kan således antages at styrke en intern og afgrænsende fællesskabsfølelse, men også positivt ses som en styrkelse af gruppen, i forhold til deres 'politiske' repræsentativitet i Gadehavegård.

Ud fra en nuanceret forståelse af svage og stærke netværksrelationer, som argumenteret for i kapitel 4, kan det heller ikke afvises, at disse afgrænsende netværk kan danne grobund for både stærke og svage ressourcefulde sociale relationer, der kan tilføre den enkelte beboer ny viden og information (*getting ahead*). En egentlig analyse af, hvordan beboerne reelt trækker på og drager nytte af deres sociale netværksrelationer kræver dog et langt mere dybdegående empirisk grundlag, end det der ligger til grund for denne analyse. Det kan derfor her blot bemærkes, at man med fordel kan bevare et nuanceret blik for, hvordan den enkelte beboer udnytter sit netværk – ikke kun i hverdagslivet, men også som en ressource der potentielt kunne fremme social mobilitet (jf. Curley, 2008; Blokland & Noordhoff, 2008).

Disse betragtninger understreger kompleksiteten i netværk og sociale relationer i forhold til at være afgrænsende og brobyggende, da kvaliteten af disse netværk vil afhænge af, fra hvilket perspektiv man anskuer dem. Dette står forsat i kontrast til projektpuljens krav om, at nye aktiviteter skal bidrage til at skabe brobyggende relationer. Omvendt kan man argumentere for, at der allerede eksisterer et vist antal velfungerende afgrænsende netværk i Gadehavegård, og at konflikter og utryghed giver grund til også at styrke de interne brobyggende relationer (jf. afsnit 5.5.2). I en social teoretisk-optik kan de brobyggende aktiviteter således ses som en vej til, at mindske den negative virkning af afgrænsende netværk i form af en mindsket sammenhængskraft i det samlede boligområde (Rasborg, 2011: 83). Hermed bekræfter

situationen i Gadehavegård på sin vis antagelsen om, at udsatte boligområder rummer flere 'afgrænsende' end 'brobyggende' netværk, selvom det, som anført ovenfor, ikke siger noget om hvor *stærke* og *svage* relationerne i de forskellige netværk er.

5.6.2. Individuel og aggregeret social kapital

Spørgsmålet er dog forsat, hvad denne deltagelse og netværksaktivitet kan forventes at forandre for det samlede boligområde. Eller mere konkret, hvordan forventes den enkelte beboeres netværksdeltagelse at omdannes til 'aggregeret' social kapital for boligområdet Gadehavegård? Den umiddelbare forestilling i det boligsociale arbejde synes at være, at opbygningen af fælles normer, tillid og netværk har en positivt afsmittende effekt på kvarteret. Dermed bliver boligområdet mere attraktivt, hvilket fastholder og tiltrækker flere 'ressourcestærke' beboere. Igen forventes tilstedeværelsen af ressourcestærke beboere at have en afsmittende effekt på de 'ressourcesvage' beboere, ved at tilføre muligheder for nye netværksrelationer, der bygger bro på tværs af sociale og økonomiske lag, og dermed bidrager med viden og information – f.eks. i forhold til uddannelses- og jobmuligheder (Blokland & Savage, 2008: 107). I forhold til Gadehavegård kommer denne målsætning til dels til udtryk i ansøgningen til Landsbyggefonden i en fremtidsvision for boligområdet:

"De mange indsatser, har betydet at kvarteret har gennemgået et "hamskifte", der pludselig gør det interessant og attraktivt at flytte til Gadehavegård. (...) Det betyder ikke at kvarteret er uden problemer, selvom arbejdsløsheden er faldet, og det er de ressourcestærke der flytter ind i stedet for at flytte ud."
(Helhedsplan: 10).

I den aktuelle implementering af helhedsplanen synes fokus dog som nævnt, at være rettet mod at skabe social stabilitet – ved at styrke interne brobyggende relationer, og ad denne vej øge beboertilfredsheden og gøre boligområdet mere attraktivt for dem, som bor der. Derimod er der hverken i projektplanen eller i projektlederens fortællinger er fokus på at skabe social mobilitet – forstået som at få folk i beskæftigelse eller andet, der kan forbedre deres socio-økonomiske situation. På trods af at beskæftigelse således er ét af tre fokusområder i ansøgningen til landsbyggefonden, er dette siden hen nedprioriteret i forhold til nuværende delprojekter. Fravalget af beskæftigelsesindsatser synes at skyldes flere faktorer: Som påpeget af den boligsocial ansvarlige er mulighederne for beskæftigelsesfremmende indsatser under helhedsplanerne ofte begrænset til lommepengejobs for de unge under 18, da øvrige tilbud og indsatser kræver adgang til de redskaber, der er forankret i kommunen (Boligsocial ansvarlig: 9). Projektlederen antyder desuden, at de gerne ville i gang med noget socialøkonomisk virk-

somhed, men endnu ikke har haft mulighed for at prioritere det (Projektleder: 12). I forhold til intentionen om at styrke områdets attraktivitet sådan at færre 'ressourcestærke' flytter væk og flere flytter ind, siger projektlederen desuden:

"Det er ikke de ressourcestærke, der flytter ind. Der må jeg sige. Altså, jeg har troen på, at det boligsociale kan gøre noget for det enkelte menneske, og for den enkelte familie, det tror jeg helt sikkert, at man kan. Området kan også være med til at skabe noget udvikling, og man kan også i samarbejde med kommunen udvikle samarbejdet omkring afdelingen, omkring børn og unge, og man kan være med til at udvikle de tilbud, der er i området – klubben og sådan noget. Og det synes jeg, at vi er rigtig godt i gang med på mange måder. Men det der med at tiltrække og fastholde de ressourcestærke beboere... Som jeg kan se det, så er det altså nogle andre ting, der afgør, om folk bliver boende eller ej. Hvis du har råd til at købe hus, så køber du hus, hvis dine børn er blevet store og lejligheden er blevet for stor, og du er træt af alle de unger, der render rundt og larmer, så finder du da et andet sted. Og altså der har været nogle store undersøgelser, de sidste par år, der har man jo konkluderet, ja, det boligsociale hjælper, det hjælper folk ud af deres dårlige livssituation, men så flytter de." (Projektleder: 7-8).

I spørgsmålet om, hvad borgerinddragelse, sociale netværk og aktiviteter kan forventes at forandre i Gadehavegård, tydeliggør dette citat, at det boligsociale arbejde, som projektlederen udtrykker det, er *"en lille spiller i det store spil"* (Projektleder: 8). Både projektleder og den boligsocial ansvarlige i Høje Taastrup Kommune, peger i denne sammenhæng på, at helhedsplanen skal ses som et supplement til de kommunale og individorienterede indsatser. Der er en klar opfattelse af, at helhedsplanens aktiviteter skal være fokuseret på naboskab og sociale aktiviteter, og at dette hverken *kan* eller *skal* løse alle boligafdelingens problemer (Projektleder: 13; Boligsocial ansvarlig: 6).

5.6.3. Eksterne netværk og social mobilitet

Et sidste aspekt i forhold til social kapital-teoriens forventning om at fremme ikke bare social stabilitet men også mobilitet, leder tilbage til diskussionen af 'det lokale' som rammen om beboernes deltagelse og engagement. I relation til den teoretiske distinktion mellem *interne* og *eksterne* netværk er spørgsmålet således, om boligområdet nødvendigvis skal udgøre rammen om aktiviteter i løsningen af de sociale udfordringer, eller om netværk og relationer uden for boligområdet, i visse sammenhænge kan rumme et større potentiale for den enkelte i forhold til at opbygge og udnytte ressourcer i retning af social stabilitet og mobilitet. Den boligsocialt ansvarlige i Høje Taastrup Kommune berører denne problemstilling, når han med henvisning til en erfaring fra Taastrupgård diskuterer fordele og ulemper ved at placere en ungdomsklub indenfor/udenfor boligområdet. Han peger her på, at man i Taastrupgård valgte

at etablere en ny ungdomsklub *uden* for kvarteret, efter den forhenværende klub i boligområdet blev brændt ned. Han forklarer, at de siden er blevet kritiseret herfor, da det betyder at der efterfølgende ikke har været ret mange af de unge i Taastrupgård, der går i klub. For at overkomme denne udfordring, har kommunen nu valgt at etablere et 'opsamlende' tilbud i Taastrupgård, men hvor de unge stadig skal *ud* af boligområdet for at lave konkrete klubaktiviteter (Boligsocial ansvarlig: 14). Den boligsocial ansvarlige konkluderer i denne sammenhæng:

"Jeg tror faktisk, at det er ret fornuftigt, at vi ikke skal placere alle aktiviteter i et boligområde. Men hvis vi bare placerer dem uden for, og slet ikke har noget, der fanger op, så kan man også godt miste en masse, for så kommer de ikke derover. Man er nød til at finde en vej igennem det." (Boligsocial ansvarlig: 14).

Enkelte beboere i baselineundersøgelsen peger ligeledes på, at de unge i Gadehavegård, ud over et værested i bebyggelsen og hjælp til lektier mv. fra frivillige beboere, måske har brug for inspiration og stimuli udefra (Baselineundersøgelse: 27-28). Derudover fortæller visse beboere, at de ikke deltager i forskellige aktiviteter i Gadehavegård, alene fordi de foretrækker at benytte tilbud udenfor boligområdet (Baselineundersøgelse: 11). Det kan her bemærkes, at der i et nyhedsbrev til beboerne i juli 2012 beskrives, at der i sammenhæng med oprettelsen af et værested for de unge og i et samarbejde med klubben, skal arrangeres ture for de unge ud af kvarteret – med besøg på f.eks. arbejdspladser og uddannelsessteder (Nyhedsbrev – juli 2012). Den oprindelige målsætning i ansøgning til Landsbyggefonden var således også at forbinde boligområdet med de omkringliggende institutioner og aktører. Med tydelige rødder i ressourcebaserede metoder beskrives intentionen som at mobilisere og skabe synergi, ved at inddrage lokale aktører og virksomheder, som f.eks. nabokvarterer, Gadehaveskolen, Teknologisk Institut og Tåstrup Teater (Helhedsplan: 8). I implementeringen af helhedsplanen synes spørgsmålet om at styrke eksterne netværk dog et godt stykke ad vejen, at handle om projektsekretariatets netværk i forhold til indsatserne i boligområdet (f.eks. samarbejdet med skolen og SSP), og ikke beboernes *personlige* brobyggende netværksrelationer, selvom dette kan ses som en afledt effekt heraf. Det kan dog ikke udelukkes, at f.eks. delprojektet De usynlige stier har styrket beboerens forbindelse til Taastrup Teater, eller at opmærksomheden omkring forskellige aktiviteter og arrangementer på Gadehaveskolen har styrket forældre og børns brug af skolen.

Pointen er her, at det er risikabelt udelukkende at se boligområdet som en positiv ramme om dannelsen af sociale netværk, med en risiko for ikke at anerkende potentialet i relationer og aktiviteter udenfor boligområdet. Hermed menes ikke, at helhedsplanen i Gadehavegård ikke

har blik for eksterne muligheder for beboerne, men at helhedsplanerne som værktøj i sig selv bidrager til at holde fokus på miljøet internt i boligområdet. Dertil kommer at både beboernes og helhedsplanens relationer til eksterne aktører og lokale institutioner kan ses, som et vigtigt led i at sikre, at den opbyggende sociale kapital i området bliver institutionaliseret og dermed forankret. Dette kan i sidste ende ses som en forudsætning, for en optimal udnyttelse af de individuelle og kollektive empowerment processer helhedsplanens aktiviteter bidrager til, og som en nødvendighed for at sociale og økonomiske udfordringer ikke forhindre en udnyttelse heraf (mere om dette i kapitel 6).

5.6.4. Opsamling

Den grundlæggende præmis for social kapital-teorien er forventningen om, at flere sociale netværk og relationer vil tilføre beboerne, og i aggregeret form boligområdet, mellemmenneskelige ressourcer, og dermed social kapital, som følge af opbygningen af fælles normer, gensidighed og tillid. Forventningen til netværksdeltagelsen i Gadehavegård synes dog i første omgang at være at skabe trivsel og tryghed – dvs. social stabilitet. Forskellige beboernetværk af både afgrænsende og brobyggende karakter synes her at tjene forskellige formål og behov hos beboerne. Netværk med beboere, der ligner hinanden eller ikke gør, kan ses som en potentiel positiv ressource for den enkelte beboer i forhold til dagligdags støtte og socialt samvær i regi af f.eks. en kvinde-, banko- eller hundeklub, og kan heller ikke afvises at danne grobund for både stærke og svage sociale relationer. Brobyggende relationer og netværk internt i boligområdet på tværs af alder og etnicitet kan derimod ses som en nødvendighed for at forebygge konflikter mellem forskellige beboergrupper samt afgrænsende netværks potentielt ekskluderende karakter. En nuanceret og kvalitativ tilgang til netværksdannelsen i udsatte boligområder, betyder også at netværk uden for boligområdet kan overvejes som en vej til at løse sociale udfordringer. Afsluttende bliver spørgsmålet, hvordan man sikre en institutionalisering af den sociale kapital som opbygges i de forskellige netværk i boligområdet – for at sikre en forankring og bæredygtig udnyttelse heraf til fordel for det samlede boligområde.

5.7. Case analysens konklusioner

Den sociale helhedsplan Mennesker mødes i Gadehavegård har som sit vigtigste formål, at fremme frivillighed og engagement hos beboerne i boligområdet Gadehavegård. Helhedsplanen har også, som navnet antyder, fokus på det mellemmenneskelige møde, og på forventningen om at et styrket naboskab vil øge trivslen i området. Deltagelse og ejerskab i forhold til

udviklingen i kvarteret søges styrket gennem forskellige borgerinddragende processer og sociale aktiviteter, som nabotræf, sociale arrangementer og etableringen af formelle og uformelle netværk. Gennemgående kan der således spores en inspiration fra ideer om både empowerment, ressourcebaserede metoder og social kapital-teoriens positive forventninger til udbyttet af sociale netværksrelationer. Erfaringerne fra implementeringen af helhedsplanen viser dog, hvordan nogle beboere tydeligt har mere social kapital at investere i disse processer end andre. På trods af at helhedsplanen arbejder med en bred vifte af tiltag og aktiviteter, der tiltaler og tilgodeser forskellige former for viden og sociale kompetencer, er den aktive del af beboere stadig et mindretal. For dem, som indgår i de forskellige aktiviteter, kan dette bidrage til en individuel empowerment-proces for den enkelte beboer. Spørgsmålet er dog, hvordan også de udsatte beboere, der oftest ikke tager del i borgerinddragelsen, kan få glæde af disse metoder. Samtidig udfordres en forestilling om et lokalt værdifællesskab, som et naturligt afsæt for beboernes deltagelse og engagement, af divergerende problemforståelser indenfor og udenfor kvarteret. Indsatserne under helhedsplanen kommer derfor til at handle om at mediere og bygge bro mellem de forskellige beboergrupper, og om at 'skabe' et fællesskab og ejerskab i forhold til udviklingen af boligområdet. Den fragmenterede beboersammensætning – særligt på tværs af etniske og aldersmæssige skel – afspejles desuden i nogle af beboernes oplevelse af netværk og aktiviteter i boligområdet som ekskluderende.

Endvidere peger analysen på, at beboernes ønske om tættere relationer til deres naboer først og fremmest afhænger af individuelle præferencer. Samtidig påvirker oplevelser af konflikter og 'ballade', der oftest tilskrives de unge i kvarteret, beboernes tilhørsforhold til kvarteret. Det at bo tæt har således både positive og negative konsekvenser, hvilket bekræfter antagelsen om naborelationer, som en særlig sårbar konstruktion. Tilstedeværelsen af flere 'afgrænsende' netværk i kvarteret blandt beboere udgør således en potentielt positiv ressource for den enkelte beboer i forhold til dagligdags støtte og socialt samvær. Disse kan også potentielt danne grobund for både stærke og svage netværksrelationer. Brobyggende sociale relationer internt i boligområdet kan derimod ses som en nødvendighed for at imødegå konflikter mellem beboergrupper – særligt mellem de unge og ældre beboere, og for at opbygge fælles normer, tillid og gensidighed, som en forudsætning for en videre styrkelse af social kapital i kvarteret. Helhedsplanens primære opgave bliver derfor at styrke brobyggende relationer mellem beboerne på tværs af aldersmæssige og etniske skel, og ad den vej skabe mere tryghed og trivsel for beboerne.

Et fokus på borgerinddragelse og sociale netværk synes således i første gang anvendeligt i forhold til at løse udfordringer i forhold til samspillet og relationen mellem beboerne. Spørgsmålet er dog, hvad disse processer kan forandre for boligområdet på længere sigt. Her synes case analysen at pege på behovet for yderligere at styrke samspillet mellem det bolig-sociale arbejde, f.eks. i regi af helhedsplanerne, den ordinære drift af boligområderne og de ordinære kommunale indsatser. Dertil kommer, hvordan et blik for de omkringliggende samfundsmæssige forhold og muligheder også må inddrages, hvis beboernes aktive deltagelse og individuelle handlekapacitet skal kunne omsættes til mobiliserende 'social kapital'. Dette ligger op til den videre diskussion i kapitel 6 af, hvordan boligsociale strategier om borgerinddragelse og netværksdeltagelse kan tænkes ind i en bredere samfundsmæssig ramme og kontekst for socialt arbejde.

6. Fra individuel handlekapacitet til institutionel forankring: Hvad kan aktive beboere forandre?

I dette kapitel diskuteres afsluttende, hvordan et fokus på aktive beboere boligsociale arbejde, såvel som case analysens konklusioner, kan tænkes ind i en bredere samfundsmæssig ramme. Spørgsmålet er, hvordan forventningen om at styrke udsatte boligområder ved at øge beboernes handlekapacitet harmonerer med de generelle erfaringer fra boligsociale indsatser, samt hvilke implikationer en individualisering og stedsliggørelse af sociale problemer i bypolitikken har for forventninger til empowerment-processer og ressourcemobiliseringens frigørende potentiale. For at diskutere disse temaer opsummeres først en række generelle erfaringer fra boligsociale indsatser med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk. Dernæst diskuteres et fokus på aktive beboere i forhold til en bredere ramme for socialt arbejde og aktivt medborgerskab, og til sidst diskuteres, hvordan forventninger til empowerment-processer og aggregeret social kapital med fordel kobles et begreb om institutionel kapacitetsopbygning.

6.1. Generelle erfaringer med borgerinddragelse og sociale netværk

Selvom der er bred enighed om, at de boligsociale indsatser siden 1990'erne har bidraget til at bremse en negativ udvikling i en lang række boligområder, er der samtidig en erkendelse af, at enkeltstående projekter langt fra har kunne løse alle problemer. Evalueringerne af de større byudvalgs- og kvarterløftindsatser i 1990'erne – med fokus på både sociale, fysiske og økonomiske forbedringer – peger f.eks. på, at en helhedsorienteret indsats havde formået at undgå en forværring af problemerne, men at der var brug for endnu mere tid og flere ressourcer, hvis udviklingen skulle forankres og skabe bæredygtige boligområder på lang sigt (Andersen og Skifter Andersen, 2004: 14-16). Andre evalueringer og erfaringsopsamlinger peger på, at flere forskellige indsatser både i 1990'erne og i 00'erne har haft en positiv betydning for de involverede beboere. Der peges dog også på en række generelle udfordringer – f.eks. i forhold til samarbejdet mellem lokale aktører, projekternes tidsafgrænsning, mobilisering af frivillige, inddragelse af udsatte beboere, og vægtningen af brede og målrettede aktiviteter.

I forhold til samarbejdet mellem lokale aktører peger flere evalueringer således på vanskeligheder med at forankre et bæredygtigt samarbejde mellem kommune, boligorganisation og midlertidige projektindsatser. Dette gælder både byudvalgsindsatsen i 1990'erne i forhold til beboerrådgiverordningen og 'modelområder' (Vestergaard, 2004: 192-193; Mazanti, 2004a: 17-24), såvel som nyere undersøgelser af det boligsociale arbejde under helhedsplanerne mv.

(CFBU, 2011; 6-7; Fallov, 2006: 311-319; Tortzen, 2008: 124-125). Generelt peges på udfordringen med at etablere en fælles forståelseshorisont blandt de lokale aktører indenfor en kortere tidshorisont (2-5 år). Dette gælder både i forhold til offentlige aktører som kommunen, hvor samarbejdet også opleves som begrænset af knappe ressourcer, og i forhold til at have tid til inddrage beboerne forud for formuleringen af projekter (Vestergaard, 2004: 191-193; Mazanti, 2004a: 17, 24; Højgård Jensen et al, 2010: 37). Dilemmaet i forhold til tid og borgerinddragelsesprocesser genfindes også i en anbefaling fra Center for Boligsocial Udviklings (CFBU) i erfaringsopsamling fra 2010, om at sørge for god tid til at informere og inddrage beboerne i startfasen af indsatserne (Frederiksen et al, 2010: 10).

Udfordringer i forhold til at danne en fælles forståelseshorisont gælder således på flere niveauer. Ifølge Fallov (2006) er udfordringen blandt andet, at overkomme forskellige kulturelle normer og arbejdsgange mellem et offentligt bureaukratisk system og en projektarbejdsform, der gør det svært at opbygge et ejerskab på tværs af de traditionelle sektoropdelinger (Fallov, 2006: 311-319). En nyere resultatevaluering fra CFBU af 160 boligsociale helhedsplaner peger desuden på, at en tværgående koordinering i forhold til børn og unge rummer nogle særlige udfordringer i forhold til at optimere indsatserne og sikre informationsudveksling (CFBU, 2011: 6-7). Samarbejdsvanskeligheder findes dog også indenfor boligområderne. I forbindelse med det profilerede Urbanprogram i Århus Vestby (2002-2007) peges f.eks. på, hvordan en gennemgående borgerinddragende og anerkendende tilgang oplevedes som en stor udfordring for boligorganisationerne og det etablerede beboerdemokrati (Tortzen, 2008: 124-125). Urbanprogram fremhæves alligevel, som et vellykket eksempel på en empowerment-orienteret områdebaserede indsats – med gode erfaringer fra en langsigtet satsning på opbygning af lokale netværk og 'deltagelseskompetencer', og med en succesfuld inddragelse og mobilisering af et stor antal borgere og lokale aktører. Succesen tilskrives således netop et stærkt projektsekretariats vedholdenhed i forhold til borgerinddragelsen, samt opbakning fra Århus Komme i form af tillid, fleksibilitet og autonomi (Andersen, 2008: 40, 43; Klemmensen, 2008: 197). Konklusionen er således gennemgående, at det godt kan lade sig gøre at danne fælles fodfæste, men at det tager tid og kræver engagement og opbakning på flere niveauer. Selvom flere af de evaluerede indsatser har en anden form og finansiering end de boligsociale helhedsplaner, synes disse udfordringer desuden at være i tråd med konklusionerne fra case analysen af Mennesker mødes i Gadehavegård.

I forhold til indsatser med fokus på borgerinddragelse og sociale aktiviteter konkluderes det dog også i en række evalueringer, at det *er* lykket at få beboerne til at deltage i processer og

aktiviteter. Mange af de evaluerede aktiviteter har endvidere haft fokus på at skabe relationer på tværs af alder og etnicitet – ligesom i Mennesker mødes i Gadehavegård. En gennemgående succesfuld aktivitet er også etableringen af væresteder eller klubber for børn/unge – herunder lektiehjælpstilbud. Det nævnes dog gennemgående, at det er svært at mobilisere frivillige samt at finde egnede lokaler og faciliteter. En central udfordring i forhold til borgerinddragelse og sociale netværksstrategier er således også, at det ofte er de samme beboere, der deltager i aktiviteterne, som i forvejen var aktive i boligområdet – f.eks. i det beboerdemokratiske arbejde (Vestergaard, 2004: 192-193). I øvrigt understreges det flere steder, at beboernes ønske om at deltage i diverse aktiviteter i deres boligområder langt for kan tages for givet, og i høj grad afhænger af individuelle præferencer – f.eks. i forhold til tid og interesser uden for boligområdet (Møberg Jørgensen et al: 2008, 72; Mazanti, 2004a: 22-23; Juul, 2002: 193). Her kan drages en parallel til case analysen af Gadehavegård, der peger på at det ofte er de samme beboere som er aktive i forskellige sammenhænge, og at beboernes oplevelse og anvendelse af tilbud og aktiviteter i boligområdet i vid udstrækning er præget af individuelle forhold og præferencer.

Samtidig peges gennemgående på vanskeligheder med at inddrage og skabe kontakt til udsatte beboere, som misbrugere og psykisk syge (Vestergaard, 2004: 192; Mazanti, 2004a: 19-22). I forhold til Byudvalgsindsatsen er det således interessant, at man efter første runde af indsatsen med fokus på brede og almene indsatser konkluderede, at de 'svage' beboergrupper ikke kunne forventes at få gavn her af. I anden runde valgte man derfor at lave indsatser specifikt rettet mod disse beboere. Det konkluderedes dog efterfølgende, at der var bred enighed blandt de involverede aktører om, at det primære ansvar for disse beboere forsat skulle ligge hos kommunen. Evalueringen viser således, at der generelt *ikke* var fokus på mobiliseringen af udsatte beboere – hverken i forhold til de brede aktiviteter eller målrettede aktiviteter for denne gruppe (f.eks. 'hjælp-til-selv-hjælpsprojekter') (Mazanti, 2004a: 19-22). I forlængelse heraf sættes der flere steder fokus på vægtningen mellem brede og målrettede aktiviteter, som betydningsfuldt for beboernes opbakning til indsatserne (Vestergaard, 2004: 193). Igen ligger disse erfaringer i forlængelse af case analysen af Mennesker mødes i Gadehavegård, og udfordringer i forhold til at navigere mellem forskellige beboergruppers forventninger.

I forhold til at vurdere 'effekten' af denne type indsatser, afhænger dette dog, som nævnt af CFBU, i høj grad af *hvilke succeskriterier* man måler i forhold til. Som CFBU bemærker, lægger indsatser med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk op til at evaluere effekterne i forhold til 'bløde' faktorer og små fremskridt – og ikke kun overordnede målsætninger

som beskæftigelsesgrad eller en ændret beboersammensætning (Frederiksen et al, 2010: 6-7). Inddragelsen af ovenstående erfaringer bidrager således i første omgang til at illustrere, hvordan mange af de udfordringer og succeser, der opleves i Gadehavegård kan genfindes i andre boligsociale indsatser med fokus på borgerinddragelse og sociale netværk. Selvom erfaringerne fra de borgerinddragende og netværksfremmende indsatser peger på, at de kan styrke trivsel og livskvalitet for den enkelte beboer, er spørgsmålet således forsat, hvad man vil med det boligsociale arbejde på længere sigt. Dette ligger op til diskussionen i det følgende afsnit af, hvordan en forsat brug af midlertidige indsatser med fokus på aktive beboere kan indtænkes i en bredere samfundsmæssig ramme for det (bolig)sociale arbejde.

6.2. Individuel kapacitetsopbygning som medborgerskabsstrategi

I en international kontekst argumenterer Blokland og Noordhoff for, at den politiske relevans af begrebet social kapital i dag knytter sig til ønsket om at styrke selvhjælp og støttegrupper, som et supplement til formelle velfærdsordninger - *'filling the welfare gap'*. Indsatser rettet mod at styrke naboskab og lokale netværksrelationer kan således ses som en populær metode til at *'hjælpe folk til at hjælpe hinanden'* (Blokland og Noordhoff, 2008: 105,120). I en dansk sammenhæng argumenterer Fallov (2011) på samme måde for, at den nuværende orientering mod 'aktive beboere' i boligsocialt arbejde kan ses som en italesættelse af empowerment- og deltagelsesperspektivet ud fra en strategi om at styrke det enkelte individs kapacitet til at forbedre egen livssituation. Ifølge Fallov afspejler udviklingen i bypolitikken siden 1990'erne en generel individualisering af socialpolitikken og en forestilling om selvforsørgelse og arbejdsmarkedstilknytning som vejen ud af social eksklusion og marginalisering (fra *welfare* til *workfare*). I relation til den bredere udvikling inden for *socialt arbejde* i Danmark findes samme argument hos Kaspar Villadsen, der i *'Det sociale arbejdes genealogi'* argumenterer for, hvordan 1800-tallets filantropiske ideer om selvansvarlighed og moralsk viljestyrke siden 1980'erne er reaktiveret i det sociale arbejde. Ifølge Villadsen er der tale om en generel opblomstring af en medborgerskabsteknologi, der stræber mod at frigøre udsatte borgers urealiserede vilje, og dermed deres *"realisering af sig selv som myndige og autonome borgere"* (Villadsen, 2003: 235). Denne medborgerskabsteknologi kobles til 'det lokale', som den optimale arena for selvrealisering, hvor sociale netværk, familien og frivillige organisationer, i højere grad end staten, ses som problemløserne (Villadsen, 2003: 239-240).

På det boligsociale område synes denne styringsstrategi at harmonere med udbredelsen af metoder med fokus på empowerment, ressourcemobilisering og opbygningen af social kapital

i udsatte boligområder. I forhold til empowerment som *styringsstrategi* kan denne således ses som en vej til at løse dilemmaet mellem styring og autonomi, ved at hævde alene at 'facilitere' socialt udsatte borgers 'selvoprejsning'. I forhold til 1970'ernes kritiske sociale arbejde med at skabe selvrealisering gennem politisk bevidstgørelse argumenterer Villadsen for, at det sociale arbejde i dag opererer med individet som et 'allerede bevidst subjekt'. En empowerment-strategi er således med til at utydeliggøre, hvordan man i det sociale arbejde arbejder for at forme 'klientens subjektivitet' (Villadsen, 2003: 239-243). Dette udfordrer også en forståelse af nutidens boligsociale arbejde, som politisk neutralt, ved ikke grundlæggende at søge at ændre på de problemskabende forhold på samfundsniveau (jf. Hermansen, 1997: 30). Pointen er, at empowerment-strategier og kapacitetsopbygning gennem deltagelse i sociale og politiske netværk ikke kan anskues som frie for magt og værdiladede motiver. I stedet må det boligsociale arbejde, såvel som al anden form for socialt arbejde, således underlægges et kritisk blik for magtdimensionen i mødet mellem den professionelle 'systemrepræsentant' og 'borgeren/klienten' (Järvinen, 2002: 241). Denne diskussion synes særlig relevant i en boligsocial sammenhæng, hvor socialarbejderens rolle som facilitator i en borgerinddragelsesproces, gør magtrelationen endnu mere utydelig. Fallov (2006), Pløger (2004) m.fl. har således i forskellige sammenhænge karakteriseret bypolitikens borgerinddragende fokus, som en 'top-down-styret bottom-up' strategi (Fallov, 2006: 321; Pløger, 2004: 180). Klemmesen (2008) kalder det dog i forbindelse med det førnævnte Urbanprogram en succesfuld '*bottom-linked*' strategi, hvor borgernes og de lokale aktørers ideer har været omdrejningspunktet, men med en styring gennem projektkriterier – f.eks. til brobyggende netværk på tværs af etniske skel (Klemmensen, 2008: 197). I forlængelse heraf ligger et tiltagende fokus på *best practice*, der i denne sammenhæng ligeledes kan ses som et udtryk for politisk selektion gennem '*guidance and knowledge*', og som grundlæggende i strid med intentionen om at lade borgernes ønsker og drømme styre processen (Fallov, 2006: 330; Gonzalez & Healey, 2005: 3). Om borgerinddragelse og beboernes aktive deltagelse i udviklingen af deres boligområde skriver Fallov således: "*Communities are supposed to be engaged in the learning process, but are not empowered to have real influence over what they are supposed to learn, nor how.*" (Fallov, 2006: 335). Dette understreger hvordan empowerment og ressourcemobilisering 'i sin rene form' kan opfattes som vanskelig i sammenhænge, hvor disse processer igangsættes af udefrakommende projekter og indsatser.

Generelt argumenteres her for, at en aktiv beboer-strategi er et udtryk for en medborgerskabs-teknologi, der søger at fremme selvledelse og selvansvarlighed blandt marginaliserede borger

(Fallov, 2010: 19-24). I relation til et social kapital-perspektiv argumenterer Blokland og Noordhoff desuden for, at denne medborgerskabsstrategi bygger på en (liberal) forestilling om at individet i vidt omfang er i stand til at forme sin egen skæbne, samtidig med at der vides alt for lidt om 'fattige borgeres' eksisterende udnyttelse af netværksrelationer, til at kunne tilskrive 'svage' netværksrelationer så stort potentiale (jf. diskussion af '*the strength of weak ties*') (Blokland og Noordhoff, 2008: 105,120). I forhold til vanskelighederne med at inddrage de mest udsatte beboere i disse processer er spørgsmålet derfor også, hvordan disse beboere passer ind i sådan en selvhjælpsstrategi. En accept af deres manglende deltagelse i de borgerinddragende indsatserne synes at understøtte disse metoders potentiel ekskluderende effekt, og rummer en risiko for, at de mest udsatte beboere ikke får del i de socialt innovative metoder. Samtidig rummer en opdeling af indsatserne mellem udsatte og ikke udsatte beboere i boligområdet i en social kapital-teoretisk optik en fare for, at intentionen om en social udveksling mellem 'ressource stærke' og 'ressource svage' beboere og om at skabe større accept af social forskellighed, går tabt (Mazanti, 2004a: 19-22). Dette perspektiv står dog i kontrast til velbegrundede argumenter om behovet for faglighed og professionelle kompetencer i forhold til visse sociale problemer, og for derfor at fastholde de udsatte beboere som en 'kommunal opgave'. Grundlæggende synes vanskelighederne med at inkludere de svageste beboergrupper dog, at udfordre bypolitikens fokus på at fremme og fastholde aktivt medborgerskab blandt socialt ekskluderede og marginaliserede borgere (Fallov, 2010: 19-24).

Et sidste centralt aspekt ved et fokus på aktive beboere er således mobiliseringen af beboerne gennem en vækkelse af deres stolthed, ejerskab og følelsesmæssige tilknytning til deres boligområde (Fallov, 2010: 25-26). Dette giver bypolitikken karakter af en 'emotional indsats', der på interessant vis kan anskues i sammenhæng med de generelt begrænsede budgetter i det boligsociale arbejde. Forestillingen om det lokale, som den optimale arena for selvrealisering og problemløsning, synes her at trække på en kommunitaristisk diskurs – i forventningen om at kunne vende en negativ udvikling i udsatte boligområder ved at genskabe lokalsamfundets socialt integrerende rolle (Jørgensen et al, 2011: 29). Samme kommunitaristiske diskurs synes også at influere den aktuelle debat om velfærdssamfundets krise, en ubalance mellem rettigheder og pligter, og ønsket om en større inddragelse af civilsamfundsorganisationer i leveringen af velfærdsydelser (Juul, 2002: 71). Her kan drages en parallel til specialets indledende diskussion af nødvendigheden af borgerinddragelse, aktiv deltagelse og egen-indsats, som løsningen på velfærdsmæssige udfordringer. Hedvig Vestergård (2004) synes at sætte denne idé på spidsen med en diskussion af muligheden for *bypolitikken som en ny social poli-*

tik. Ifølge Vestergård vil dette én gang for alle gøre op med den kommunale og nationale sektopdelte forvaltning ved at tage udgangspunkt i boligområdets beboere og de sociale problemer, som eksisterer inden for denne ramme – gennem en lokal demokratisk forvaltning af de offentlige midler (Vestergaard: 2004: 195). Her tydeliggøres en kommunitaristisk idé om det lokale som den optimale arena for social problemløsning og integration, dog tilsyneladende uden et blik for potentielle repressive eller ekskluderende mekanismer og dilemmaer i forhold til negative konsekvenser af social kontrol.

Alt i alt peger disse diskussioner på vigtigheden af, at hæve blikket fra den enkelte indsats til den bredere ramme for det (bolig)sociale arbejde. Hermed tydeliggøres, hvordan et fokus på opbygningen af handlekapacitet gennem borgerinddragelse og social netværk skriver sig ind i en bredere diskurs omkring, hvilket medborgerskabsideal borgerne forventes at leve op til (Fallov, 2010: 23). Dette leder over til den afsluttende diskussion af forventningerne til empowerment-processer og social kapital – og udfordringer i forhold til at forankre den forandring som borgerinddragelse og deltagelse i sociale netværk forventes at skabe i udsatte boligområder.

6.3. Aggregeret eller institutionel social kapital? – Forankring og potentiale

Tilbage står spørgsmålet om, hvorvidt det boligsociale arbejde med fokus på at styrke beboernes aktive inddragelse og deltagelse i lokale netværk slet ikke rummer noget potentiale i forhold til at styrke udsatte boligområder? Lidt har vel også ret, og som påpeget i både case analysen og i gennemgangen af forskellige evalueringer synes disse indsatser at rumme et potentiale i forhold til at styrke brobyggende netværk internt i boligområderne, forebygge konflikter og skabe trivsel og tryghed for beboerne. Det skal selvfølgelig også nævnes, at den generelle opfattelse indenfor det by- og boligpolitiske område er, at indsatser af denne karakter ikke kan stå alene, men må implementeres i sammenhæng med fysiske og økonomiske forandringsprocesser i en helhedsorienteret indsats. Dette eksemplificeres f.eks. af Landsbyggefondens krav til ansøgninger om økonomisk støtte til boligsociale helhedsplaner (revideret i marts 2011), hvor der kræves en detaljeret beskrivelse af, hvordan de sociale indsatser spiller sammen med både den økonomiske og fysiske planlægning i boligafdelingerne (Landsbyggefonden, 2011: 3-4). Hvordan de sociale tiltag spiller sammen med boligafdelingernes fysiske og økonomiske udvikling udgør således en interessant og vigtig diskussion i forhold til det helhedsorienterede boligsociale arbejdes potentiale. For at bevare det teoretiske fokus på indsatser i forhold til borgerinddragelse og sociale netværk, og indflydelsen fra strategier

vedrørende empowerment, ressourcemobilisering og social kapital, afgrænses diskussionen dog her til forventninger til det positive udfald af at styrke beboernes, og deraf det samlede boligområdes, handlekapacitet.

Som allerede nævnt er den grundlæggende antagelse ud fra dette perspektiv, at dannelsen af sociale netværk og beboerens aktive deltagelse i udviklingen af boligområdet vil have en positiv afsmittende effekt på det samlede boligområdes trivsel og attraktivitet. Dette er knyttet til en social kapital-optik og forventningen om, at mødet mellem mennesker i det nære miljø på tværs af sociale, økonomiske og kulturelle skel vil danne grobund for udviklingen af afgrænsende og især brobyggende social kapital, der kan fremme social stabilitet og mobilitet i en positiv retning (Fallov, 2011: 11-12). Aktive beboere og en styrket stolthed over boligområdet blandt beboerne (*et forbedret image*), forventes således at tiltrække og fastholde 'ressourcestærke' beboere. Spørgsmålet er dog, om man kan forvente, at socialt og økonomisk udsatte beboere gennem borgerinddragende indsatser kan styrke deres handlekapacitet i en sådan grad, at de opnår den ønskede humane og økonomiske kapital (uddannelse, arbejde og penge). Dertil kommer, *hvordan* dette automatisk skal øge boligområdets attraktivitet.

I forhold til at øge beskæftigelsesgraden i boligområderne, som en ofte direkte eller indirekte målsætning i de boligsociale indsatser, er en velkendt udfordring således også, at det ganske vist kan lykkes at få flere folk i beskæftigelse, men så flytter de! Resultatet er at beboersammensætningen forbliver den samme, da nye beboere med sociale problemer i stedet flytter ind. Det kan i denne sammenhæng synes ironisk, at målsætningen med de boligsociale indsatser er, at fremme beboernes handlekapacitet og sociale mobilitet, mens man helst ser at de bliver boende, hvor de er – og altså ikke udnytter muligheden for fysisk mobilitet. Som påpeget af Fallov forudsætter forventningen om at tiltrække 'ressourcestærke' beboere desuden, at den middelklasse man gerne vil have til at flytte til området vælger, at bruge deres velerhvervede sociale kapital til at flytte til et udsat boligområde, i stedet for strategisk at vælge at bo et sted, der stadfæster deres sociale position (Fallov, 2011: 12). Disse dilemmaer peger på, hvordan der i praksis synes at mangle en forbindelse mellem målsætningen om at styrke individuel handlekapacitet og intentionen om at styrke det samlede boligområde.

Som påpeget af Fallov kan et højt antal af lokale netværk da heller ikke automatisk oversættes til et højt niveau af social kapital, da disse ikke nødvendigvis har brobyggende karakter i forhold til hinanden eller eksterne aktører (Fallov, 2011: 9). Også Portes (1998) kritik af anvendelsen af social kapital som både *årsag* og *virkning* bliver her aktuel: Ved både at se soci-

al kapital (eller fraværet heraf) som årsagen til og løsningen på problemerne i udsatte boligområder, levnes kun begrænset rum for at se på udfordringer i forhold til omsætte individers adgang til sociale netværk til *aggregeret social kapital* i boligområdet. En anskuelse af mobilisering af social kapital som en uproblematisk og magtfri proces indeholder desuden risikoen for, at andre forhold, som f.eks. indretningen af arbejdsmarkedet, kulturelle former for diskrimination mv., ikke tillægges betydning i forhold til at forklare social eksklusion, og at alle borgere ikke har lige mulighed for at investere social kapital-processerne (Portes, 1998: 19, Fallov, 2011: 5, 9-10). Både Portes (1998), Fallov (2011) og Blokland & Savage (2008), peger således på, at omsætningen af individers sociale kapital ofte underbelyst, og begrebet bruges vekslende mellem individers besiddelse af social kapital og som den aggregerede mængde af social kapital i et boligområde. Diskussion af *'the missing link'* i overgangen fra individuel til kollektiv handlekapacitet fastholder derfor spørgsmålet om, hvordan de små forandringer i boligområderne og den social kapital, der er opbygget i form af nye netværk og brobyggende relationer mellem beboerne, kan forankres.

I forhold til et empowerment-perspektiv kan det naturligvis opfattes som positivt, at de beboere, som aktivt deltager i de forskellige aktiviteter potentielt opnår en øget handlekapacitet – gennem individuel empowerment og nye netværksrelationer. Her kan desuden henvises til Andersen og Løves argument om, at er det i praksis svært at adskille individuel empowerment fra en kollektiv handlingsstrategi, da en ændring af det objektive handlingsrum forudsætter kognitiv forandring hos den enkelte i form af erkendelsen af handlemuligheder (Andersen og Løve, 2007: 74). Dette taler for en forsat anvendelse af borgerinddragende og resourcebaserede metoder, og for dette som en forudsætning for en videre kollektiv styrkelse af boligområdet. Som et succesfuldt eksempel på en kollektiv empowerment-proces nævner Andersen og Løve således den mangeårige udvikling af Avedøre stationsby, hvor en lang række empowerment-orienterede indsatser og opbygningen af interne og eksterne siden 1980'erne, har styrket en kollektiv empowerment-proces i boligområdet – både horisontalt indenfor boligområdet og vertikalt i forhold til kommunale og nationale politiske niveauer. Det skal dog her bemærkes, at nogle særlige forhold synes at gøre sig gældende i Avedøre Stationsby. Dette gælder f.eks. den store tilflytning af venstreorienterede unge mennesker i 1970'erne, som lagde grunden til en vedvarende tradition for græsrodsorganisering og politisk beboerengagement (Andersen og Løve, 2007: 87-111). Det kan således betvivles, om denne model uden videre kan overføres til andre boligområder. I spørgsmålet om, hvorvidt det er muligt at igangsætte en empowerment-proces for et samlet boligområde kommer en

evaluering af Byudvalgsindsatsen da også frem til en mere pessimistisk konklusion. Mazanti (2004) skriver således: *"Vil man primært løse de sociale problemstillinger knyttet til bestemte beboergrupper, kan man umiddelbart sige, at det er der gode forudsætninger for. Vil man derimod med indsatsen igangsætte en empowerment-proces og lokalsamfundsudvikling i boligområderne er svaret flertydigt."* (Mazanti, 2004a: 22). Her stilles spørgsmålstegn ved, hvor realistisk et kollektivt empowerment-perspektivet er, eftersom beboernes deltagelse og engagement ikke kan tages for givet, og i høj grad er bundet op på individuelle livsforhold og præferencer (Mazanti, 2004a: 23).

Der kan således afsluttende med fordel inddrages et begreb om *institutionel kapacitetsopbygning*, som et bud på, hvordan individuel og netværksbaseret social kapital kan forankres i lokalområdet. I artiklen *'A Sociological Institutional Approach to the Study of Innovation in Governance Capacity'* fra 2005, argumenterer Sara Gonzalez og Patsy Healey for, at det afgørende for forankringen og videreførelsen af individuel handlekraft og sociale kapital i byudviklingsprocesser er, at nye ideer og strømninger (*den sociale innovation*) formår at transformere de eksisterende arbejdsgange og samarbejdsflader i lokalområdet (Healey & Gonzalez, 2005: 7-9). Her kan trækkes til parallel til Fallovs (2006) argumenter om udfordringen i samspillet mellem en offentlig (bureaukratisk) arbejdsgang på den ene side, og de midlertidige projekter/indsatser på den anden (jf. afsnit 6.1.). Ud fra dette institutionelle perspektiv peges således på vigtigheden af, at horisontale empowerment- eller social kapitalprocesser i udsatte boligområder understøttes af en institutionalisering af relationerne mellem lokalområdet og eksterne aktører. Andersen og Løve beskriver problemstillingen således: *"Udfordringen er kort fortalt, at få redefineret problemet fra kun at være boligområdets koncentration af 'svage' beboere til at være et problem med det professionelle kompleks' troværdighed og effektivitet i forhold til problemknusning i en ligeværdig og dynamisk samarbejdsproces med lokale kræfter."* (Andersen og Løve, 2007: 106). I forhold til det førnævnte eksempel fra Avedøre Stationsby, nævnes det som en væsentlig kilde til succesen, at det lykkedes at mobilisere lokale offentlige institutioner og personer i den offentlige forvaltning, til at arbejde i fællesskab om at løse boligområdet problemer. Som Andersen og Løve bemærker, er dette ikke selvfølgelighed (Andersen og Løve, 2007: 98-108).

Behovet for at styrke samarbejdet mellem lokale aktører er ikke noget nyt argument. Det er, som antydnet ovenfor, grundlæggende omdrejningspunktet for det boligsociale arbejde. Udfordringen synes dog forsat at være, at få det til at lykkes! Dette afrunder diskussionen ved at trække en linje tilbage til begyndelsen af dette kapitel, hvor samarbejdet mellem lokale aktø-

rer blev nævnt som en central udfordring i mange boligsociale indsatser – ikke mindst som følge af divergerende problemforståelser. Til eksempel kan her nævnes, at Københavns Kommune i deres *Politik for udsatte byområder* (december 2011) netop gør op med projektformen, som den bærende metode i det boligsociale arbejde. I stedet vil kommunen fremadrettet fokusere på kernetriften i boligområderne, og på at styrke en koordineret indsats mellem tidsafgrænsede, ordinære og individuelle indsatser – med udgangspunkt i de eksisterende institutioner i området (Politik for udsatte byområder, 2011). Samarbejdet mellem de mange aktører synes således på en gang at være den største udfordring og det største potentiale i det boligsociale arbejde. Forankring bliver i denne optik et spørgsmål om at sikre en institutionalisering af handlekapacitet på flere niveauer – i mobiliseringen af relevante aktører omkring en udvikling i boligområdet. Her kan et institutionelt perspektiv bidrage til at konkretisere, hvordan borgerinddragelsen og de sociale netværks ressourcer kan anvendes til at transformere og videreudvikle samarbejdet på tværs af beboernetværk, professionelle, private aktører mv. – og at forankring ikke alene handler om at mobilisere frivillige beboere til at videreføre konkrete aktiviteter efter afslutningen af et midlertidigt projekt. Hvordan dette kan lade sig gøre indenfor den eksisterende organisatoriske og økonomiske kommunale rammer ligger op til nye og spændende undersøgelser, med konkret fokus på de tværfaglige samarbejdsrelationer og deres potentiale i de boligsociale indsatser.

7. Konklusion og perspektiv

Formålet med dette speciale har været at belyse en række teoretiske og praktiske udfordringer ved et fokus på 'aktive beboere' i boligsocialt arbejde, der i praksis kommer til udtryk i indsatser med borgerinddragelse og sociale netværk som omdrejningspunkt. Specialets teoretiske diskussioner og en kvalitativ case analyse af den boligsociale helhedsplan *Mennesker mødes i Gadehavegård* har illustreret, hvordan denne type boligsocialt arbejde direkte og indirekte trækker på teorier om empowerment, ressourcemobilisering og social kapital, og hvordan den praktiske implementering af disse 'metoder' eller 'handlingsteorier' rummer en række udfordringer. Dette gælder borgerinddragelsen som potentielt ekskluderende i forhold til beboere med begrænset kapital at investere i disse processer, forestillingen om 'det lokale' som en naturlig ramme om beboernes deltagelse og engagement, naboskab som en særlig sårbar uformel social relation og lokale netværks inkluderende såvel som ekskluderende karakter. Alt i alt argumenteres for en nuanceret og kvalitativ forståelse af processer omkring borgerinddragelse og sociale netværk, og for hvordan disse kan tilføre handlekapacitet og social kapital til beboerne og det samlede boligområde. I forbindelse med Gadehavegård viste case analysen desuden, at oplevelsen af utryghed og konflikter – særligt mellem unge med etnisk minoritetsbaggrund og etnisk danske ældre beboere medførte et reelt behov for at styrke interne brobyggende relationer mellem beboerne på tværs af alder og etnicitet. Her blev spørgsmålet om social mobilitet derfor i første omgang erstattet af intentionen om at styrke social stabilitet, tryghed og trivsel i boligområdet.

Generelt synes indflydelsen fra de ovennævnte teorier i det boligsociale arbejde således at have en eklektisk karakter, hvor teoriernes antagelser tilpasses boligområdets behov. Her kan diskuteres om ikke dette indebærer en risiko for, at nuancerne og dybden i de teoretiske antagelser og præmisser går tabt. Dette gælder f.eks. empowerment-perspektivets samfundskritiske udgangspunkt og de ressourcebaserede metoders insisteren på at lade beboere og lokale aktører drive processen *hele* vejen. Dette skal ikke ses som en kritik af anvendelsen af borgerinddragende metoder eller et fokus på at styre sociale netværks relationer i udsatte boligområder. Derimod er dette et argument for, at undgå at bredere strømninger og trends indenfor det sociale område, som f.eks. en 'rumliggørelse af social marginalisering' og 'social kapital som mirakelkur', ukritisk reproduceres i forbindelse med krav om *best practice*, ansøgninger i forbindelse med fondssøgning mv. Mens sociale aktiviteter og borgerinddragelse synes at rumme et potentiale for at øge trivsel og handlekapacitet blandt beboerne i udsatte områder –

i hvert fald for dem som deltager i disse processer – synes der således også at være et 'missing link' i forhold til forventningen om at styrke det samlede boligområdes attraktivitet eller sociale kapital. Her synes et øget fokus på *institutionel kapacitet* at udgøre et konkret bud på, hvordan koblingen mellem individuelle empowerment-processer og netværksdannelse på et horisontalt niveau til en langsigtet og bæredygtig forankring af de beboerdrevne processer i udsatte boligområder, kan styrkes.

Som en perspektiverende afslutning kan et fokus på aktive beboere ud fra et kritisk perspektiv ses som en romantiserende ideologi om lokalsamfundets problemløsende og socialt integrerende funktion, der står i kontrast til argumenter om, hvordan boligsegregation skabes af sociale og strukturelle mekanismer på samfundsniveau. Sat på spidsen kan man fristes til at spørge om en '*fattig men aktiv og glad*'-strategi, på længere sigt kan forsvares, hvis der ikke samtidig ændres på de strukturelle byplanmæssige faktorer, der bidrager til at skabe boligsegregation – som f.eks. den kommunale anvisningsret, skattemæssige fordele for boligejere, samt den almene sektors omkostningsbestemte husleje mv. (Vestergård, 2004: 194; Olsen, 2005: 207). Mens eksisterende tiltag, som fleksible udlejning, huslejenedsættelser og lign. allerede forsøger at imødegå et segregeret boligmarked, er spørgsmålet dog om der gøres nok, eller om udviklingen i udsatte boligområder skal forventes at løftes primært gennem økonomisk og socialt udsatte borgeres aktive medborgerskab. Her kan drages en parallel til specialets indledende citat, om at ideen om aktive borgere for alvor kan rykke blandt samfundets svageste. Spørgsmålet er således, om der med rimelighed kan rejses andre krav til beboere i udsatte boligområder om at 'løse naboens sociale problemer' – end til beboere i såkaldte 'almindelige' boligområder. Alt i alt understreger dette vigtigheden af, at denne type indsatser skal kombineres – ikke bare med individuelle kommunale indsatser – men med grundlæggende reformer af boligmarkedet, for at få en reelt og længere varende effekt.

8. Litteratur

Aarup, Knud (2010): Frivillighedens velfærdssamfund, 1. udgave, 1. oplag, 2010. København: Frydenlund.

Andersen, Hans Skifter, 2004: 'Når byerne splittes ad. Om mekanismerne bag ulige byudvikling og forslumring af byområder', i Andersen, Hans Skifter og Andersen, Hans Thor (red.): *Den mangfoldige by. Opløsning, oplevelse opsplitting*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut. pp. 117-132.

Andersen, Hans Skifter og Andersen, Hans Thor, 2004: 'Introduktion', i Andersen, Hans Skifter og Andersen, Hans Thor (red.): *Den mangfoldige by. Opløsning, oplevelse opsplitting*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut. pp. 5-19.

Andersen, John (2008): 'Ressourcemobiliserende beskæftigelsespolitik', i *Ressourcemobiliserende beskæftigelsespolitik – Strategier og erfaringer fra udsatte byområder*. Andersen, John (red.), 1. Udgave. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag. pp. 11-46.

Andersen, John og Løve, Flemming von Hadln (2007): "Social kapital og empowerment-processer i lokalsamfund", i Rosenmeier, Sara Lea og Hegedahl, Paul (red.): *Social Kapital som teori og praksis*, 1. udgave 2007. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur. pp. 67-111.

Antoft, Rasmus og Salomonsen, Heidi H. (2007): "Det kvalitative case studium – introduktion til en forskningsstrategi", i: Antoft, R. et al. (red.): *Håndværk & Horisonter – tradition og nytænkning i kvalitativ metode*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Bason, Christian, Knudsen, Sune og Toft, Søren Sebastian (2009): Sæt borgeren i spil. Sådan involverer du borgere og virksomheder i offentlig innovation. 1. udgave, 1. oplag, København: Gyldendal.

Blokland, Talja (2008): 'Gardening with a Little Help from Your (Middle Class) Friends: Bridging Social Capital Across Race and Class in a Mixed Neighbourhood', i Blokland, Talja & Savage, Mike (red.): *Networked Urbanism. Social Capital in the City*. Aldershot: Ashgate. pp. 147-170.

Blokland, Talja og Noordhoff, Floris (2008): 'The Weakness of Weak Ties: Social Capital to Get Ahead Among the Urban Poor in Rotterdam and Amsterdam', i Blokland, Talja & Savage, Mike (red.): *Networked Urbanism. Social Capital in the City*. Aldershot: Ashgate. pp. 105-125.

Blokland, Talja og Rae, Douglas (2008): 'The End to Urbanism: How the Changing Spatial Structures of Cities Affected its Social Capital Potentials', i Blokland, Talja & Savage, Mike (red.): *Networked Urbanism. Social Capital in the City*. Aldershot: Ashgate. pp. 23-39.

Blokland, Talja & Savage, Mike (2008): 'Social Capital and Networked Urbanism', i Blokland, Talja & Savage, Mike (red.): *Networked Urbanism. Social Capital in the City*. Aldershot: Ashgate. pp. 1-20.

Boje, Thomas P. (2011): "Civilsamfund, medborgerskab og deltagelse". I Greve, Bent (red.): *Grundbog i Socialvidenskab – 4 perspektiver*. 1. udgave. Frederiksberg: Nyt fra Samfundsvidenskaberne. pp. 102-123.

Børresen, Sølvi (2008): *Konflikter i Boligområder. Opfattelser og håndtering*. Statens Byggeforsknings Institut, Aalborg Universitet.

CFBU (2011): Statusnotat over resultatevalueringer, marts 2011:

http://www.cfbu.dk/fileadmin/user_upload/dokumenter/Statusnotat_Resultatevalueringer.pdf

Christensen, Morten, Læssø, Astrid, Kendal, Stine C., Fisker, Liv og Bertelsen, og Signe R. (2012): *Den aktive borger – hvordan flere borgere kan spille en større rolle i velfærdssamfundet*. København: Huset Mandag Morgen A/S.

Curley, Alexandra M. (2008): 'A New Place, a New Network? Social Capital Effects of Residential Relocation for Poor Women', i Blokland, Talja & Savage, Mike (red.): *Networked Urbanism. Social Capital in the City*. Aldershot: Ashgate. pp. 85-103.

Fallov, Mia Arp (2011): *The social capital-local community-neighbourhood configuration. Strategies for building bonding and bridging relations in neighbourhood regeneration*. Sociologisk Arbejdspapir Nr. 32, 2011. Forskningsgruppen SocMap - Institut for Sociologi og Socialt Arbejde Aalborg Universitet.

Domea: www.domea.dk <https://boliger.domea.dk/UnikVenteliste/Ejendom.aspx?ID=1303> - besøgt d. 28/6 kl. 11.

Fallov, Mia Arp (2010): "Veje til socialinklusjon i bypolitikken?". I *Uden for nummer*, 11. årgang 20/2010. pp. 18-31.

Fallov, Mia Arp (2006): *Speaking the Language of Capacity: Neighbourhood Regeneration and Social Exclusion in Denmark and England*, thesis - Department of Sociology, Lancaster University.

Frederiksen, Nana Øland, Larsen, Majken Rhod, Stampe, Anne (2010): *Erfaringsopsamling af boligsociale programmer fra 1994-2004*. Hvidovre: Center for Boligsocial Udvikling.

González, Sara og Healey, Patsy (2005): 'A Sociological Institutional Approach to the Study of Innovation in Governance Capacity', i *Urban Studies*, Vol. 42, No. 11, 2055–2069, October 2005.

Guldager, Jens (2008): "Kausalitet – forskellige måder at forklare på" i Ejrnæs, M. og Guldager J.: *Helhedssyn og forklaring*. København: Akademisk Forlag.

Haynes, Bruce D. og Hernandez, Jesus (2008): 'Place, Space and Race: Monopolistic Group Closure and the Dark Side of Social Capital', i Blokland, Talja & Savage, Mike (red.): *Networked Urbanism. Social Capital in the City*, Aldershot: Ashgate. pp. 59-82.

Hermansen, Ole F. (1997): "Hovedstrømninger og moderetninger i udviklingen af socialt arbejdes metoder – bølgebevægelser og "skvulp"", i *Den Sociale Højskole i Aarhus 1957-1997. Festskrift*. Christensen et al (red.). Den Sociale Højskole i Århus.

Hinge, Helle (2008): *Medborgerskab. Fra teori til praksis*. 1. udgave, 1. oplag. Gyldendals Lærerbibliotek, København: Nordisk Forlag A/S.

Hutchinson, Gunn Strand, og Olteal, Siv (2006): *Modeller i Socialt arbejde*. 2. udgave, 3. oplag. København: Hans Reitzels Forlag.

Højgaard Jensen, Ellen, Andersen, Niels og Højring, Laura Helene (2010): "Boligsocialt arbejde – et historisk overblik". I *Uden for nummer*, 11. årgang 20/2010. pp. 32-39.

Juul, Søren (2002): *Modernitet, velfærd og solidaritet. En undersøgelse af danskernes moralske forpligtigelser*. København: Hans Reitzels Forlag

Järvinen, Margaretha (2002): 'Hjælpens univers – et magt perspektiv på mødet mellem klient og system', i Meeuwisse, Anna og Swärd, Hans: *Perspektiver på sociale problemer*.

Jørgensen, Anja, Fallov, Mia Arp, og Knudsen, Lisbeth B. (2011): 'Local Community, Mobility and Belonging', i *Danish Journal of Geoinformatics and Land Management*, Vol. 46 (2011), No. 1, pp. 22–35. Department of Sociology and Social Work: Aalborg University.

Klemmesen, Steffen, 2008: "Urbanområdet – empowerment og borgerinddragelse", i Ressourcemo-biliserende beskæftigelsespolitik – strategier og erfaringer fra udsatte byområder. pp. 197-235.

Kristensen, Hans, Skifter Andersen, Hans og Elm Larsen, Jørgen (2011): 'Social politik og boligforhold', i Hornemann Møller, Iver og Elm Larsen, Jørgen (red.): *Social politik*, 3. udgave. København: Hans Reitzels Forlag. pp. 335-358.

- Kretzmann, John P. og McKnight, John L.** (1993): *Building Communities from the Inside Out. A Path Towards Finding and Mobilizing Community Assets*. Chicago: ACTA Publications
- Kvale, Steiner** (1997): *InterView. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Københavns Kommune – Politik for udsatte byområder** (2011):
<http://www.kk.dk/Borger/BoligOgByggeri/~media/A5B233D762D349D9BC9546EAAB71A9B2.ashx>
- Landsbyggefonden** (2011): Regulativ om tilskud til boligsocial indsats i almene udsatte boligafdelinger, marts 2011:
<http://www.lbf.dk/Dokumenter/Regulativer/~media/lbf/LBF%20orienterer/Regulativ%20og%20vejledning%20til%20boligsocial%20indsats.ashx>
- Lundager Jensen, Bjarne** (2004): ”Den moderne virksomhed: Så nær og dog så fjern”. I Korsgaard, Ove (red.): *Medborgerskab, identitet og demokratisk dannelse*. København NV: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Marshall, T. H.** (2003): *Medborgerskab og social klasse*. 1. udgave, 1. Oplag. Oversat fra engelsk efter *Citizenship and Social Class*, 1950, af Stig W. Jørgensen. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mazanti, Birgitte** (2004a): Boligsocialt arbejde – beboerrådgivning i boligområder. Center for Alternativ Samfundsanalyse (CASA) Konsulentkompagniet og Videns- og Formidlingscenter for Socialt Udsatte.
- Mazanti, Birgitte** (2004): ’Stedsidentitet og bypolitik’, i Andersen, Hans Skifter og Andersen, Hans Thor (red.): *Den mangfoldige by. Opløsning, oplevelse opsplitning*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut. pp. 150-165.
- Møberg Jørgensen, Camilla, Paldam, Astrid, Søgaard, Steen** (2006): *ABCD i praksis. Ressourceafdekning og beboerinvolvering i projekt Byen i Balance. Rapport fra forsøgsprojekt i Vejle Kommune 2005-2007*. København: Velfærdsministeriet.
- Munk, Anders og Nilssen, Even** (2004): ’Romlig segregasjon og marginalisering i danske byområder’, i Andersen, Hans Skifter og Andersen, Hans Thor (red.): *Den mangfoldige by. Opløsning, oplevelse opsplitning*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut. pp. 133-149.
- Nyhedsbrev, juli** (2010): http://hejnabo.dk/?page_id=230
- Nyhedsbrev, juli** (2012): http://hejnabo.dk/?page_id=2195
- Oldfield, Adrian** (1990): *Citizenship and Community: Civic Republicanism and the Modern World*. New York: Routledge.
- Olsen, Henning** (2003): ”Kvalitative analyser og kvalitetssikring”. *Sociologisk Forskning*, nr. 1.
- Olsen, Lars** (2005): *Det delte Danmark*. Danmark: Gyldendal.
- Pløger, John** (2002): *Den fragmentariske by og ”det gode byliv”*. Udfordringer for fremtidens by- og boligplanlægning - Et essay. Hørsholm: Byg og By, Statens Byggeforskningsinstitut.
- Pløger, John** (2004): ”Planlægning i en kompleks og plural verden – og for den meningsfulde by”, I Andersen, Hans Skifter og Andersen, Hans Thor (red.): *Den mangfoldige by. Opløsning, oplevelse opsplitning*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut. pp. 169-185.
- Portes, Alexandro** (1998): Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology, i *Annual Review of Sociology*, Vol. 24., 1998. pp. 1-24.
- Posborg, Rikke** (2009): ’Lokalsamfundsarbejde’ i *Socialrådgivning og socialt arbejde*, Posborg, Rikke, Nørlykke Helle og Antczak, Helle (red.). 1. udgave. København: Hans Reitzels Forlag. pp.199-242.

Projektpulje: ”Kriterier for helhedsplanens projektpulje”: <http://hejnabo.dk/wp-content/uploads/Projektpuljekriterier.pdf>

Rasborg, Klaus (2011): ’Ulighed og social sammenhængskraft – i det senmoderne samfund’, i Greve, Bent (red.): *Grundbog i Socialvidenskab – 4 perspektiver*. 1. udgave. Frederiksberg: Nyt fra Samfundsvidenskaberne. pp. 64-85.

Tortzen, Anne (2008): *Borgerinddragelse. Demokrati i øjenhøjde*. København: Jurist og Økonomforbundets Forlag.

Vestergård, Hedvig (2004): ’Sociale indsatser i boligområder’, i Andersen, Hans Skifter og Andersen, Hans Thor (red.): *Den mangfoldige by. Opløsning, oplevelse opsplitting*. Hørsholm: Statens Byggeforskningsinstitut. pp.186-198.

Widding, Marie Louise Hartvig (2007): ”At bo mellem tillid, netværk og normer – Social kapital i almene boligområder”, i Rosenmeier, Sara L. og Hegedahl, Paul (red.): *Social Kapital som teori og praksis*, 1. udgave 2007. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur. pp. 113-140.

Yin, Robert K. (2003): *Case Study Research – Design and Methods*. 3. udgave. Thousand Oaks: Sage.

BILAG 1: Spørgeguide ved kvalitative interviews

1. Introduktion

- *Præsentation af interviewer*
- *Introduktion til specialets formål*
- *Samtykke til optagelse af interview og eventuelle spørgsmål*

2. Borgerinddragelse, empowerment og ressourcer

- *Gode/dårlige erfaringer med borgerinddragelse?*
- *Er beboerdemokratiet styrket?*
- *Tordenskoldssoldater?*
- *Beboer-projekter: Hvem, hvad og fungerer det?*
- *Projektarbejdsformen som begrænsende: mål og resultatstyring i konflikt med beboer ideer/initiativer?*

3. Det lokale som ramme og beboernes tilhørsforhold

- *Hvordan oplever du beboernes tilknytning til stedet?*
- *Er den en fællesidentitet?*
- *Kommunens/forskellige forvaltningers rolle: Hvor meget koordineres mellem helhedsplanen og kommunen – fx SSP, Socialforvaltning mv.?*

4. Naboskab og uformelle sociale relationer

- *Hvad betyder det at kende sin nabo?*
- *Hvilken betydning har naboskabet for kvarteret?*
- *Tillid venskab, tryghed?*
- *Social stabilitet?*

5. Social kapital og interne/eksterne netværk

- *Brobyggende relationer i fokus i Gadehavegård – hvad kan man forvente heraf?*
- *Beskæftigelsesfremme?*
- *Samarbejde mellem lokale aktører?*
- *Netværk mellem beboere og eksterne samarbejdspartnere?*
- *Stærke/svage bånd: Hvordan har netværk betydning for beboerne?*
- *Til- og fraflytning?*

BILAG 2: Startkodeskema

Teoretiske implikationer og arbejdsspørgsmål	Koder
1) Borgerinddragelse forudsætter eksisterende social kapital, hvilket i praksis kan udfordre beboernes aktive deltagelse og engagementet: <i>Hvordan er erfaringerne fra Gadehavegård i forhold til borgerinddragelse og beboernes aktive deltagelse? Hvilke former for deltagelse lægges der i helhedsplanen op til, og forudsætter disse eksisterende social kapital?</i>	Borgerinddragelse
	Empowerment
	Ressourcemobilisering
2) Konstruktionen af boligområdet som en 'lokal ramme' om indsatserne er ikke nødvendigvis i overensstemmelse med beboerens levede hverdagsliv, og rummer et ekskluderende såvel som inkluderende potentiale: <i>Hvordan udfordres konstruktionen af boligområdet som den 'lokale' ramme om beboernes deltagelse og engagement?</i>	Lokalidentitet/tilhørsforhold
	Indefra og udefra forståelser
	Lokale aktørinteresser
3) Naboskab som en uformel social relation er en særlig sart konstruktion, og beboernes ønsker om at være en del af et lokalt (nabo)fællesskab afhænger af individuelle forhold og præferencer: <i>Hvilke udfordringer møder helhedsplanen i forhold til at ville styrke naborelationer og sociale netværk i Gadehavegård?</i>	Naboskab
	Uformelle sociale netværk
	Mødesteder
5) Sociale relationer og netværk er komplekse og kan ikke entydigt beskrives som afgrænsende (stærke) eller brobyggende (svage). Sociale relationer må ansues kvalitativt, og ikke kun kvantitativt, hvis man vil vide noget om hvordan de påvirker social stabilitet og mobilitet: <i>Hvilken betydning har forskellige former for netværk i forhold til at skabe social stabilitet og mobilitet?</i>	Social kapital
	Sociale netværk
	Social mobilitet